

รายงานวิจัย

“การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีต่อระบบนิเวศวัฒนธรรม
จังหวัดสมุทรสงคราม”

A study of ecotourism impact on cultural ecology, Samut Songkhram
Province

โสวัตรี ณ ถลาง และคณะ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2547

รายชื่อคณะผู้ช่วยวิจัย

นายธริษตร์	มัณฑนานนท์
นางสาวรติกร	กลิ่นประทุม
นางสาวพรวิภา	คล้ายอมร
นางสาวอมรรัตน์	อมรวิทยาชาญ
นายศุภสิทธิ์	วนชยางกุล
นางสาวศิริอร	อารมย์ดี
นางสาวปิยาพร	อรุณพงษ์

คำนำ

ปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวกำลังเป็นที่สนใจสำหรับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในทางวิชาการ การท่องเที่ยวเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาประเทศที่มีทั้งการพัฒนากระแสหลักและการพัฒนาแบบทางเลือก

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นหนึ่งในกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวที่พยายามให้ความสนใจกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การทำความเข้าใจกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างแท้จริงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายๆ หากแต่ต้องการการเข้าใจที่ตรงกันหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันให้มากที่สุดสำหรับหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นๆ เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งหมายให้แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งกำลังเป็นที่สนใจของบรรดานักพัฒนาทั้งหลายได้สะท้อนความเป็นไประดับหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้เห็นแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตที่อยู่ใกล้และได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาเมืองและการท่องเที่ยวกระแสหลัก

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมที่ได้สนับสนุนงบประมาณทั้งหมดในการวิจัย ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โอภาส ปัญญา ที่ปรึกษาโครงการวิจัย สำหรับข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ และขอบคุณคณะผู้ช่วยวิจัยที่สละเวลาตลอดจนร่วมเป็นแรงกาย แรงใจในการทำวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จลงได้ หวังเป็นอย่างยิ่งให้งานวิจัยชิ้นนี้เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวทั้งในสวนภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดำเนินไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่นมากที่สุด

ไสวตรี ณ ถลาง

มิถุนายน 2548

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีต่อระบบนิเวศวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบนิเวศ วิถีทำมาหากินและลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม ศึกษารูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาปัญหาตลอดจนผลกระทบสืบเนื่องที่อาจเป็นอันตรายต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่จากการพัฒนาการท่องเที่ยวและ/หรือเพื่อการวางแผนของประชาคมชุมชนท้องถิ่น โดยใช้กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามแห่งในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง ชุมชนเขายี่สาร และบริเวณตลาดน้ำท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนแต่ละแห่งของพื้นที่ศึกษามีการปรับตัวเพื่อตอบรับกับกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดจากอดีตยังคงปรากฏในระดับหนึ่งและถูกนำมาผสมผสานเข้ากับการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน กระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกนำมาเป็นจุดยืนของการสนับสนุนการท่องเที่ยว ทั้งนี้แม้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวยังคงอาศัยฐานคิดเรื่องจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน หากแต่ไม่ปรากฏวิธีคิดดังกล่าวที่เป็นรูปธรรมมากนัก การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าวัฒนธรรม วิถีชีวิตตลอดจนลักษณะวิถีคิดของชุมชนท้องถิ่นก็มีแนวโน้มเป็นแบบเมืองและตอบสนองต่อรสนิยมและการบริโภคของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยได้แก่ การคำนึงถึงชุมชนในเชิงการหน้าที่เพื่อให้ยังคงสภาพท้องถิ่นที่อยู่อาศัย แหล่งอาชีพและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่พึงปรารถนา การสร้างความสมดุลระหว่างจิตสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อมกับผลประโยชน์เชิงรูปธรรม การสร้างความเข้าใจที่ตรงกันทุกฝ่ายเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อคนรุ่นหลัง การสร้างเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยว มีการประสานผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม การทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง การสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่ไม่ทิ้งถิ่นไปทำงานที่อื่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถทำให้เป็นกระแสความนิยมท้องถิ่นขึ้นอีกครั้ง (re-localization) โดยอาศัยการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชนที่วางอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมากำหนดยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนา

Abstract

The purpose of the study titled "A study of ecotourism impact on cultural ecology, Samut Songkhram Province": the case study of Plai Pong Pang conserved Thai village, Yee Sarn community and Ta-Kar floating market, Amphawa District, Samut Songkhram Province, is to study the ecology, way of living and the local culture of people in aforementioned province. Moreover, this is to study the form of the eco-tourism activities which promote local tourism as well as examine tourism development problem which may have hazardous impact on the way of local life and the environment.

The findings of the study indicate that in the mentioned areas have been transformed for response the tourism development. The local community culture and indigenous knowledge are treated as a part of the local tourism management as well as a trend of natural and environmental conservation are also become the main strategy for tourism promotion. However, although the concept is promoted, there is rarely empirical thought reflected in rarely phenomenon. It is also found that the local culture, way of living and way of local thinking tends to be urban style responding more to the tourists taste and consumption.

The suggestions of the study show that the awareness of the community function which should be balanced for people's residential area, working area and pleasant tourist spot. It is also important to balance between environmental consciousness and the empirical profit. Stakeholders should understand the relevant meaning of ecotourism and sustainable development within the same context, especially for the future generation to consume the resources. In addition, the creation of tourism network in the community and the continuing natural resource re-production should be provided in the areas. Furthermore, young generation should be motivated by their local ecotourism for not seeking job outside. Ecotourism can become a trend of re-localization leading to the development strategy by using community participatory management and the concept of community business based on sustainable development.

สารบัญ

คำนำ.....	III
บทคัดย่อ.....	IV
Abstract.....	V
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์.....	2
ระเบียบวิธีวิจัย.....	2
ขอบเขต.....	3
วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ.....	4
นิยามศัพท์.....	5
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	6
แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยว.....	6
แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	7
แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	8
แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	11
บทที่ 3 วิธีการและพื้นที่ศึกษา.....	43
วิธีการศึกษา.....	43
ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา.....	44
1. หมู่บ้านอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง.....	44
2. ชุมชนเขายี่สาร.....	58
3. ชุมชนตลาดน้ำท่าคา.....	75
บทที่ 4 นิเวศวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	93
ความหลากหลายของระบบนิเวศวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการการท่องเที่ยว.....	93
การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: รูปแบบกิจกรรมในกระแสการพัฒนา.....	95
ระบบนิเวศวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: วิถีคิดและกระบวนการเชิงวัฒนธรรม.....	99
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	106
บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	106
ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน.....	106
ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย.....	110
บรรณานุกรม.....	113

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดเล็กๆ ที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร คืออยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 72 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 416 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที และมีระยะทางห่างจากตัวเมืองไปยังอำเภอต่าง ๆ คือ อำเภออัมพวา ระยะทาง 6 กม. อำเภอบางคนที ระยะทาง 12 กม. การเดินทางจากกรุงเทพฯ ใช้เวลาเดินทางประมาณชั่วโมงเศษ และเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ไม่ปรากฏหลักฐานว่าตั้งขึ้นเมื่อใด เดิมเข้าใจว่าเป็นแขวงหนึ่งของจังหวัดราชบุรี เรียกจังหวัดสมุทรสงครามว่า "สวนนอก" ต่อมาในราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อเนื่องกับสมัยกรุงธนบุรี จึงแยกออกจากจังหวัดราชบุรีเรียกว่า "เมืองแม่กลอง"

จังหวัดสมุทรสงครามมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี พม่าส่งกองทัพผ่านเข้ามาถึงบริเวณตำบลบางกุ้ง พระเจ้าตากสินมหาราชทรงรวบรวมผู้คนสร้างค่ายป้องกันทัพพม่าจนเข้าศึกพ่ายแพ้ไป ณ บริเวณค่ายบางกุ้ง นับเป็นการป้องกันการรุกรานของพม่าเข้ามายังไทยครั้งสำคัญในช่วงเวลานั้น

โดยเหตุที่จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตสอดคล้องกับระบบนิเวศที่เป็นเมืองน้ำมาเป็นเวลานาน จึงเหมาะสมสำหรับผู้ที่ชอบการท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะอันอุดมไปด้วยเรือกลสวน ป่าชายเลนแบบดั้งเดิม และวิถีการทำมาหากินอื่นๆ ไม่ว่าจะป็นอาชีพการทำสวนผักผลไม้ การเคี้ยวน้ำตาลมะพร้าว หรือ การเที่ยวชมตลาดน้ำท่าคาที่ยังคงสภาพตลาดนัดแบบชาวบ้านชาวสวนของชุมชนริมคลอง ขณะเดียวกันการขยายตัวของเมืองใหญ่คือกรุงเทพฯ และจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงคือ ราชบุรี เพชรบุรี และสมุทรสาครก็มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของผู้คนในเขตจังหวัดสมุทรสงครามเป็นอันมาก

จากการที่จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองน้ำคือมีส่วนที่อยู่ริมน้ำและเมืองบกคือมีพื้นที่สวน ทำให้จังหวัดสมุทรสงครามกลายเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวทางอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการประมง ธุรกิจ เทคโนโลยีและโครงการพัฒนาต่างๆที่ขยายเข้ามาสู่จังหวัดอย่างรวดเร็วรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่กำลังกลายเป็นกระแสของการพัฒนาที่เติบโตรวดเร็วมาก ประกอบกับเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมต่อไปยังจังหวัดอื่นๆทำให้จังหวัดสมุทรสงคราม อยู่ในฐานะเมือง "รอยต่อ" ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงรอบด้านซึ่งมาจากเมืองอื่นๆที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนั้นการที่จังหวัดสมุทรสงครามมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่นๆคือ ทิศเหนือ ติดต่อกับ

จังหวัดราชบุรี ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดเพชรบุรี และอำเภอไทย ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดเพชรบุรี และราชบุรี ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาคร จึงทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจังหวัดใกล้เคียงสามารถแวะพักและเที่ยวที่จังหวัดนี้ได้โดยสะดวก

ปัจจุบันการกระแสการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กำลังได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลและจังหวัดเป็นอันมากรวมทั้งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ การมีส่วนร่วมของชุมชน มุมมองทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจึงถูกนำมาเป็นฐานในการกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าวซึ่งอาจมีทั้งผลดีและผลเสียหากไม่ได้มีการศึกษาวิจัยที่รอบคอบเพียงพอ

โครงการวิจัยนี้จึงมุ่งทำการศึกษาถึงกิจกรรมต่างๆและผลสืบเนื่องของโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีต่อระบบนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนละแวกนั้นๆ อาทิ การรวมตัวกันของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งและธำรงรักษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มน้ำแม่กลอง การประสานประโยชน์แบบธุรกิจชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยว และกระบวนการให้ความหมายใหม่กับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อปรับใช้และตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในการนี้จะเลือกศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งรวมถึงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญๆของจังหวัดสมุทรสงครามโดยวิเคราะห์ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว เพื่อนำผลที่ได้ไปเป็นฐานคิดและใช้เป็นแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีคุณภาพในความหมายของการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชนและวิถีชีวิตชาวบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสอดคล้องเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบนิเวศ วิถีทำมาหากินและลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชาวบ้านจังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรม การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบสืบเนื่องที่อาจเป็นอันตรายต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่จะตามมาจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวและ/หรือเพื่อการวางแผนของประชาคมชุมชนท้องถิ่น

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจาะลึก และแบบไม่เป็นทางการ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขต

คณะวิจัยจะสุ่มหาแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวและพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยว แล้วเข้าไปศึกษาเจาะลึกมากกว่าการวิจัยเชิงสำรวจสถานภาพทั่วไป โดยใช้ระยะเวลาศึกษาทั้งหมด 15 เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาจากเอกสารและจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น website ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น โดยเน้นศึกษา สถานที่ท่องเที่ยวที่อนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและ ศึกษาสภาพวิถีชีวิตวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ตามระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ

2. ศึกษาโดยการสังเกตการดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ชาวบ้านผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ โดยศึกษาผลสืบเนื่องจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆที่มีต่อการปรับตัวของชุมชน สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชาวบ้าน ตลอดจนการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการรวมตัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

สถานที่ทำการวิจัย

พื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพรงพาง ชุมชนเขายี่สาร และบริเวณตลาดน้ำท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

อุปกรณ์การวิจัย

แผนที่ กล้องถ่ายรูป ยานพาหนะทางบกและทางน้ำ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ศึกษาเชิงลึกถึงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม
2. ได้ทราบลักษณะการดำเนินงานหรือโครงการพัฒนาต่างๆที่เป็นทั้งการส่งเสริมและทำลายวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดสมุทรสงคราม
3. ได้ศึกษาศักยภาพและความเป็นไปได้ของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. ได้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญของฐานคิดและยุทธศาสตร์การจัดทำแผนพัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เห็นศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม
2. ทราบลักษณะการดำเนินงานหรือโครงการพัฒนาต่างๆของจังหวัดสมุทรสงคราม
3. เห็นศักยภาพและความเป็นไปได้ของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. ได้ประเด็นสำคัญที่จะนำมาเป็นฐานคิดและการกำหนดยุทธศาสตร์การจัดทำแผนพัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

กำหนดการ	ปีที่ 1 เดือน มีนาคม 2547 ถึง พฤษภาคม 2548				
	1-3	4-6	7-9	10-12	13-15
1. รวบรวมข้อมูลเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	←→				
2. สัมภาษณ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์		←→			
3. สังเกตสัมภาษณ์เชิงลึก			←→		
4. เขียนรายงาน				←→	

นิยามศัพท์

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆทางสังคม

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับสภาพธรรมชาติรอบๆตัว รวมทั้งมีความเคารพในสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

นิเวศวัฒนธรรม หมายถึง ระบบความสมดุลของสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ประกอบด้วย สภาพธรรมชาติ แหล่งน้ำ วิถีชีวิต การทำมาหากิน การปรับตัวตลอดจนวิถีคิดของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม

จังหวัดสมุทรสงคราม หมายถึง พื้นที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอำเภอ อัมพวา จ.สมุทรสงคราม โดยรวม

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

สำหรับโครงการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ ได้แก่ แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยว
2. แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว
5. แนวความคิดเรื่องระบบนิเวศกับสังคมมนุษย์
6. แนวความคิดเรื่องมานุษยวิทยาการท่องเที่ยว
7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นผลรวมของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยว ธุรกิจบริการ รัฐบาลและประชาชนท้องถิ่น ในการที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวและการให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนด้วยไมตรีจิต (McIntoch and Goeldner 1995)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าเป็นการเดินทางภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้เป็นสากล 3 ประการ ได้แก่

- 1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- 2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
- 3) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ตาม ที่มีค่าใช้จ่ายประกอบอาชีพหรือหารายได้

โดยสรุปการท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งด้วยความสมัครใจและในระหว่างการเดินทางก็มีกิจกรรมต่างๆ มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้อื่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวต้องมิใช่การเดินทางเพื่อประกอบอาชีพ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้สรุปสาระสำคัญของระบบและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่ามีองค์ประกอบหลัก 3 ด้านได้แก่

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม โดยสามารถแบ่งตามลักษณะได้เป็น 3 ประเภทคือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม
2. บริการการท่องเที่ยว เป็นลักษณะการบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ
3. ตลาดการท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยว เป็นการแสดงออกของอุปสงค์ (tourism demand) ซึ่งมีความปรารถนาในการเดินทางท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม การพักผ่อนหย่อนใจและกิจกรรมอื่นๆ

แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆของชนรุ่นหลัง มีการจัดการเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคมและความงามทางสุนทรียภาพในขณะที่ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2540)

บุญเลิศ (2542) กล่าวว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหมายถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนครอบคลุมการพัฒนาการท่องเที่ยวใน 6 องค์ประกอบดังนี้

1. การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
3. การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
4. การพัฒนาตลาดท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
5. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. การพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สุวัฒน์และรุ่งทิพย์ (2544) กล่าวว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องผสมผสานระหว่าง การสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการในการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมและการอนุรักษ์ ทรัพยากรท่องเที่ยว ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและจิตวิทยา ทั้งนี้ผู้จัดการท่องเที่ยวต้องทราบว่า จะสามารถใช้ทรัพยากรได้ในระดับใดจึงจะไม่ทำให้ทรัพยากร ถูกทำลายหรือทำให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด โดยยังคงได้ประโยชน์จากผลตอบแทนจากการท่องเที่ยว

แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม และปรับสภาพการจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป ดังนั้นขอบเขตของการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกองค์ประกอบ ทุกส่วนของ การท่องเที่ยวหรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน โดยสรุป กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอ ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย กิจกรรมบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมจะต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด เพื่อให้สามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้

แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพื่อการเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540) ในแง่นี้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงอาจเชื่อมโยงกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ซึ่งเป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ และมีความหมายว่า คือการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2540)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศก็เป็นรูปแบบของการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมชาติได้หลักการว่าคนที่ดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้มีลักษณะเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาขึ้น คือมีเน้นการรักษาสภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้นักท่องเที่ยวและชุมชน

ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็มีการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวออกไปในวงกว้างเพื่อให้สมาชิกชุมชนทั้งหมดได้รับประโยชน์ การพิจารณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติช่วยให้เรามองเห็นว่าความเป็นธรรมทางสังคมเป็นเงื่อนไขของความเป็นธรรมของระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประสบความสำเร็จได้มิใช่บนพื้นฐานของสำนึกในคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับหลักการของการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่ทำการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมได้รับประโยชน์โดยตรงจากการกระทำของตน (ยศ 2544)

หลักการพื้นฐานของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ดรธรณีและสุรเชษฐ์ (2539) ได้สรุปหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ธรรมชาติและอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย โดยจะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่ใช่นั่นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ
2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่าย มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ระบบนิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (sustainable tourism) ไม่ทำลาย และไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติเสื่อมโทรม
3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยตรงและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้วยังเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย
4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็จะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วม ของชุมชนท้องถิ่นในการช่วยดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมชาติสู่ท้องถิ่น

ศุนยวีร์จัยปาไม้ (2545) สรุปความหมายของคำว่า Ecotourism ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่แตกแขนงออกมาเนื่องจากให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับนานาชาติในช่วงทศวรรษ 1980 ความหมายของคำนี้ปรากฏครั้งแรกราว ค.ศ. 1988 โดย สหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและ

ทรัพยากรธรรมชาติ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources – IUCN) ซึ่งได้นิยามการท่องเที่ยวประเภทนี้ไว้ว่า “เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น”

นโยบายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นสาขาที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนากิจการการท่องเที่ยวกลับมีปัญหาคับขันมากขึ้นเรื่อยๆทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม เกิดปัญหาความขัดแย้งกันในเชิงนโยบาย เช่น การเร่งส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจอาจนำไปสู่การบุกรุกที่ดินและทำลายป่าไม้ ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรมและความเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในชนบท ดังนั้นจึงได้เกิดแนวคิดที่สะท้อนความต้องการที่จะรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมด้วยการกำหนดพื้นที่ป่าสงวนและเขตอนุรักษ์ซึ่งแนวคิดดังกล่าวกลับขัดแย้งกับแนวคิดการอนุรักษ์ด้วยการเปิดป่าและเขตอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว ความขัดแย้งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา (ชัยวุฒิ 2542)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น ทั้งนี้การวางแผนกำหนดกลยุทธ์ของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนควรมีลักษณะดังนี้

1. สอดคล้องกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งไปสู่สวัสดิการสังคมที่สูงที่สุดภายใต้เงื่อนไขของทรัพยากรสิน ทุน ทรัพยากรธรรมชาติและเทคโนโลยีที่มีอยู่
2. สอดคล้องกับสภาพทางนิเวศ เพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่
3. สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคมท้องถิ่น

นโยบายการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนควรมีลักษณะดังนี้

1. ต้องกำหนดเป็นนโยบายระดับชาติที่ประสานกันในทุกระดับของการพัฒนา
2. ต้องผนวกความต้องการของคนทุกกลุ่มในสังคม เช่น หน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนองค์กรท้องถิ่น
3. เป้าหมายพื้นฐานคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. ต้องมีมาตรการที่ทำให้แน่ใจว่านักท่องเที่ยวจะปฏิบัติตามระเบียบของสังคมหรือชุมชนที่เข้าไปท่องเที่ยว

1. ต้องนำไปสู่การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม
2. ต้องมีมาตรการลดผลกระทบการท่องเที่ยวในทางลบที่มีต่อสังคมหรือชุมชนท้องถิ่น
3. ต้องสนับสนุนให้องค์กรของชุมชนท้องถิ่นเป็นแนวหน้าของการพัฒนาภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ สถาบันการเงิน และสถาบันการศึกษา
4. ต้องมีระบบติดตามและประเมินผลในทุกขั้นตอนของการพัฒนาเพื่อให้สามารถสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดได้อย่างรวดเร็วและทันเหตุการณ์

เพื่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวและความยั่งยืนนั้นควรจะต้องมีมาตรการดังนี้

1. พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่าหายาก ความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนสิ่งที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยว
2. กระตุ้นความต้องการเรื่องการอนุรักษ์ในท้องถิ่นที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. พัฒนาโอกาสจ้างงานในการท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่นอย่างเสมอภาค
4. จัดหาปัจจัยพื้นฐานในท้องถิ่นห่างไกลที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นศูนย์กลางที่จะกระตุ้นให้เกิดความเจริญขึ้นกับพื้นที่โดยรวม
5. ใช้เครื่องมือและวิธีการสื่อสารที่ทันสมัยเพื่อการประสานการพัฒนาในทุกระดับ
6. นำการท่องเที่ยวให้เป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์แก่การพัฒนาในสาขาเศรษฐกิจอื่นๆ

แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องกับการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ความสำเร็จในการพัฒนาดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อชุมชนท้องถิ่นได้รับอำนาจตามกฎหมายให้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ตลอดจนมีกระบวนการในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนจะสำเร็จได้เมื่อชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวได้มีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนโดยตรง ดังนั้น ในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องมีการประเมินปฏิกริยาตอบสนองของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งวิธีการประเมินนั้นไม่ได้ทำเพียงครั้งเดียวแต่จะต้องทำเป็นกระบวนการตลอดทุกขั้นตอนของการพัฒนาดังกล่าว

การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นจะนำไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับ
วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ วัตถุประสงค์ดังกล่าวอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ วัตถุประสงค์ของฝ่าย
บริหารและวัตถุประสงค์ของชุมชน

1) วัตถุประสงค์ของฝ่ายบริหารคือการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม เป็นมาตรการที่
จะทำให้ชุมชนมีความเชื่อถือและไว้วางใจรัฐบาล เป้าหมายหลักคือกระตุ้นให้ประชาชนให้
ความร่วมมือแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐโดยการให้เข้ามามีส่วนร่วมทำงานร่วมด้วยในระบบและลดแรง
ต่อต้านลง การทำให้ชุมชนเข้าใจและให้ความร่วมมือทั้งระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเองและ
ชุมชนกับรัฐบาลเป็นวิธีการที่มีประสิทธิผลและเสียต้นทุนต่ำที่สุด มากกว่าการมุ่งแก้ปัญหา
ความขัดแย้งหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วอันเนื่องมาจากการต่อต้านของประชาชนกลุ่ม
ต่างๆที่คิดว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวก่อให้เกิดผลเสียแก่ชาวบ้าน สิ่งแวดล้อม ระบบ
นิเวศและคุณภาพชีวิต การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน การให้การศึกษาและมาตรการต่างๆ
ที่จะให้ชุมชนให้การสนับสนุนนั้นจะทำได้ดีที่สุดเมื่อประชาชนได้มีส่วนร่วมซึ่งวิธีการดังกล่าว
เป็นวิธีที่จะนำไปสู่แนวทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของฝ่ายบริหาร

2) วัตถุประสงค์ของชุมชน คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้รัฐบาลตอบสนอง
ความต้องการและข้อเรียกร้องของประชาชนหรือชุมชนและป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งที่
รุนแรงจนนำไปสู่การใช้กำลังของฝ่ายรัฐบาล การมีส่วนร่วมเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้อาจทำ
ได้ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้ข้อมูลจาก
ฝ่ายประชาชนแก่ฝ่ายบริหาร

จะเห็นได้ว่าทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายชุมชนหรือประชาชนต่างก็ต้องการที่จะบรรลุ
วัตถุประสงค์ของฝ่ายตน ดังนั้นในทางปฏิบัติก็คือการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่อยู่
ระหว่างกลางของทั้งสองฝ่ายเป็นดีที่สุด

ในประเด็นเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน พจนานุกรม (2541) ได้ยก
ประเด็น "การประชุมเอิร์ธ ซัมมิท" หรือการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก ที่กรุงริโอ เดอ
จาเนโร เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 ซึ่งมุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน และก่อให้เกิดกระแส
สำคัญต่อพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการด้วยกันดังนี้

1) กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อ
คงความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก

2) กระแสของตลาดการท่องเที่ยว มีปริมาณนักท่องเที่ยว "แบบมีคุณภาพ" ที่ต้องการ
ศึกษาเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นหลักของสังคมโลกเพิ่มขึ้น

3) กระแสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จากประชาชนระดับรากหญ้าเพื่อบรรลุซึ่งแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากกระแสการพัฒนากองท่องเที่ยวในแนวทางดังกล่าว มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ได้คิดค้นรูปแบบ “การจัดการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมของประชาชน” ขึ้นในปี 2537 อันเป็นกิจกรรมภายใต้โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ เพื่อให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบสนองและพัฒนาสู่กระบวนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้ภายใต้ มิติอันหลากหลายและเป็นองค์รวมดังนี้

1) มิติด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งจำกัดให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

2) มิติด้านการเมือง กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับล่างโดยการสร้างกระบวนการวางแผนและการตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

3) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรมมุ่งให้กิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างสรรคการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรม (เมือง-ชนบท) เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการเท่าทันวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างไร้รากฐาน

4) มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้กิจกรรมการท่องเที่ยวนำไปสู่การกระจายรายได้และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวเกิดกับชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนในพื้นที่จะเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา และควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ภายใต้มิติที่ไม่ขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) แตกต่างจากท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นคนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว หมายถึงจัดการโดยชุมชนตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยคำนึงถึงความยั่งยืนในเรื่องสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ไม่ใช่เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวเท่านั้น ซึ่งความแตกต่างที่ชัดเจนก็คือ ชุมชนอยู่ในบทบาทของเจ้าของกิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือ ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็คือการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่มีการจัดการท่องเที่ยวอยู่แล้ว และหมู่บ้านที่จัดการท่องเที่ยวนั้น ต้องมีการเตรียมการและวางแผนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยที่ชุมชนเป็นผู้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริงทางด้านเศรษฐกิจ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นจะเน้นให้ความสำคัญกับการมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

ในการแปรแนวคิด “การจัดการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมของประชาชน” ไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ นับแต่ปี 2537-ปัจจุบัน มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ได้จัด

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ต่างๆโดยมีการเลือกพื้นที่ใช้เกณฑ์พิจารณาว่าเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เกี่ยวกับความงามทางธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรม มีประเด็นทางสังคมหรือทางเลือกการพัฒนาที่น่าเสนอต่อสังคม มีองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานอยู่หรือเป็นพื้นที่เครือข่ายที่สำคัญ คือมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าใจสถานการณ์ในพื้นที่ มีองค์กรชาวบ้านที่มีศักยภาพและมีขีดความสามารถในการรองรับ

แนวความคิดเรื่องระบบนิเวศของสังคมมนุษย์

จากการให้นิยามของความเกี่ยวข้องระหว่างระบบนิเวศกับสังคมของมนุษย์หรือนิเวศวิทยามนุษย์ ของ George A. Theodorson และ Achilles G. Theodorson (1969: 124 – 125 อ้างในณรงค์ 2544) สรุปได้ว่านิเวศวิทยามนุษย์ คือ การศึกษาถึงสัมพันธ์ภาพ (relationship) ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มีการอธิบายและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของชีวิตและความเป็นอยู่ของบุคคล กลุ่ม กับ สิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นการศึกษาโครงสร้างชุมชน (community structure) โดยการวิเคราะห์ถึงการกระจายของบุคคล กลุ่มและบริการต่างๆตามพื้นที่ เวลาและภายใต้สภาพการณ์หรือสถานการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดโดยเฉพาะและศึกษาถึงปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการกระจายของบุคคล กลุ่มและบริการต่างๆ เป็นการศึกษาถึงแนวทางที่มนุษย์อยู่รวมกลุ่มกันเพื่อการอยู่รอด (survival) ในพื้นที่แห่งหนึ่ง โดยมีในภาพพื้นฐานของการต่อสู้เพื่อให้ชีวิตคงอยู่ (struggle of existence) การต่อสู้เพื่อให้ชีวิตคงอยู่ของมนุษย์เน้นไปทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมมากกว่าทางด้านชีววิทยา นอกจากนี้ ยังเป็นการศึกษาถึงระดับชีวิต (biotic) ขององค์การมนุษย์อันเป็นระดับที่สืบเนื่องมาจากการต่อสู้เพื่อให้ชีวิตคงอยู่ และการแข่งขันเชิงร่วมมือ (cooperative competition) อันเป็นการแข่งขันที่ถูกจำกัด เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องมีความปรารถนาจะทำงานด้วยกันเพื่อเป้าประสงค์ร่วมกันบางอย่าง (ราชบัณฑิตยสถาน 2524: 87 อ้างในณรงค์ 2544) ซึ่งการแข่งขันเชิงร่วมมือนี้แตกต่างไปจากการแข่งขันตามธรรมชาติที่คู่แข่งกันต้องการบรรลุไปสู่เป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ต้องการชนะคู่แข่ง ในขณะที่การแข่งขันเชิงร่วมมือ คู่แข่งขัน เช่น ในทางธุรกิจการค้า และอุตสาหกรรม ต่างแข่งขันกันค้าขายหาลูกค้า ทำการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ นานาชนิด แล้วร่วมมือกันตั้งราคาสินค้าผลิตภัณฑ์ต่างๆเพื่อจะขายให้ได้กำไร เป็นต้น คำนิยามนี้เสนอโดยนักนิเวศวิทยามนุษย์คือ Robert E. Park ที่ทำการศึกษาชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมด้วยการวิเคราะห์ในแง่ของการที่ผู้คนใช้ชีวิตร่วมกันเป็นองค์การต่างๆแต่อยู่ในระดับชีวิตอันเป็นระดับที่การกระจายของบุคคลกลุ่มและบริการต่างๆในพื้นที่เป็นไปเองโดยอัตโนมัติบนพื้นฐานของการต่อสู้เพื่อให้ชีวิตคงอยู่และเกิดการการแข่งขันเชิงร่วมมือ เช่น การที่ประชาชนกลุ่มชนชั้นต่างๆในเมืองต่างก็อยู่อาศัย ทำมาหากินในชุมชนต่างๆได้อย่างเป็นระเบียบและสงบสุขตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคลและครอบครัวโดยมิได้รับกวนซึ่งกันและกัน นิเวศวิทยา

มนุษย์ ในอีกนิยามหนึ่งได้แก่ การศึกษาถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับปัจจัยทางภูมิศาสตร์ คำนิยามนี้ นักมานุษยวิทยา (anthropologist) และนักภูมิศาสตร์ ใช้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ถึงความเกี่ยวข้องระหว่างชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากรที่กระจายกันไปได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศแตกต่างกันและในสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันนี้จะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในแ่งมุมที่ต่างกัน

สำหรับแนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยภาพรวมแล้วเป็นการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมประเพณีมาใช้เป็นปัจจัยเสริมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม โดยต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ผสมผสานให้เข้ากับการพัฒนาด้านธุรกิจ และสังคมได้อย่างกลมกลืน

แนวความคิดเรื่องมานุษยวิทยาการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวอาจหมายถึงบุคคลที่ใช้เวลาว่างชั่วคราวเพื่อที่จะเดินทางไปยังที่ต่างๆซึ่งไม่ใช้บ้านของตนเอง เพื่อพบกับสิ่งที่แตกต่างไปจากเดิม ความหมายดังกล่าวนี้ทำให้นักมานุษยวิทยารู้ว่ามีบางอย่างที่เป็นปัญหา ซึ่งต้องได้รับการอธิบายในแง่ทางวัฒนธรรม และในทางประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวที่หมายถึงมนุษย์ จะสวมบทบาทเพียงชั่วคราว สัตว์เลี้ยงไม่อาจเป็นนักท่องเที่ยวได้ และการเป็นนักท่องเที่ยวก็มิได้หมายถึงการเป็นมาโดยกำเนิด เหมือนเช่นการเป็นเทศหญิง หรือเป็นคนเอเชีย การมีเวลาว่างชั่วคราว บ่งบอกให้รู้ถึงสังคมที่ต้องมีเวลาทำงานจริงจัง เช่น ทำงานบ้าน ขณะเดียวกันเวลาว่างก็บ่งบอกให้รู้ว่าการมีบทบาทชั่วคราวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ เช่น เป็นคนป่วย หรือคนโศกเศร้า

อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องการใช้เวลาว่าง หรือเวลาทำงานอย่างเป็นทางการ แต่นักมานุษยวิทยาหลายคนคิดว่า ในหลายๆสังคมอาจมีเวลาที่คล้ายๆกันนี้เกิดขึ้นได้ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว อาจนำไปอธิบายเกี่ยวกับสังคมซึ่งมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น โดยเฉพาะในสังคมขนาดใหญ่สมัยใหม่ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆซึ่งห่างไกลจากบ้านของตน เขาหรือเธอก็จะกลายเป็นคนแปลกหน้า แต่มิใช่คนอพยพ หรือคนย้ายถิ่นฐาน แต่นักท่องเที่ยวมีความตั้งใจที่จะเปลี่ยนที่อยู่ คำถามก็คือ ความหมายของ "บ้าน" คืออะไร การทำงานคืออะไร การทิ้งบ้านไปเพื่อค้นหาประสบการณ์แปลกใหม่ อาจทำให้นักท่องเที่ยวแตกต่างจากผู้อพยพ หรือคนย้ายถิ่น อย่างไรก็ตามจุดประสงค์ของการไปเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวมิใช่คนทำงาน มิใช่ทหาร มิใช่พนักงานเมือง มิใช่ผู้เผยแพร่ศาสนา หรือหมอรักษาโรค การเป็นนักท่องเที่ยวจึงเป็นผู้ที่มีการเคลื่อนย้ายในลักษณะชั่วคราว แต่การท่องเที่ยวก็คล้ายกับการเดินทางไปแสวงบุญ หรือการหาความสนุกสนาน

วิคเตอร์ และอีดิธ เทอร์เนอร์ (Victor and Edith Turner อ้างใน นฤพนธ์ 2546) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวคล้ายกับนักแสวงบุญ ถ้าหากการแสวงบุญเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว คำอธิบายนี้ตอกย้ำว่านักท่องเที่ยวคือผู้ที่เคลื่อนย้ายตัวเองไปในที่ต่างๆและได้รับบางสิ่งตอบแทน การท่องเที่ยวในแง่หนึ่งจึงเป็นทั้งการเดินทางและวันหยุดพักผ่อน คล้ายกับการประกอบพิธีกรรมในช่วงที่ว่างจากงาน เช่นเดียวกับพิธีทางศาสนาซึ่งจะมีวันศักดิ์สิทธิ์ การท่องเที่ยวจึงมีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์ทางศาสนา คำอธิบายของเทอร์เนอร์ได้ตรวจสอบโครงสร้างในชีวิต ซึ่งประกอบด้วยสภาพที่เป็นปกติ กับผิดปกติ คำอธิบายนี้นักมานุษยวิทยาคุ้นเคยมานานแล้ว เช่นการศึกษาการบูชาัญญาของฮิวเบิร์ต และมอสส์ (Hubert and Mauss อ้างในนฤพนธ์ 2546) การศึกษาพิธีกรรมเปลี่ยนสถานภาพของแวน เก็นเนป (Van Gennep) และการศึกษาโครงสร้างของเวลาของลีช (Leach) ซึ่งเทอร์เนอร์นำความคิดนี้มาอธิบายเรื่องพิธีกรรม

การศึกษาของเนลสัน เกรเบิร์น(Nelson H.H.Graburn อ้างใน นฤพนธ์ 2546) อธิบายว่า มนุษย์ถูกควบคุมให้อยู่ในระเบียบของเวลา การทำงานจะถูกแยกออกจากเวลาพักผ่อนในช่วงสั้นๆ ในสังคมประเพณีเวลาแบบนี้คือเวลาทางศาสนา ส่วนในสังคมอื่นๆเวลานี้อาจเป็นเรื่องทางโลก เป็นเรื่องธรรมชาติ สุขภาพ หรืออิสรภาพ หากเปรียบเทียบกับนักแสวงบุญ จะพบว่านักแสวงบุญก็คล้ายกับนักท่องเที่ยว ซึ่งออกเดินทางจากบ้านไปยังที่ต่างๆ การดำรงอยู่ของคุณลักษณะของศาสนาในการท่องเที่ยวในปัจจุบันจำเป็นต้องมีการศึกษาในรายละเอียด และต้องเปรียบเทียบว่า การท่องเที่ยวกับการแสวงบุญต่างกันอย่างไร ส่วนการเล่นพักผ่อนเป็นกิจกรรมปกติของมนุษย์ ซึ่งมีไม่ทำงาน แต่การเล่นสนุกเป็นเรื่องที่ผ่อนคลาย ต่างจากเวลาทำงานในชีวิตประจำวันที่เคร่งเครียด ฮุยซิงกา(Huizinga) เรียกมนุษย์ว่าเป็นผู้ที่ชอบสนุก (homo luden) เขากล่าวว่าการ เล่นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นนอกเวลางาน แต่อาจเกิดขึ้นเป็นจริงเป็นจังระหว่างมนุษย์ เทอร์เนอร์เรียกสภาวะนี้ว่า communitas นักท่องเที่ยวจะมีความรู้สึกเดียวกันว่าตนเองสนุกสนาน และอยู่นอกเวลาทำงานปกติ อาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของการท่องเที่ยวเหมือนกับการเล่นสนุก เล่นเกมส์ การพักผ่อน การประกอบพิธีกรรม และ กิจกรรมอื่นๆที่อยู่นอกระเบียบ กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และทำให้พบสิ่งใหม่ๆ ซึ่งจำเป็นต่ออารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์

การท่องเที่ยว คล้ายกับพิธีกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งมีส่วนประกอบ 2 อย่าง คือ การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในครอบครัว เช่น การที่สมาชิกในครอบครัวมาพบกันในวันคริสต์มาส หรือวันชาติ หรือการเดินทางไปเที่ยวต่างประเทศในฤดูร้อน อีกส่วนหนึ่งคือ การท่องเที่ยวยังมีลักษณะที่คาดเดาไม่ได้ เหมือนกับสภาวะเปลี่ยนผ่าน การท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการเติบโตของบุคคล การจบการศึกษา การแต่งงาน การหย่าร้าง การเปลี่ยนอาชีพ หรือการเกษียณอายุการทำงาน การท่องเที่ยวจึงดำเนินควบคู่ไปกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวคริสต์ เช่น วันคริสต์มาส วันขอบคุณพระเจ้า วันถือศีล นอกจากนั้น

การท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นพร้อมๆกับการเดินทางไปแสวงบุญในวัฒนธรรมพื้นเมืองของชาวอินเดียน หรือชาวอิสลาม

การศึกษาของดีน แม็คแคนเนลล์ (Dean MacCannell อ้างใน นฤพนธ์ 2546) ใช้แนวคิดดังกล่าวนี้มาอธิบายการท่องเที่ยวสมัยใหม่ โดยอ้างอิงงานศึกษาของเขาเรื่อง The Tourist : A New Theory of the Leisure Class (1989) และเรื่อง Empty Meeting Grounds : The Tourist Papers(1992) ซึ่งใช้แนวคิดมาร์กซิสต์ และ semiotics มาอธิบายการท่องเที่ยว เขากล่าวว่าการท่องเที่ยวสมัยใหม่เป็นการค้นหา "ความจริงแท้ดั้งเดิม" (authenticity) คนชั้นกลางจะมีความรู้สึกว่าเขาขาดบางสิ่งบางอย่างไปเพราะต้องอาศัยอยู่ในเมือง และถูกโทรทัศน์ครอบงำ แม็คแคนเนลล์อธิบายว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนการประกอบพิธีกรรมเพื่อทำให้สังคมแตกต่างไปจากเดิม การท่องเที่ยวจะใช้วัฒนธรรมเป็นตัวแสดง นักท่องเที่ยวจึงคล้ายนักแสวงบุญซึ่งต้องการบางสิ่งบางอย่างจากการเดินทาง สังคมสมัยใหม่จึงอยากได้สิ่งที่เป็นของเก่าๆ เช่น ชนบท ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ของแปลกๆ และธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวแทนของความจริงแท้ดั้งเดิม ซึ่งจะถูกละเลย ถูกเก็บรักษา ถูกแยกไว้ และถูกสรรเสริญจากนักท่องเที่ยว

แม็คแคนเนลล์ เชื่อว่าผู้สร้างวัฒนธรรมต้องการให้มีสิ่งนี้ และต้องสร้างสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น ศูนย์วัฒนธรรมโพลินีเซียนในฮาวาย หรือโรงถ่ายภาพยนตร์ของยูนิเวอร์แซล ที่มีสิ่งของบ่งบอกถึงความดั้งเดิมให้เห็น แต่สิ่งเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวแวะมาชม โดยเสียเงินแลกเปลี่ยน อาจกล่าวได้ว่า นักท่องเที่ยวจะถูกหลอก เมื่อพวกเขาคิดว่ามันเป็นของจริงแท้ดั้งเดิม ในทางตรงข้าม นักท่องเที่ยวรู้ว่าสิ่งต่างๆถูกสร้างไว้เป็นพิเศษเพื่อพวกเขา และเริ่มสำรวจดูเบื้องหลังว่ามันสร้างมาได้อย่างไร พวกเขาหวังว่าจะพบเจอสังคมที่ "แท้จริง" ซึ่งมันกำลังถูกกระทำต่าง ๆ นานา

การศึกษาของแม็คแคนเนลล์ และการศึกษาของวาเลน สมิธ (Valene Smith) เป็นการวางรากฐานให้กับนักมานุษยวิทยาในการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยว นักสังคมวิทยาอีริค โคเฮน (Eric Cohen) แนะนำว่านักท่องเที่ยวในความหมายของแม็คแคนเนลล์มีลักษณะเป็นหุ่น แต่ นักท่องเที่ยวอาจมีลักษณะแตกต่างกันได้ คำว่า "นักท่องเที่ยว" อาจหมายถึงผู้ที่ต้องการความแตกต่าง หรือความเปลี่ยนแปลง หรืออาจหมายถึงผู้ที่ต้องการค้นหาความจริงแท้ดั้งเดิม หรือการผจญภัย หรืออาจหมายถึงผู้ที่เชื่อว่าจิตวิญญาณมีอยู่ในที่ต่างๆ แต่ไม่อาจหาได้ในชีวิตการทำงาน ข้อคิดเห็นของโคเฮนทำให้ความหมายของนักท่องเที่ยวกับความหมายนักแสวงบุญเหมือนกัน กล่าวคือทั้งคู่เป็นพวกที่อพยพ ซึ่งต่างไปจากความคิดของแม็คแคนเนลล์ นักท่องเที่ยวจึงเป็นผู้ที่ต้องการความแตกต่างเช่น อาจพอใจกับดิสนีย์แลนด์ หรือการไปพักร้อนในที่ต่างๆ ซึ่งพวกเขาเต็มเต็มในสิ่งที่ตัวเองอยากได้ มากกว่าที่จะมองหาความจริงแท้ดั้งเดิม

Cohen (1988) กล่าวว่า ธรรมชาติของความจริงแท้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากทางวัฒนธรรม และถูกเชื่อในหมู่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษา ซึ่งเป็นห่วงเป็นใยต่อประวัติศาสตร์รากเหง้าที่แท้จริง ในขณะที่คนบางกลุ่มอาจไม่สนใจสิ่งนี้ เพราะคิดว่ามันเป็นสิ่งบันเทิง และเติมเต็มความต้องการเท่านั้น Cohen และ Campbell วิเคราะห์ว่าวันหยุดพักของคนขับรถ ไม่มีความหมายเหมือนกับที่ MacCannell (1977) อธิบายไว้ เพราะมันเป็นความคิดแบบชนชั้นกลาง แต่คนขับรถเป็นพวกที่ใช้แรงงาน

การศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ อธิบายว่านักท่องเที่ยวคือชาวตะวันตก ถึงแม้ว่าลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวจะมีชาวตะวันตกก็ตาม นักมานุษยวิทยาสนใจการศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม และดูบริบทประวัติศาสตร์ การศึกษาชิ้นแรกที่มีการเปรียบเทียบการท่องเที่ยวในตะวันตก กับสังคมนอกตะวันตก ซึ่งให้เห็นปัญหาของการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่าง ความทันสมัยที่มีอยู่ในการท่องเที่ยวกับความล้าสมัยที่มีอยู่ในการแสวงบุญ ในกรณีของประเทศอินเดีย ศรีลังกา เม็กซิโก และญี่ปุ่น การศึกษาของกราเบิร์น (Graburn) ซึ่งให้เห็นความแตกต่างของระบบการท่องเที่ยวแบบพื้นเมืองที่พบในญี่ปุ่น ซึ่งต่างจากตะวันตก การท่องเที่ยวในมิติประวัติศาสตร์ไม่ได้รับความสนใจจากนักมานุษยวิทยาเท่าใดนัก แต่ก็ประเด็นที่สำคัญ ในสังคมตะวันตก การท่องเที่ยวเจริญก้าวหน้าและพันขอบเขตของการแสวงบุญ การใช้ชีวิตประจำวัน การศึกษา และการเมือง ในสังคมอังกฤษในศตวรรษที่ 16-18 การท่องเที่ยวตะวันตกเป็นเรื่องซับซ้อนและสำคัญมากสำหรับขุนนาง พวกเขาต้องการเดินทางไปเรียนรู้วัฒนธรรมที่อยู่ในกรุงโรม และปาดัว การเดินทางจะมีเป็นประจำ เมื่อชนชั้นกลางเติบโตขึ้นรูปแบบการเดินทางจึงเปลี่ยนไป จากเดิมที่เดินทางไปเพื่อศึกษาหาความรู้ก็เปลี่ยนเป็นการไปชมของแปลกๆ ในยุคหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวธรรมชาติจะเริ่มเป็นที่นิยมมาก

เมื่อถึงศตวรรษที่ 19 การท่องเที่ยวเริ่มเปิดเสรีมากขึ้น มวลชนจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้เกิดพิพิธภัณฑ์ และศูนย์เรียนรู้สาธารณะมากมาย โทมัส คูก (Thomas Cook) รัฐมนตรีที่ริเริ่มให้ก่อสร้างทางรถไฟสายใหม่เพื่อเปิดเส้นทางนำคนจนออกไปสู่ชนบท คูกทำให้การท่องเที่ยวเป็นเรื่องการค้าและเข้าถึงมวลชน พร้อมกับสร้างเครื่องอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว สร้างตารางวันเวลาท่องเที่ยว การจองที่พัก และระบบการเงินสำหรับนักท่องเที่ยว ในศตวรรษที่ 20 เกิดการพัฒนาที่สำคัญ 2 อย่าง คือ รถยนต์ที่ทำให้การเดินทางสะดวกสบาย และเครื่องบินโดยสารที่พัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาการท่องเที่ยว เริ่มมองเห็นผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อโลกที่สามและสี่ จอห์น เอ็ม บรียดอน (John M. Brydon) นักเศรษฐศาสตร์ อธิบายว่าผลกำไรที่คาดหวังได้จากการท่องเที่ยวจะไม่คุ้มกับสิ่งที่การท่องเที่ยวสร้างไว้ให้ นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาการท่องเที่ยวในระยะหลังยอมรับว่า คนพื้นเมืองที่เขาทำงานด้วยได้พบกับนักท่องเที่ยว คนพื้นเมือง

เหล่านี้คิดว่านักมานุษยวิทยาก็คือนักท่องเที่ยวซึ่งทำให้นักวิชาการตะวันตกไม่อยากศึกษาวิจัยว่าชีวิตคนพื้นเมืองเป็นการแสดงละครให้นักท่องเที่ยวดู ปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของโลก และมีเงินหมุนเวียนเกือบ 400 ล้านดอลลาร์ต่อปี สถานที่ต่างๆจึงกลายเป็นที่สำหรับการท่องเที่ยว การวิจัยมิติทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้นตามมา

บทความของ Nash (อ้างใน นฤพนธ์ 2546) เรื่อง Tourism as a Form of Imperialism สะท้อนประเด็นทางมานุษยวิทยา โดยกล่าวว่าการท่องเที่ยวคือการทำลายล้างชีวิตคนจนและคนโลกที่สามโดยน้ำมือของคนเมืองที่ร่ำรวย การท่องเที่ยวแบบนี้เป็นสิ่งที่นักมานุษยวิทยาพบเจอ และส่งผลเสียตามมา คือ ชาวบ้านจะกลายเป็นคนรับใช้ให้การท่องเที่ยว โดยเฉพาะในสังคมที่มีความแตกต่างทางฐานะ ผู้ที่ได้ประโยชน์คือชนชั้นปกครอง และคนภายนอก ชุมชนจะสูญเสียทรัพยากรและพื้นที่ของตัวเอง รวมทั้งเสียทักษะทางสังคมและเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านจะกลายเป็นผู้แสดงละครเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตัวเอง เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นสิ่งแปลกๆตามจินตนาการของพวกเขา ชาวบ้านจะนำวัตถุทางวัฒนธรรมมาขายแลกกับเงิน ชาวบ้านจะพบคนภายนอกในช่วงที่เป็นวันหยุด แต่ชาวบ้านจะถูกโฆษณาในภาพลวงว่าเป็นโสเภณีหรือคนหยาบช้า การท่องเที่ยวเพื่อมวลชน เป็นเรื่องของการค้าเป็นความโล่ง และความโก้เก๋ แต่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และทำลายสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

การศึกษาการท่องเที่ยวพยายามทำความเข้าใจต่อประเด็นข้างต้น และยังชี้ให้เห็นว่าผลกำไรทางเศรษฐกิจอาจมีมากขึ้น ถ้าคนในท้องถิ่นจะช่วยป้องกันผลกระทบต่างๆ ผลดีก็อาจเกิดขึ้น ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่ท้าทายให้ศึกษาวิจัยสิ่งที่ถูกดำเนินคดีเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชนก็คือนักท่องเที่ยวทำให้วัตถุในชุมชนเป็นของซื้อขาย ชุมชนถูกรุกรานด้วยเส้นทางคมนาคมและการสื่อสาร คนชนบทอพยพเข้าเมือง เพื่อเรียนหนังสือ และประชากรในเมืองเพิ่มมากขึ้น ผู้ปกครองต้องพบกับคำถามที่ว่าถ้าการท่องเที่ยวไม่ส่งผลเสีย ระบบเศรษฐกิจสังคมจะเป็นอย่างไรบ้าง

ในขณะที่ยังคงมีความต้องการของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว งานศิลปะ งานฝีมือ หัตถกรรมของชาวบ้านอาจได้รับผลกระทบบ้าง แต่การท่องเที่ยวก็ยังช่วยให้วัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับความนิยมทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจ ชุมชนมีกิจกรรมเพิ่มขึ้น และสร้างสรรค์การแสดงเต้นรำ ฟ้อนรำต่างๆ การท่องเที่ยวอาจทำให้คนหันมาสนใจชนกลุ่มน้อยหรือสภาพแวดล้อมที่กำลังถูกทำลายไปเนื่องจากความทันสมัย การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดความเคารพ และอนุรักษ์สิ่งที่ดั้งเดิมต่างๆ ภูมิภาคต่างๆของโลก เช่น เขตกันดาร ชนบท และชายฝั่งของประเทศอุตสาหกรรมในตะวันตก และญี่ปุ่น การท่องเที่ยวคือเครื่องมือสำหรับการขจัดภัยพิบัติร้ายแรงโดยความร่วมมือจากเยาวชนที่สังคมทิ้งขว้าง

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 70 เป็นต้นมา มีความพยายามที่จะกำจัดผลเสียจากการท่องเที่ยวโดยการพัฒนาทางเลือกใหม่ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ความตื่นตัวในทางเลือกใหม่ๆ เห็นได้จากประชาชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกต่อต้านเรื่องเช็ทซ์ทัวร์ ประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความหวังว่าจะพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมคงอยู่ได้นานๆ หรือเก็บรักษาไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชม

แนวคิดทฤษฎี เรื่อง การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (acculturation) ที่นำมาอธิบายผลกระทบของการท่องเที่ยว เป็นผลมาจากความมุ่งหมายของโลกในยุคพันอาณานิคมและพันความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งได้ทำลายพรมแดนความแตกต่าง ทุกสิ่งจึงเข้ามาผสมรวมกัน แม้แต่แนวคิดเรื่องโลกที่สามก็ยังไม่อาจนิยามได้เช่นเดียวกับโลกที่สอง ซึ่งแตกสลายลงไป ชนพื้นเมืองที่เคยเป็นเมืองขึ้นมา ก่อนเคยเสียน้ำตาจากประเทศเจ้าอาณานิคมชาวยุโรป อเมริกา และเอเชียตะวันออกเฉียง นักท่องเที่ยวในปัจจุบันนี้แพร่กระจายไปทั่วในพื้นที่ที่ห่างไกล แม้แต่ในชุมชนพื้นเมืองซึ่งนักมานุษยวิทยาเข้าไปทำวิจัย และชนพื้นเมืองเหล่านั้นก็ได้อาศัยการท่องเที่ยวเพื่อเดินทางเข้าเมือง MacCannell เรียกชนพื้นเมืองแบบนี้ว่า "ผู้ที่เคยเป็นคนพื้นเมือง" (ex-primitives) แต่เขาอธิบายว่าคนเหล่านี้ไร้อำนาจในการเข้าถึงรัฐที่ถูกควบคุมโดยผู้ปกครอง

ถ้าการท่องเที่ยวคือการเดินทางเพื่อค้นหาความเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นนักมานุษยวิทยาก็อาจคาดหวังถึงอนาคต ซึ่งโลกถูกหล่อหลอมด้วยเทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น การใช้ชีวิตแบบญี่ปุ่นในบ้านแบบตะวันตก กินอาหารฟาสต์ฟู้ด หรือชาวอเมริกันกินอาหารญี่ปุ่น มนุษย์อาจคิดฝันถึงวันที่อาหารและศิลปะของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ต่างๆสามารถพบเห็นได้ทุกๆที่ อย่างไรก็ตาม การหลอมรวมเข้าด้วยกันเช่นนี้ทำให้คนจำนวนมากสามารถท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ ซึ่งคนเหล่านั้นเคยสูญเสียรากฐานทางวัฒนธรรม พวกเขาจะเดินทางไปยังที่ๆพวกเขาเข้าใจได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภาษาหรือกิริยาอาการก็ตาม ความเหมือนกันทางวัฒนธรรมจะให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกเข้มแข็งขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งเดิมการท่องเที่ยวได้ทำมาก่อนแล้ว

ปัจจุบันนี้ การท่องเที่ยวกลายเป็นประเด็นหลักในการศึกษาปรากฏการณ์โพสต์มอเดิร์น การท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นตัวแทนของโพสต์มอเดิร์น ซึ่งมีเรื่องราวของความแตกต่างทางเชื้อชาติ และการทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า การท่องเที่ยวเสมือนเป็นของแปลกแยก เป็นภาพลักษณ์ และเปลือกหุ้มซึ่งสะท้อนคุณลักษณะบางประการของโพสต์มอเดิร์น เป็นที่รู้กันว่าผู้ที่สร้างภาพลักษณ์ให้นักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่ชาญฉลาดก็สร้างภาพให้ตัวเองเป็น นักเดินทางอีกประเภทหนึ่ง (post-tourists) สิ่งเหล่านี้ถูกนำมาขดเชยวิธีการค้นหาสิ่งที่เป็นแก่นแท้ดั้งเดิมที่พวกเขาต้องการเหยยหยัน แต่ สิ่งนี้ก็เป็นวิธีการ "สร้างความจริง" ที่หนีไปไม่พ้น

ยศ สันตสมบัติ (2544) กล่าวว่า การที่การท่องเที่ยวในประเทศโลกที่สามเจริญเติบโตในบริบทของกระบวนการนี้เรื่อง "การพัฒนา" ตามทฤษฎีทันสมัย (Modernization theory) ซึ่งเน้นการเติบโตและการขยายตัวและมองว่า "วัฒนธรรม" เป็นอุปสรรคกีดขวางการพัฒนา ทำให้การท่องเที่ยวไม่เคยใส่ใจในประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบของการพัฒนามาตั้งแต่ต้น อย่างไรก็ตาม ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา งานของนักวิชาการหลายท่านที่เป็นงานด้านมานุษยวิทยาการท่องเที่ยว (Anthropology of Tourism) โดยเฉพาะงานของ MacCannell (1976), Greenwood (1977) และ Cohen (1988) ก็เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการทำลายวัฒนธรรมในรูปแบบแท้จริง (cultural authenticity) งานเหล่านี้มองว่า วัฒนธรรมมิใช่เป็นอุปสรรคของการพัฒนา วัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่แน่นอนตายตัวและสืบทอดมาแต่ในอดีต ในทางตรงกันข้าม วัฒนธรรมมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยน (adaptive) และเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นในปัจจุบัน (constructed in the present) ปัญหาของการพัฒนาจึงมิได้อยู่ที่ว่าวัฒนธรรมนั้นกีดขวางการพัฒนา แต่ปัญหามาจากคนนอกซึ่งพยายามเอาวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆมาเป็นจุดขายอย่างมั่งคั่ง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นนี้ได้สำรวจงานศึกษาทางการท่องเที่ยวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายสังคม วัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นปัญหาในการศึกษาและแสดงถึงความเกี่ยวข้องของการท่องเที่ยวและผลที่ตามมาจากการพัฒนาดังกล่าวในสังคมร่วมสมัย งานศึกษาที่ได้ประมวลมานำเสนอนี้เป็นเพียงตัวอย่างงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญที่การท่องเที่ยวเข้าไปเกี่ยวข้องในสังคมต่างๆ รวมถึงสังคมของประเทศกำลังพัฒนาซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย การประมวลงานศึกษาดังกล่าวแบ่งเป็นงานศึกษาของต่างประเทศและงานศึกษาในประเทศไทย ดังนี้

งานวิจัยของต่างประเทศ

บทความของ Ecotourism Center (1994) เรื่อง "Sustainable development of environmental tourism: case study from Phuket" พบว่า เมื่อมีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกิดขึ้นก็จะมี ความขัดแย้งกันระหว่างธุรกิจกับระบบนิเวศน์ เรื่องดังกล่าวก็ยังคงเป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงอยู่ แต่อาจเป็นไปได้ว่าจะมีการพัฒนาและการทำธุรกิจการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยเน้นไปที่การอนุรักษ์ธรรมชาติ ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จสำหรับนักท่องเที่ยวคือการจัดการท่องเที่ยวโดยเรือคายัคในทะเลหรือ "seacanoes Thailand" ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวผจญภัยที่จัดขึ้นในจังหวัดภูเก็ต ประกอบไปด้วย การท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพไม่ใช่เพียงนำนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ แต่ยังทำให้ประสบการณ์นั้นเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวตั้งคำถามต่อบทบาทของตนเองกับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การประสบผลสำเร็จของบริษัทนี้เกี่ยวเนื่อง ส่วนใหญ่เกิดจากความเกี่ยวข้องของผู้ร่วมหุ้นและผู้จัดการซึ่งมีการอบรมด้านความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการศึกษาประวัติศาสตร์และคุณภาพที่ดี และการให้ความสำคัญในสิ่งแวดล้อม โดยเน้นว่า "สิ่งแวดล้อมต้องมาก่อนเป็นอันดับหนึ่ง" สำหรับความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในอนาคตของสังคมไทย

บทความเรื่อง "Ecotourism and sustainable tourism in Southeast Asia" ของ John Edmonds & George Laposky (1998) ได้นำเสนอโครงร่างสำหรับการอยู่ร่วมกันของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยนำเอากรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐสลาวัค ของมาเลเซียมาเป็นกรณีศึกษา และกล่าวถึงบทบาทของผู้ประกอบการเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวจะมีบทบาทสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ได้ถูกคัดค้านโดย Richard Leakey นักชีววิทยาที่เกี่ยวกับพืชและสัตว์โบราณและผู้อำนวยความสะดวกแห่งชาติเคนย่า กล่าวว่า "พื้นที่ที่มีระบบนิเวศน์ได้รับการกระทบกระเทือนได้ง่ายจะเป็นผลดีต่อพื้นที่นั้น ถ้าผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวได้ศึกษาระบบนิเวศน์โดยผ่านจากจอโทรทัศน์" ในทาง

กลับกันโดยรวมของบทความนี้จะเกี่ยวกับการเข้าชมพื้นที่ที่สามารถกระตุ้นและส่งเสริมจิตสำนึกของการมีอยู่และความเป็นเอกลักษณ์และสามารถช่วยเหลือการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับการป้องกันและการปกป้องรักษา บทความนี้ยังกล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเป็นพลังขับเคลื่อนสำหรับการเริ่มต้นของการลงทุนในเรื่องของการปกป้องรักษาระบบนิเวศน์ ในบทบาทของนักลงทุนระหว่างประเทศซึ่งจะเน้นในเรื่องการสร้างจิตสำนึก และการสร้างโรงแรมที่ยังคงอยู่ของจุดหมายของการอนุรักษ์อุตสาหกรรม

งานศึกษาเรื่อง Heritage Proximity and Resident Attitudes Toward Tourism Development ของ Uriely, Natan et al (2002) กล่าวถึงการท่องเที่ยวในกรุงนาซาเร็ทซึ่งเป็นเมืองที่ประกอบไปด้วยผู้นับถือศาสนาคริสต์และอิสลาม งานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวมีบทบาทเชิงเศรษฐกิจทางการท่องเที่ยวน้อยกว่าชาวคริสเตียน และการนำเอาเรื่องความขัดแย้งของชาวคริสเตียนในท้องถิ่นกับชาวมุสลิมมาให้ความสำคัญเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวที่นั่น ชาวมุสลิมให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวน้อยกว่าชาวคริสเตียน ด้วยเหตุที่มีความเชื่อว่า มรดกของพวกเขาไม่ได้มีไว้เพื่อเผยแพร่ ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยนี้ชี้ว่า ชาวบ้านซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการสนับสนุนเพื่อการท่องเที่ยว มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการพัฒนาของเขามากกว่าพวกที่มรดกทางศาสนาและวัฒนธรรมถูกละเลยไป ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ สิ่งที่ยังบอกว่าจะไรควรจะเป็นสิ่งที่จะสนับสนุนและขับเคลื่อนทัศนคติที่ดีต่อเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม เราควรให้ความสำคัญด้วยว่าการศึกษาในครั้งนี้ถูกจำกัดและจำเป็นที่จะต้องหาความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงต่อไป ในการวิเคราะห์ ความเป็นไปได้ของการเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรมในฐานะที่มันเป็นตัวบ่งชี้ของทัศนคติของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องได้รับการตรวจสอบ นอกเหนือไปจากเงื่อนไขที่เป็นแบบฉบับของตะวันออกกลางที่ซึ่งศาสนาเป็นแหล่งมรดกที่สำคัญ ในงานวิจัยต่อไปข้างหน้าควรให้ความสำคัญที่การศึกษาในประเด็นของการเข้าถึงมรดกในสถานที่อื่นๆ ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกัน เป็นต้นว่า ที่ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสนับสนุนเพื่อการท่องเที่ยวไม่ได้วางอยู่บนรากฐานของศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นควรที่จะศึกษาผลกระทบของการเข้าไปใกล้มรดกทางวัฒนธรรมในแหล่งศึกษาซึ่งผู้อยู่อาศัยรู้สึกตัวว่าพวกเขา กำลังถูกขกฉวยผลประโยชน์เพื่อจุดประสงค์ของการสนับสนุนการท่องเที่ยว สิ่งนี้อาจจะเกิดในที่ตั้งเป้าหมายของมรดกทางวัฒนธรรมถูกบิดเบือนและถูกให้ภาพในทางลบโดยความเป็นอุตสาหกรรม การเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรมในสถานการณ์ต่างๆเช่นนี้ อาจจะนำมาซึ่งการตอบสนองในทางลบมากกว่าในทางบวกในเรื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยว

งานศึกษาของ King Victor, T. (1999) เรื่องวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นแพคเกี่ยวกับการขายธรรมชาติ: การท่องเที่ยวกับการพัฒนา Anthropology and Development in South-east Asia,

Theory and Practice พบว่า กระบวนการหลักของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เกิดขึ้นโดยการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมาและเรื่องที่น่าสนใจประเทศกำลังให้ความเป็นห่วงในเรื่องของการเติบโตของการท่องเที่ยวที่มีเรื่องเกี่ยวกับทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเรื่องโสเภณีและการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ป่วยโรคเอดส์ในหลายๆประเทศ ในทางกลับกันการพัฒนาทางด้านมานุษยวิทยาซึ่งให้ความสนใจในปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยวมีการพัฒนาไม่มากนัก

งานดังกล่าวเห็นว่านักมานุษยวิทยาที่ให้ความสนใจในเรื่องของการท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้น จะเห็นได้จากการตีพิมพ์ในเรื่องงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยที่มีออกมามากมาย เช่นงานของ Valene Smith's ชื่อเรื่องคือ Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism in 1980.งานชิ้นนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่กับการเดินทางของนักท่องเที่ยว ในหนังสือเล่มนี้ยังรวมถึงงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบาทลี และโทรจาจาแลนด์ โดย Philip McKean และ Eric Crystal ที่ศึกษาในเรื่องของหลักและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่บริบทที่สำคัญสำหรับอะไรที่จะเกิดขึ้นระหว่างช่วงปลาย 1970 และปลาย 1980 ซึ่งก็คือบทบาทของตัวแทนรัฐบาลที่ทำให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือของการพัฒนา

นอกจากนั้นในเรื่องของแรงจูงใจในการท่องเที่ยวยังพบว่า แรงจูงใจในการท่องเที่ยวอาจเกิดจากการอยากหาประสบการณ์และอยากออกไปจากสังคมสมัยใหม่และหันไปหาธรรมชาติและสิ่งที่เป็นอดีต บางครั้งการท่องเที่ยวก็มีเรื่องศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเพิ่มความหมายของชีวิต ในประเด็นดังกล่าว

Erick Cohen เห็นว่านักท่องเที่ยวไม่ได้มีแรงจูงใจที่เหมือนกัน เขาแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภทดังนี้

1. นักท่องเที่ยวต้องการหาความเป็นจริงแท้ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ (authenticity seekers)
2. นักท่องเที่ยวที่ศึกษาความเป็นอยู่ของสถานที่ท่องเที่ยว (existential tourists)
3. นักท่องเที่ยวที่สนใจในสิ่งแปลกใหม่ (recreational tourists)
4. นักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อน (recuperation tourists)
5. นักท่องเที่ยวที่เฝ้ามองความเพลิดเพลิน (diversionary tourists)

ส่วน Janet Cochrane ได้แบ่งประเภทการท่องเที่ยวออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. นักสำรวจ (explorers)
2. นักท่องเที่ยวแบบเดินป่า (backpacker)
3. ท่องเที่ยวตามความสนใจ (special interest tourists)
4. ท่องเที่ยวตามแหล่งที่มีชื่อเสียง (mass tourists)

แต่ละประเภทของการท่องเที่ยวจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ ถึงแม้ว่าในขณะนี้การแข่งขันของนักท่องเที่ยวแต่ละประเภทจะมีมากขึ้นก็ตาม แต่แต่ละแห่งก็มีนโยบายในการท่องเที่ยวที่ไม่เหมือนกัน บางแห่งอาจจะขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่เป็นอยู่ขณะนั้น อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวก็คือ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวประเภทไหน ก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประเด็นหลักที่เป็นแนวคิดในเรื่องการท่องเที่ยวคือแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งได้มีการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ถึงการที่การท่องเที่ยวได้มีส่วนในการทำลายสิ่งเหล่านี้ มีคนใช้การท่องเที่ยวมาเป็นตัวทำลายสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น

โดยทั่วไปแล้วนักมานุษยวิทยาจะเป็นผู้ที่ช่วยในการรักษาความสมดุลให้กับกำไรและต้นทุนของการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อวางแผนความสมดุลของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น ผลกระทบบางอย่างนั้นง่ายกว่า เช่น การรับแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ การจ้างงาน และรายได้ และการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

สิ่งที่สำคัญที่ควรตระหนักถึงคือเรื่องของผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้มีจุดกำเนิดมาจาก 3 สาเหตุอันได้แก่

1. ความคิดของพวกเราเกี่ยวกับธรรมชาติและคุณลักษณะของลักษณะของสังคมและรูปแบบทางวัฒนธรรม และแนวทางที่พวกเขามีปฏิกิริยาตอบรับต่ออิทธิพลภายนอกซึ่งได้ถูกเปลี่ยนแปลงและกลายเป็นสิ่งที่ซับซ้อนขึ้น (Wood 1997:2 cited in King 1999: 187)หรืออาจกล่าวได้ว่าแนวคิดของวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้นกลายมาเป็นความเครียดและรูปแบบทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ต่อรองกันได้ ถกเถียงได้ สร้างสรรค์ได้ และเปลี่ยนแปลงได้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
2. เราควรจะตระหนักว่าการท่องเที่ยวนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่อันเป็นผลของสังคมสมัยใหม่และการพัฒนา เป็นการยากที่จะคลี่คลายได้ มันเป็นผลที่เกิดมาจากโลกาภิวัตน์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับที่กล่าวไปแล้วนั้น Robert & Wood (1997: 1 cited in King 1999: 188) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวนั้นเป็นส่วนของทั้งวัฒนธรรมของโลกและวัฒนธรรมท้องถิ่น มักจะเกี่ยวข้องกับสังคมท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่ง Joel Kahn (1997:99-127 cited in King 1999:188) กล่าวในสิ่งที่คล้ายกันคือ แนวคิดเรื่องการทำให้เป็นวัฒนธรรม (Culturalization) เมื่อพูดถึงอำนาจทางวัฒนธรรมและทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลกซึ่งอยู่ในกรณีของการท่องเที่ยวที่ป็น มาเลเซีย

3. ในกรณีนี้จะเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวไปแล้วคือ การท่องเที่ยวในตัวของมันเป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนและผลกระทบของการท่องเที่ยวก็ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ช่วงเวลาของกิจกรรมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่และบริบทของพวกเขา ตามลักษณะของเจ้าของวัฒนธรรมในชุมชนและที่อยู่อาศัยนั้นๆ ซึ่งจะมีผลต่อชีวิตของพวกเขา คุณภาพและปฏิสัมพันธ์ของแขกที่มาพัก ความเข้าใจในเรื่องของการท่องเที่ยวนั้นจะเป็นประโยชน์หรือมีผลกระทบทางด้านบวกและทางด้านลบหรือเป็นไปในด้านการทำลายล้างแล้วแต่เป็นตัวอย่างหนึ่งในเรื่องการท่องเที่ยว การที่จะวิเคราะห์ถึงส่วนดีและส่วนเสียของผลกระทบของการท่องเที่ยวนั้นขึ้นอยู่กับแนวคิดทางด้านวัฒนธรรมและส่วนของลักษณะทางวัฒนธรรมเหมือนกับสิ่งที่ถูกมองโดยรวม ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่เหมือนกันและสิ่งที่มีการเกี่ยวพันกัน (King Victor 1999:191)

มันเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าในการที่จะพูดถึงวัฒนธรรมนั้นจะพูดอย่างไร ในงานของ King ได้พูดถึงการท่องเที่ยวที่มาเลเซียและได้วิจารณ์นักมานุษยวิทยา Evelyne Hong's ผู้เขียนเรื่อง *See the Third World While It Lasts*. สิ่งที่ Hong ได้กล่าวไว้คือ การโต้เถียงกันถึงเรื่องของผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มาเลเซียและยังกล่าวถึงองค์กรนักต่อสู้ในท้องถิ่นซึ่งได้ชื่อว่าสมาคม "Penang-based Consumers" อีกด้วย ในความคิดของ Hong's แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาของการท่องเที่ยวนั้นทำให้เกิดการทำลายทางวัฒนธรรมในมาเลเซีย แทนที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างการพัฒนาปะกันของความต้องการของชาวบ้านและการจัดลำดับความสำคัญ แต่มันกลับกลายเป็นปฏิบัติการโต้ตอบอย่างสมบูรณ์แบบในเรื่องการกีดกันทางวัฒนธรรม การสูญเสียความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมและการทำลายล้างวิถีชีวิตโดยรวม

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยต่างๆที่จะได้นำมาสรุปเสนอนี้ได้คัดเลือกงานที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังนี้

งานวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว; กรณีศึกษาจังหวัดน่าน” ของ ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (2545) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตลอดจนผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน และเสนอแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดน่านที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว มีการเปลี่ยนแปลงที่น้อยมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสังคมและวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ว่ายังคงอยู่ในสภาพเดิม หากจะเปลี่ยนแปลงก็อาจเป็นผลมาจากการพัฒนาของสังคมเมืองที่แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนต่าง ๆ หรืออาจเป็นผลมาจากอิทธิพลของสื่อที่มีบทบาทสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์มากกว่าในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมแห่งการบริโภค สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนกว่าด้านอื่น ๆ กล่าวคือ ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นมีอาชีพเสริมใหม่ ๆ และหลากหลายมากขึ้น นอกเหนือจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมจัดได้ว่ายังเกิดการเปลี่ยนแปลงที่น้อยมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่จังหวัดน่านเพิ่งเริ่มเปิดตัวด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจังในช่วงระยะเวลาเพียงไม่นานมานี้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จึงยังเห็นได้ไม่ชัดเจน อีกทั้งการที่จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีการรวมกลุ่มของประชาชนที่เข้มแข็งในการที่จะร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อไม่ให้ถูกทำลายโดยการท่องเที่ยว และเพื่อที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของเมืองน่านให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตลอดไป

งานวิจัยของ ชินพรรณ เมฆไพบุลย์ (2544) เรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมต่อระบบนิเวศธรรมชาติของชายฝั่งทะเล จ.ชลบุรีและระยอง” ซึ่งศึกษาถึงวิวัฒนาการลักษณะธรณีสัณฐาน ระบบนิเวศธรรมชาติ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมอุตสาหกรรมและท่าเรือที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และระบบนิเวศธรรมชาติของหน่วยธรณีสัณฐานชายฝั่งทะเลจังหวัดชลบุรีและระยอง พบว่า ชายฝั่งทะเลจังหวัดชลบุรีและระยองได้ผ่านกระบวนการแปรสัณฐาน การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลและกระบวนการทางทะเลได้แก่ คลื่น กระแสน้ำชายฝั่งและน้ำขึ้น - น้ำลง ทำให้เกิดลักษณะหน่วยธรณีสัณฐานชายฝั่ง 12 หน่วยสัณฐานได้แก่ หาดและสันทราย ที่ลุ่มหลังหาด หาดทรายเก่า ที่ราบน้ำทะเลท่วมถึง ที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึง ลากูนเก่า หน้าผาสูงชันริมทะเล และหัวแหลมผาชันลานตะพักน้ำทะเล พื้นที่ค่อนข้างราบเรียบชายฝั่งทะเล ที่ราบ

ตะกอนน้ำพา ลาดเศษหินรอบเขาและเนินเขาสูง ระบบนิเวศธรรมชาติของหน่วยธรณีสัณฐานเกือบทุกหน่วยถูกเปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางอุตสาหกรรมอย่างมาก โดยผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พบได้แก่

- ปัญหาการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะพื้นที่พืชยา การขยายตัวเมืองและย่านการค้าบนหน่วยธรณีสัณฐานหาดทราย สันทรายและที่ลุ่มหลังทราย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบที่พักแรม แหล่งบันเทิง ร้านอาหารเครื่องดื่มและเส้นทางคมนาคม การพัฒนาเมืองในลักษณะยาวไปตามถนนก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ไม่คุ้มค่าในบริเวณที่ด้านในถัดไปจากถนน ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านผังเมือง ได้แก่ ปัญหาจราจร ปัญหาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดต่อเนื่องกัน นอกจากนี้การแข่งขันในเรื่องธุรกิจการครอบครองที่ดินและการก่อสร้างของภาคเอกชน ทำให้เกิดการกระจากการใช้อาคารประเภทต่างๆในพื้นที่เมือง เกิดความสับสนของกิจกรรมการใช้อาคารระหว่างพื้นที่เดียวกัน

- ปัญหาน้ำท่วม จากการรुक้ำที่สาธารณะบริเวณคลองหรือทางระบายน้ำและบริเวณที่ลุ่มหลังหาดซึ่งเป็นแหล่งพืชน้ำธรรมชาติ เพื่อปลูกอาคาร ที่อยู่อาศัยเกิดความเสียหายแก่บ้านเรือน ถนนทรัพย์สินของประชาชนและเป็นอุปสรรคแก่การท่องเที่ยว

- ปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อมทางทะเล สิ่งเหล่านี้ถูกทำลายจากกิจกรรมการท่องเที่ยวและนันทนาการชายฝั่งทะเลโดยการปล่อยของเสียต่างๆลงสู่ทะเลและบริเวณหาดทราย การรुक้ำพื้นที่หาดทรายและหินกันหาดทรายเป็นพื้นที่ส่วนตัวทำให้คุณภาพของทรายและน้ำทะเลตลอดจนหาดทรายขาดความงามตามธรรมชาติ เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเล

- ปัญหาการคมนาคมทางบก ระบบการจราจรของเมืองพัทยามีปัญหาเนื่องมาจากขนาดของถนนและปริมาณของรถในช่วงเวลาและเทศกาลสำคัญต่างๆของเมือง โดยรถเหล่านั้นใช้ผิวจราจรเป็นที่จอดรถและความไม่เป็นระเบียบของธุรกิจรับส่งบริเวณชายหาดและรถขนส่งต่างๆทำให้เกิดอันตรายต่อนักท่องเที่ยวและทำลายภาพพจน์ซึ่งเป็นการทำลายเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวทางอ้อม

- ปัญหาภูมิทัศน์ชุมชนปัญหาผังเมืองและสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการรुक้ำพื้นที่สาธารณะชายหาดและลำคลอง การขัดแย้งกันของสภาพแวดล้อมและความไม่เป็นระเบียบของการประกอบการเพื่อบริการนักท่องเที่ยวและการขาดพื้นที่ว่างเพื่อกิจกรรมของนักท่องเที่ยวทำให้สภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว เกิดภาพไม่น่ามองบริเวณพื้นที่หาด

- ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ในบริเวณพื้นที่หาดสวนสน เกิดการกัดเซาะชายฝั่งบริเวณชุมชนและท่าเรือ ทำให้ต้องสร้างกองหินกันคลื่นเพื่อแก้ปัญหา

งานของสุนิสา ฉันทรัตนโยธิน (2546) เรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านดอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่” เป็นงานทางด้านมานุษยวิทยาที่ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนม้งดอยปุยโดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยว ทุนวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า เมื่อการท่องเที่ยวเข้าสู่หมู่บ้านดอยปุย ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะนำลักษณะทางวัฒนธรรมของตนมาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในการบริโภควัฒนธรรมที่แปลกและแตกต่างจากตนเองในที่นี่ได้แก่ความเป็นม้ง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ม้งถูกนำมาจัดฉากเพื่อสร้างจุดดึงดูดให้แหล่งท่องเที่ยวดอยปุย สินค้าในหมู่บ้านดอยปุยเช่น เครื่องแต่งกาย งานหัตถกรรม ของที่ระลึก ฯลฯ ถูกทำให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว อีกนัยหนึ่ง ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมบางประการได้ถูกเสนอผ่านการจัดฉากความจริงแท้ (staged authenticity) ภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบต่างๆ อย่างไรก็ตามชุมชนม้งแห่งนี้ยังมีความตระหนักว่าสินค้าใดที่ขายได้และสินค้าใดที่ขายไม่ได้ พิธีกรรมสำคัญๆ ยังไม่ได้ถูกนำมาเป็นสินค้า เช่นพิธีศพ นอกจากนี้สินค้าทางวัฒนธรรมที่นำมาจำหน่ายอาจเป็นของในชุมชนหรือนำมาจากภายนอกซึ่งผู้ขายได้เชื่อมโยงสินค้านั้นเข้ากับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ม้ง อีกทั้งผู้ขายก็มีได้มีเพียงคนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเท่านั้นหากแต่เป็นคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่นำเอาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ม้งออกขายเพื่อวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวเช่นเดียวกับคนม้ง โดยที่แต่ละกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวของหมู่บ้านดอยปุยมีความสัมพันธ์กันภายใต้สายธุรกิจเดียวกันและการท่องเที่ยวของหมู่บ้านได้เติบโตในแนวทางทุนนิยมทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งผลกระทบมีทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น การท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น มีการขยายตัวด้านการลงทุน มีการสร้างประเพณีประติมากรรม มีการเปลี่ยนแปลงสถานะภาพและบทบาทของหญิงและชาย มีปัญหาสังคมและปัญหาสิ่งแวดล้อม งานชิ้นนี้ยังได้กล่าวถึงศักยภาพความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านที่กำลังจะดำเนินการในอนาคตโดยเสนอแนะให้มีการรวมตัวกันขององค์กรระดับชุมชนเพื่อแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาตนเองและมีจุดมุ่งหมายด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

งานวิจัยของสิรินยา วัฒนสุขชัย (2541) เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน กรณีศึกษาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” เป็นงานที่มุ่งศึกษาระดับและลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือนภายใต้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและศึกษาแรงผลักดันในการเดินทางของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันที่เดินทางเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ พร้อมทั้งศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ทั้งกับส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งในทางตรงและทางอ้อม ผลการวิจัยพบว่าภายใต้นโยบายภาครัฐที่รณรงค์ให้ปี

พ.ศ. 2541 – 2542 เป็นปี Amazing Thailand ประกอบกับการตอบสนองความต้องการของคนในเมืองใหญ่ที่ต้องการออกเดินทางเพื่อค้นหาความเป็นของแท้และความเป็นอดีตนั้นเป็นสิ่งที่สุดคดคล้องกัน ดังนั้นจึงมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางสู่มูบ้านดังกล่าวเพื่อร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งมีรูปแบบคล้ายการย้อนอดีต ท่ามกลางธรรมชาติอันสงบ โดยที่ส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือนที่เป็นหัวใจของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำที่ควรและการท่องเที่ยวดังกล่าวก็นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิตของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมและกับชุมชนโดยรวม

วิทยานิพนธ์ของศลิน เดียวสุรินทร์ (2546) เรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการของประชาชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านโคกเกตุ ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” ซึ่งให้เห็นว่าประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับสูง และมีความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนเงินทุนในการเริ่มต้นทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากที่สุด ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การรับรู้ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และได้เสนอแนะว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่ประชาชนท้องถิ่นในด้านพฤติกรรมและการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นและควรให้ประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งทางตรงและทางอ้อมและควรให้การสนับสนุนเงินทุนในการประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่ประชาชนท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น

วิทยานิพนธ์ของญานิศา วัฒนคานวณ (2546) เรื่อง “ทักษะแรงงานในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา: หมู่บ้านทรงไทย ปลายโพงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม” เป็นการศึกษาทักษะและแนวทางการพัฒนาทักษะแรงงานในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนทั้งในระดับชุมชนและครัวเรือนตำบลปลายโพงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งพบว่าการจัดการท่องเที่ยวชุมชนของหมู่บ้านแห่งนี้เริ่มขึ้นจากผู้มีบทบาทเด่นในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานในรูปแบบของชมรมอนุรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวซึ่งได้แก่ผู้นำที่เป็นบุคคลที่ชุมชนให้การยอมรับนับถือและศรัทธา สำหรับทักษะแรงงานที่พบเป็นทักษะที่เกิดจากการประสานทักษะที่มีอยู่แต่เดิม เช่น ทักษะการจัดการอาหาร ทักษะการจัดการบ้านพัก ฯลฯ เข้ากับการเปิดรับทักษะใหม่ๆ ในการบริหารจัดการ เช่น ทักษะการประชาสัมพันธ์ และสร้างเครือข่าย ทักษะการต่อรอง ทักษะการจัดสรรผลประโยชน์ ฯลฯ แล้วนำทักษะที่เป็นทุนดั้งเดิมและทักษะในการบริหารจัดการมาพัฒนาปรับปรุงให้เอื้อประโยชน์และเหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวซึ่งจากการศึกษาพบว่า ทักษะที่ชุมชนค่อนข้างมีน้อยกว่าทักษะอื่น ได้แก่ ทักษะการสื่อความหมายในด้าน

ของความสามารถในการอธิบายเรื่องราวต่างๆของชุมชนรวมถึงการไม่สามารถพูดภาษาอื่น เช่น ภาษาอังกฤษได้ งานศึกษาชิ้นนี้ยังได้เสนอแนะว่า ควรมีการสร้างมาตรฐานแรงงานในด้านอุตสาหกรรมบริการท่องเที่ยวชุมชนขึ้นโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นที่จัดการการท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานดังกล่าว และควรมีการประสานความร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้ควรมีการจัดตั้งกองทุนในชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนด้วย

งานวิจัยของยาใจ ศรีวิโรจน์และคณะ (2545) เรื่อง "ระบบมาตรฐานคุณภาพและการจัดการท่องเที่ยว ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม" ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า โครงการการดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จเพราะการดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวเป็นความต้องการของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน องค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในระยะแรก คือ ช่วงเตรียมชุมชนและการเปิดรับนักท่องเที่ยวในระยะแรก จากนั้นโครงการดำเนินงานโดยองค์กรชุมชนในรูปแบบของชมรมฯ ผู้บริหารโครงการฯเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ เสียสละและมีความมุ่งมั่นในการทำงาน โครงการฯมีเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพของชุมชนเป็นแนวทางในการดำเนินงานมาตั้งแต่แรกเริ่ม มีภาครัฐเป็นที่ปรึกษา และได้รับความร่วมมือจากสื่อมวลชนในการเผยแพร่โครงการฯอย่างสม่ำเสมอ ประชาชนมีความพึงพอใจและได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ชุมชนมีการทำวิจัยและพัฒนา เป็นแหล่งศึกษา/ดูงานขององค์กรชุมชนและสถาบันต่างๆ นักท่องเที่ยวพึงพอใจและประทับใจในการมาเยือนและพักค้าง อย่างไรก็ตามโครงการฯก็มีจุดอ่อนด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารโครงการฯ มีข้อจำกัดในการดึงดูดให้กลุ่มคนรุ่นเยาวชนเข้าร่วมโครงการฯเพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายกับองค์กรชุมชนอื่นที่ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวและการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานต่างๆภายในจังหวัด ไม่มีการจัดทำแผนประชาสัมพันธ์และแผนการตลาดเชิงรุก แต่โครงการฯก็มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาระดับคุณภาพมาตรฐานโดยมีสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะที่ปรึกษาเพื่อให้การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในทิศทางที่ถูกต้องตามแนวทางของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องการให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยทำงานอย่างใกล้ชิดกับจังหวัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่เคยได้รับรางวัลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรที่ดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน การประชาสัมพันธ์โครงการฯทางอินเทอร์เน็ตและสื่ออื่นๆตลอดจนการสนับสนุนให้มีการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

วิทยานิพนธ์ของกอบกุล ศรีวงศ์เจริญ (2546) เรื่อง "ความพร้อมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ตลาดน้ำท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม" พบว่า

ประชาชนในท้องถิ่นมีความพร้อมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยศักยภาพของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตของชาวบ้านและประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆที่สืบทอดกันมาล้วนแต่เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้ามาสัมผัสและพบเห็น ดังนั้นการที่ชาวบ้านสามารถเก็บรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของตัวเองได้มากเท่าไร ชาวบ้านก็จะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้นานเท่านั้น งานชิ้นนี้ยังได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า ควรมีการส่งเสริม สนับสนุนให้คนรุ่นหลังได้ใช้แนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง ควรส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้เป็นรูปแบบมากยิ่งขึ้น และ บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนช่วยในการสนับสนุนและเผยแพร่การอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงสิ่งแวดล้อมของชุมชนสู่สาธารณชน เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

สารนิพนธ์ของวนิดา บำรุงกิจ (2542) เรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: บททางเลือกระหว่างการตลาดกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งเป็นการศึกษากระบวนการตอบรับของคนในชุมชนเมื่อพื้นที่ได้พัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นของชุมชนตลาดน้ำท่าคา พบว่าคนในชุมชนตลาดน้ำท่าคาแสดงการตอบรับกับกระแสการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ส่วนการศึกษาผลกระทบจากกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น พบว่าได้รับผลน้อยเนื่องจากข้อจำกัดของกิจกรรมท่องเที่ยวมีอยู่มาก เช่น การกำหนดวันนัด ระยะเวลาท่องเที่ยวถูกจำกัดคือมีเฉพาะที่มีตลาดน้ำในตอนเช้าของวันนัดเท่านั้น นอกจากนั้นสถานที่ท่องเที่ยวประเภทนี้ส่วนมากจะถูกจำกัดอยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเท่านั้น จึงทำให้ระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวมีน้อย

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2530 อ้างในสินธุ์ สโรบล 2546) กล่าวไว้ในเอกสารสรุปการสัมมนา “ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งจัดขึ้นโดยศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ว่า สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นที่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทำให้การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ โดยเฉพาะประเทศในโลกรี่สามและประเทศกำลังพัฒนา ที่สินค้าการเกษตรซึ่งเป็นสินค้าหลักขายไม่ได้ราคา ขณะเดียวกันต้องซื้อสินค้าอุตสาหกรรม สินค้าบริโภคอื่น จากต่างประเทศ อีกทั้งประเทศอุตสาหกรรมอย่างเช่นสหรัฐอเมริกา ได้หันมาผลิตสินค้าเกษตร ผลิตข้าวขายแข่งกับไทย คนในประเทศอุตสาหกรรมมีรายได้สูงขึ้น มีกำลังซื้อมาใช้จ่ายในประเทศด้อยพัฒนา ต้องการมีบรรยากาศ มาหาความตื่นเต้น มาหาความแปลกใหม่ในชีวิตนอกประเทศ ปัญหาคือ ประเทศกำลังพัฒนาอย่างเราจะจัดการท่องเที่ยวให้นำรายได้เข้าประเทศมากที่สุด และนานที่สุดได้อย่างไร เราต้องหารูปแบบว่าวิธีการท่องเที่ยวว่าแบบไหนเหมาะสมที่สุด พร้อมกันนี้ต้องเข้าใจว่า จุดประสงค์ของการท่องเที่ยวนั้น ไม่ได้อยู่ที่การสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว ต้องตอบสนองการกระจายรายได้ของประชากรในพื้นที่ รวมทั้งก่อให้เกิดการสร้างงานในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย หากไม่ให้ความสนใจกับการกระจาย

รายได้กับคนทุกระดับที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ การท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นมากก็ไม่มี
ความหมาย มีหน้าซ้ำยังไปช่วยเสริมช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนให้ห่างยิ่งขึ้น

ฉลาดชายชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวที่ดี มีความเหมาะสมและเป็นที่ยิ่งประสงค์ มีปัจจัย
องค์ประกอบสำคัญดังนี้ (1) ต้องไม่ทำลายศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่มองศิลปวัฒนธรรมว่าเป็น
สินค้าและเชื้ออำนาจต่อการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น (2) ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทาง
ธรรมชาติของท้องถิ่นและ (3) ผู้มาเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นเกิดความเข้าใจอันดี เกิดมิตรภาพ มีความ
สามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างกันดี ไม่ใช่เพียงแค่ออกไปแล้วเปิดอัลบั้มดูเท่านั้น

นอกจากนั้นในเอกสารสรุปผลการสัมมนาเรื่อง“ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัด
เชียงใหม่” สรุปผลการประชุมกลุ่มย่อยในประเด็นบทบาทของรัฐต่อการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

- 1) รัฐบาลควรมีการวางแผนระยะยาว ศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยว ทั้งในด้านดีและด้านลบ
- 2) การวางแผนท่องเที่ยว ควรมาจากประชาชนในท้องถิ่น อาจจัดในรูปคณะกรรมการซึ่ง
ประกอบด้วยประชาชนในท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ประกอบการและบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้อง
- 3) รัฐควรชี้ให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้าน จุดหลักของการท่องเที่ยวคือ การเรียนรู้
วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน รายได้เป็นเพียงผลพลอยได้
- 4) รัฐควรส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดเล็กซึ่งเป็นประชาชนในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้
เจริญก้าวหน้า ด้วยการให้เงินกู้ในการลงทุน ลดภาษี ไม่ปิดตลาดได้รุ่ง ไม่ปราบแม่ค้าหาบเร่
- 5) รัฐไม่ควรฝากความหวังการพัฒนาประเทศทั้งหมดไว้กับการท่องเที่ยว การเกษตรกรรมเป็น
รากเหง้าของสังคม
- 6) รัฐควรจัดรูปแบบการท่องเที่ยวให้หลากหลายมากขึ้น ไม่ใช่กรุ๊ปทัวร์ขนาดใหญ่อย่างเดียว
ควรมีทัวร์ขนาดเล็กในแนวที่เป็นการเรียนรู้วัฒนธรรม ความเข้าใจอันดีระหว่างมนุษยชาติด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม การสัมมนาดังกล่าวได้สรุปข้อเสนอของที่ประชุมไว้ดังนี้

- 1) ควรปรับปรุงคุณภาพการนำเที่ยวโดยอาศัยความร่วมมือกับนักวิชาการ ส่งเสริมภาคเอกชน
ให้มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีภาคเอกชนเฉพาะวัด หรือศูนย์ต่างๆหรือหมู่บ้าน
- 2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.)ควรมีบทบาทร่วมมือกับกลุ่มต่างๆในท้องถิ่นให้มากขึ้น
ประสานงานและส่งเสริมให้จัดทำข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยว อาทิ ประวัติศาสตร์ของสถานที่
ท่องเที่ยว วัฒนธรรมพื้นบ้าน กฎระเบียบหรือข้อห้ามที่นักท่องเที่ยวควรทราบ ควรทำอย่างนั้น ไม่ควร
ทำอย่างนี้ รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลทั้งในด้านบวกและด้านลบ และให้ชาวบ้านมีรายได้จากทรัพยากรการ
ท่องเที่ยวของท้องถิ่น

- 3) ผู้ประกอบการควรลงทุนพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว เช่น พัฒนาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว
- 4) รูปแบบการคัดสรรนักท่องเที่ยวควรเอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่น เช่น ส่งแรงงานในท้องถิ่นเพื่อให้มีการกระจายรายได้
- 5) ส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชนท้องถิ่นไม่ใช่ในรูปแบบมาแล้วก็ไปเลย
- 6) ผู้ประกอบการควรเตรียมตัวรับปัญหา เมื่อถึงจุดอิ่มตัวของการท่องเที่ยวแล้ว จะทำอย่างไร ผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์ควรรวมตัวกัน เพื่อให้มีอำนาจต่อรอง ควบคุมดูแลสมาชิกให้อยู่ในข้อบังคับหรืออยู่ภายใต้กฎระเบียบ/กฎหมาย
- 7) ผู้ประกอบการควรติดป้ายบอกราคาสินค้า เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวทราบราคา เกิดความยุติธรรมระหว่างผู้ขาย-ผู้ซื้อ

โดยเชื่อมโยงกับประเด็นข้างต้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2530 อ้างในสินธุ์ สโรบล 2546) ยังได้กล่าวไว้ในรายงาน "ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่" โดยโครงการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ว่า "วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นใดก็ตามจะต้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ หากมองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ขายให้แก่นักท่องเที่ยวได้แล้ว รัฐบาลและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ก็ยังเชื่อว่า สิ่งที่ทำไปนั้นช่วยทำให้เกิดสำนึกในความเป็นไทยเป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง เพราะเราเจอรูปแบบของวัฒนธรรมไปรับใช้การท่องเที่ยว มรดกกว่าที่จะผดุงรักษาไว้ให้สัมพันธ์กับชีวิต หากเราไม่ได้อยู่ร่วมกับวัฒนธรรมด้วยชีวิต แต่อยู่ร่วมกับวัฒนธรรมด้วยรูปแบบแล้ว เราจะไม่สามารถรักษามรดกวัฒนธรรมนั้นไว้ได้ เพราะเราของจิตใจในกรณีเป็นเจ้าของวัฒนธรรม" (อ้างในจิราวรรณ กาวิละ , 2544)

อัลเทอร์เนทีฟ ทัวร์ (ประเทศไทย) (2535) ได้จัดทำเอกสารเผยแพร่ "Alternative Tourism" ในฉบับที่3 เดือนเมษายน 1992 ซึ่งถึงพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ว่า สืบเนื่องจากโลกปัจจุบันได้หดแคบลง เทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคมทันสมัย สะดวกรวดเร็ว ช่วยให้การติดต่อสื่อสารหรือการเดินทางไปมาหาสู่กันสะดวกยิ่งขึ้น กอปรกับผู้คนในเมืองและชนบทในภูมิภาคต่างๆของไทย ยิ้มแย้มแจ่มใส มีอัธยาศัยไมตรีอันดีต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติประเภท "แบกเป้" ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวประเภททรอยได้ตัวจึงได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนการท่องเที่ยวดังกล่าวได้แปรสภาพไปเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน วัฒนธรรมประเพณี และสังคมในวงกว้าง

ขณะที่ผู้คนส่วนหนึ่งปรับตัวต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยการเปิดร้านอาหาร เกสต์เฮาส์ โรงแรม บริษัทท่องเที่ยว รถเช่า จะเห็นว่ามีผู้คนส่วนหนึ่งหันไปเปิดสถานบริการ โดยมีหญิงสาวจากชนบทและในเมืองส่วนหนึ่งมาขายบริการทางเพศ ผู้คนอีกจำนวนหนึ่งหันไปเป็นขอทาน ทำให้ต้องหันมาพิจารณาและให้ความสนใจเรื่องผลกระทบที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จากปัญหาดังกล่าวทำให้คนกลุ่มหนึ่งเกิดแนวคิดริเริ่มที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือก ในลักษณะของการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทั้งในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมทั้งธรรมชาติแวดล้อม (Alternative Tour Thailand. 2535:

2-5)

รายงานผลกระทบและปัญหาที่เกิดจากทัวร์ป่ากับบริษัทและเงื่อนไขทางสังคม ในพื้นที่ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ซึ่งสุวิทย์ นามแสง (2536 อ้างในสินธุ์ สโรบล 2546) ได้ศึกษาวิจัยและเสนอต่อองค์กรเครือข่ายการจัดการทรัพยากรภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชี้ว่าปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวเป็นปัญหาระดับโครงสร้าง ทั้งเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมทั้งระดับอุดมการณ์แลจิตสำนึก ผู้ประกอบการท่องเที่ยวขนาดใหญ่มุ่งคิดแต่ผลประโยชน์ มีการตัดราคา ผูกขาดรายได้ และการแสวงประโยชน์จากการท่องเที่ยว บริษัทขนาดกลาง บริษัทขนาดเล็ก และผู้ประกอบการรายย่อยต้องดิ้นรนเพื่อให้อยู่ได้ ส่วนหนึ่งจำยอมอยู่ภายใต้อาณัติด้วยการเป็นบริษัทในเครืออันเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ครอบงำวงการท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่า มิฉะนั้นจะไม่มีลูกค้า ไม่มีรายได้ อีกส่วนหนึ่งจึงต้องดิ้นรนเพื่อมิให้ล้มสลายหรือกลายเป็นนายหน้าเถื่อน มัคคุเทศก์เถื่อน ด้วยการพยายามหารายได้และสะสมทุนเพื่อแข่งขันกับกลุ่มทุนและยังชี้ว่า การที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมติดในขบวนการท่องเที่ยว ปัญหาล่องลอย ปัญหาโสเภณีชาวเขา ปัญหาการขอทาน เป็นเพียงปรากฏการณ์เท่านั้น ขณะที่การให้บริการท่องเที่ยวในรูปของการนั่งช้าง ล่องแพ ล้วนเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตามหากการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนได้จริง ปัจจัยพื้นฐานทางสังคมของท้องถิ่นอันได้แก่ เศรษฐกิจของท้องถิ่น ก็น่าจะก่อให้เกิดการกระตุ้นของการผลิตในท้องถิ่น นอกจากนี้คนในท้องถิ่นสามารถกำกับดูแลสิ่งที่เป็นผลเสียต่อท้องถิ่นมากน้อยเพียงไรและเพื่อให้การท่องเที่ยวเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง ควรที่จะมีการส่งเสริมทางเลือกในการท่องเที่ยว ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในแนวคิดระบบเกษตรยั่งยืน เกษตรเชิงอนุรักษ์ การอยู่ร่วมกันของคนกับป่า ให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิชุมชน สิทธิตามประเพณี สิทธิในการใช้ทรัพยากรป่าและน้ำ มีการกระจายอำนาจบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิชุมชน การมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยพิจารณานบนฐานของความสัมพันธ์ทางชนชั้น และความสำคัญทางการผลิต แล้วหา

แนวทางกระจายการรวมศูนย์ การกระจุกตัวของทุนในกลุ่มที่ได้เปรียบทางสังคม กลุ่มที่เสียเปรียบทางสังคม

ศรีพร สมบุญธรรม (2537 อ้างในสินธุ์ สโรบล 2546) ได้สรุปรายงานของ Lynda Thorn, Alister Mathieson และ Geoffrey Wall ถึงการประเมินผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวได้แก่ (1) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน เป็นผลให้เกิดการปรับตัวทางวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเหมาะสม (2) การติดต่อสื่อสารระหว่างคนที่มาจากสังคมที่ต่างกัน อาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม ฯลฯ ทั้งต่อผู้มาเยือนและเจ้าของชุมชนนั้นๆ และ (3) การเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการของสังคมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับตัว เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538 อ้างในสินธุ์ สโรบล 2546) ให้ความสำคัญด้านผลกระทบการท่องเที่ยวและการแปรเปลี่ยนของวัฒนธรรมชุมชน โดยชี้ว่าการท่องเที่ยวเป็นส่วนที่ทำเงินตราจากต่างประเทศเข้ามาสู่ประเทศไทยมากที่สุด หากดูเฉพาะท้องถิ่นหรือเฉพาะพื้นที่จะพบว่า มีท้องถิ่นหลายแห่งที่ต้องการพึ่งการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว การแกะสลักไม้ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ถ้าไม่มีนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศแล้ว การแกะสลักไม้จะอยู่ไม่ได้ นอกจากเรื่องรายได้แล้ว ชาวบ้านยังต้องกระทำตามที่มีผู้สั่งให้ทำด้วย กลุ่มแรกที่สั่งหรือบังคับให้ชาวบ้านทำคือ ราชการ ซึ่งออกมาในรูปของนโยบาย กลุ่มที่สองคือ นักท่องเที่ยว การที่นักท่องเที่ยวต้องการอะไร จะเป็นตัวกำหนดให้ชาวบ้านต้องตอบสนองเช่นกัน และกลุ่มที่สามคือนักธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งสามกลุ่มดังกล่าวนี้คนในชุมชนต้องรองรับได้ยาก

นิธิยังชี้ว่า การท่องเที่ยวเป็นตัวกำหนดลักษณะการใช้ทรัพยากรในชนบทมากขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะพิจารณาในรูปของสนามกอล์ฟ รีสอร์ท หรือในรูปของทัวร์ป่า การที่อำนาจเงินมีมากขึ้นนั้น เกิดจากชุมชนขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง วัฒนธรรมชุมชนคือวัฒนธรรมที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ จึงอยู่ไม่ได้และล่มสลายไปในที่สุด ทางออกของปัญหายังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนเท่าที่มีตอนนี้ได้แก่

1) ชาวบ้านต้องพึ่งตนเองได้มากขึ้น ไม่ว่าจะโดยการมีทักษะในเศรษฐกิจแบบใหม่ หรือโดยการหันกลับไปสู่การผลิตแบบเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงตนเอง สิ่งสำคัญคือ ชาวบ้านต้องพึ่งตนเองได้มากขึ้น เพื่อที่จะสามารถรองรับได้ สมัยเก่าทุกคนในชุมชนสามารถอยู่ได้แบบเอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน ความเป็นจริงในทุกวันนี้ คือชาวบ้านรองรับไม่ได้

2) ทำอย่างไรจึงจะทำให้ทัวร์ป่าราคาแพงขึ้น เพราะว่าการทัวร์ป่าต้องใช้ทรัพยากรสูงมาก นับตั้งแต่ใช้ทรัพยากรบุคคลในชุมชน การใช้ช้าง รวมทั้งทรัพยากรป่าไม้ ฉะนั้นต้องเน้นการใช้ด้วยความระมัดระวัง อาจต้องลดจำนวนนักท่องเที่ยวลง และเพิ่มค่าบริการให้สูงขึ้น

3) ชุมชนต้องมีสิทธิในการปกครองตนเองมากขึ้น มีสิทธิในการกำหนดการใช้ทรัพยากรมากขึ้นกว่าเดิม และมีโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

4) ก่อให้เกิดทางเลือก ก่อให้เกิดความสามารถของชาวบ้านในการเลือก สามารถกำหนดทิศทางและวิถีที่จะติดต่อสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวโดยที่ไม่เสียเปรียบ

ผู้แทนชาวปกากะญอจากกิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชนไว้ในการอภิปรายเรื่อง "สถานการณ์การท่องเที่ยว : มุมมองจากผู้ถูกท่องเที่ยว" ซึ่งจัดขึ้นโดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ว่าเดิมชาวปกากะญอทำมาหากินโดยพึ่งพาอาศัยป่าและทรัพยากรธรรมชาติ การเพาะปลูกก็ทำในลักษณะการพึ่งตนเอง คือ เน้นการปลูกข้าวเป็นหลัก หากปลูกข้าวได้ไม่เพียงพอก็ต้องหาวิธีการให้มีชีวิตอยู่รอดจนได้ ในระยะเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา มีปัจจัยภายนอกเข้ามากระทบชีวิตความเป็นอยู่อย่างมาก เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านคนปกากะญอก็ต้อนรับไว้ทั้งหมด โดยไม่รู้ว่สิ่งนั้นจะเป็นผลดีหรือผลเสียในภายหลัง ในเมืองมีคนยากจนเหมือนบนดอย แล้วทำไมคนในเมืองถึงชอบไปเที่ยวและพานักท่องเที่ยวไปดูความยากจนของชาวเขาบนดอย เหมือนเป็นการเอาพวกเขาที่อยู่บนดอยเป็นสินค้าไปขายให้นักท่องเที่ยวดู ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรมนัก (ชยันต์ ผลโคก และ ชยันต์ วรธนะภูติ ,2538 : 57 อ้างในสินธุ์ สโรบล 2546)

สุรีย์ บุญญานุพงศ์ (2539 อ้างในสินธุ์ สโรบล 2546) ได้เสนอผลการศึกษาวิจัยถึงผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาการท่องเที่ยวได้เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านการคมนาคม การบริการสาธารณสุขูปโภค รวมทั้งการบริการทางสังคมอื่นๆได้รับการสนับสนุนมากขึ้น เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนอีกด้วย

ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นจึงได้ร่วมมือกับภาครัฐภาคธุรกิจเอกชน กำหนดแนวทางและแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะยาวโดยมีมาตรการและวิธีการดังนี้ การกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมในด้านสิ่งบริการและความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนากิจกรรมที่สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวให้แก่ประชากรในชุมชนที่ไม่มีนักท่องเที่ยว เช่น การส่งเสริมสินค้าหัตถกรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ต้องมีการสังคายนาระหว่างผู้อาวุโสและนักวิชาการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อกำหนดรูปแบบวัฒนธรรม ประเพณีให้ถูกต้องตามแบบแผนเดิม รวมทั้งมีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแก่นแท้ของวัฒนธรรมประเพณีแก่คนในท้องถิ่น

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540 อ้างใน สินธุ์ สโรบล 2546) ได้ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและจัดพิมพ์เผยแพร่ในชุดโครงการวิถีทรรศน์ ชี้ว่า ปัจจุบันการท่องเที่ยวถูกทำให้เป็นอุตสาหกรรม ดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อจะรีดเงินจากกระเป๋านักท่องเที่ยว พัฒนาการของการท่องเที่ยวจึงเป็นธุรกิจ

ที่มีผู้ซื้อ-ผู้ขายชัดเจน มุ่งสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาซึ่งได้แก่ การขายบริการทางเพศ การก่อสร้างตึก - อาคารขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นน้ำ ที่ดิน แหล่งท่องเที่ยวถูกทำลายด้วยแสง สี เสียง วัฒนธรรมชุมชนได้รับผลกระทบ เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริโภคที่หรูหรา ฟุ่มเฟือยของประชาชนในท้องถิ่น และเกิดปัญหาการกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรม เพราะที่ผ่านมารายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตกอยู่กับเจ้าของธุรกิจโรงแรม บริษัททัวร์ แต่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์น้อยที่สุด

อักษฎาภรณ์ โปธาณานนท์ (2541 อ้างใน สิ้นธุ์ สโรบล 2546) เสนอแนวทางการยกระดับทัวร์ป่า และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาชนบท ไว้ในเอกสารประกอบการประชุมเพื่อประชาสัมพันธ์ และรับฟังความคิดเห็น ในโครงการศึกษาเพื่อทบทวนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือตอนบน ซึ่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดขึ้น โดยชี้ว่าประมาณครึ่งหนึ่งของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางมาสู่ภาคเหนือตอนบน เข้ามาท่องเที่ยวในรูปแบบทัวร์ป่า จึงควรมีมาตรการยกระดับดังนี้

ควบคุมพื้นที่ที่จัดกิจกรรมทัวร์ป่า โดยพิจารณาปัจจัยหลายประการ อาทิ ไม่เป็นพื้นที่เปราะบางของระบบนิเวศ เพราะจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือมีการทำลายระบบนิเวศ รวมทั้งส่งผลกระทบด้านสังคม เป็นพื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น มีสภาพภูมิประเทศสวยงาม มีลำน้ำ น้ำตก ถ้ำ หมู่บ้านชาวเขา มีพืชพันธุ์ไม้และสัตว์ที่น่าสนใจ เป็นต้น

มีการกำหนดการใช้พื้นที่ในการจัดทัวร์ป่า เช่นปี พ.ศ. 2541-2542 ใช้พื้นที่โซนหมายเลข 1 ปีถัดไปคือ พ.ศ.2543-2544 ใช้พื้นที่โซนหมายเลข 2

รณกร ตีรทานนท์ (2541 อ้างใน สิ้นธุ์ สโรบล 2546) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเหมือนกิจกรรมหนึ่งของการใช้ประโยชน์จากป่า เป็นกิจกรรมที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูง มีการผนวกการท่องเที่ยวไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาให้ความรู้และการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม มีความเป็นไปได้สูงในการให้ประชาชนท้องถิ่นร่วมบริหารและจัดการทรัพยากรของตนเพื่อการพัฒนาและการอนุรักษ์

พร้อมกันนี้ยังเสนอประเด็นปัญหาที่น่าสนใจไว้ด้วยว่า การที่ชุมชนนำเอาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาเป็นเครื่องมือในการจัดการป่าชุมชนนั้น เป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างประโยชน์แก่ชุมชน นอกเหนือจากการใช้ทรัพยากรป่าไม้ในลักษณะปกติ แต่เนื่องจากชุมชนในหลายพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ดีและยังไม่พร้อมที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน หากหน่วยงานต่างๆพยายามส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้สู่ชุมชน โดยมีได้เตรียมความ

พร้อมให้แก่ชุมชนในพื้นที่เหล่านั้นก็นับเป็นเรื่องเสี่ยงและเป็นอันตรายต่อโครงสร้างโดยรวมของชุมชน ต่อทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังจะถูกบริโภคโดยไม่มีการจัดการอย่างเหมาะสม

ผลที่จะตามมาก็คือ อาจทำให้การท่องเที่ยวที่มักเข้าใจว่าทำรายได้ให้แก่พื้นที่มหาศาลนั้น กลับเป็นตัวการทำลายทรัพยากรป่าไม้ที่เหลืออยู่โดยมิได้ตั้งใจ อาจก่อผลกระทบทั้งต่อชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ จึงจำเป็นที่ผู้รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้องจากส่วนต่างๆควรทำความเข้าใจ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชัดเจน เป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับวัฒนธรรมการจัดการป่าของชุมชนที่มีอยู่ รวมทั้งให้โอกาสชุมชนดูแลทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนที่สุด

ภราเดช พยัฆวิเชียร (อ้างในรณกร ตีรภานนท์, 2544 : 11) สะท้อนปัญหาผลกระทบการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันว่า เป็นผลจากการพัฒนาในมิติเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมองว่าจะทำอย่างไรถึงจะลดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยว และลดการบริโภคของคนกลุ่มใหญ่ลง เนื่องจากในจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด นักท่องเที่ยวไทยเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด แต่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจน้อย ขณะเดียวกันก็ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากที่สุด

พร้อมกับยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมว่า นักท่องเที่ยวชาวไทย นิยมกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่บางแห่ง ในช่วงเทศกาลหรือวันหยุด เพื่อลดการก่อผลกระทบการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พยายามรณรงค์ให้มีการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชน ให้คนในพื้นที่ทำหน้าที่ดูแลจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน จัดงบประมาณลงในพื้นที่บางแห่ง และจัดให้มีการศึกษาผลกระทบ หรือขีดจำกัดทางกายภาพและสังคม เช่นการพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ควรส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และหาแนวทางว่าจะส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดการด้วยตนเองได้อย่างไร เช่น มีคู่มือที่จะบอกให้รู้ว่า ถ้าจะทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติจะทำอย่างไร จะพัฒนาพื้นที่น้ำตกอย่างไร มีชั้นตอนอย่างไร มีวิธีการอย่างไร สิ่งเหล่านี้ช่วยเสริมความสามารถของชุมชน

ภราเดชเสนอว่า การใช้โครงสร้างองค์กรที่มีอยู่ในปัจจุบันให้เกิดประโยชน์ น่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสม สิ่งที่ต้องทำต่อไปคือ การสร้างกลไกการทำงานให้สามารถทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการตรวจสอบมากขึ้น พร้อมทั้งชี้ว่า ทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบของการท่องเที่ยวมีอยู่จำกัด และมีความสำคัญด้านอื่นๆอยู่ในตัว เช่น ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญด้านอื่นๆนอกเหนือจากการรองรับนักท่องเที่ยว เราควรมองว่าจะจัดการทรัพยากรดังกล่าวอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด และต้องมองถึงการจัดลำดับภารกิจหลักหรือผลประโยชน์หลักที่ควรได้รับ ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการจัดทำนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมาแล้ว โดยได้รับความร่วมมือจากหลายๆฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (รณกร ตีรกานนท์, 2541 : 11-12 อ้างใน สินธุ์ สโรบล 2546)

เดช พุ่มเคชา มีความเห็นในประเด็นเดียวกันนี้ว่า ขณะนี้ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด ในอดีตที่ผ่านมามีความไม่เป็นธรรมเกี่ยวกับอำนาจของการจัดการทรัพยากร โดยคนที่ใช้เพื่ออยู่เพื่อกินไม่มีอำนาจในการจัดการ ปัจจุบันมีพวกเขาแต่พูดโดยไม่ได้ทำอยู่มากในสังคม อีกพวกคือพวกไม่ค่อยทำเขาแต่วิจัยอย่างเดียว พวกนี้ทำวิจัยแล้วเอาเก็บไว้บนหิ้ง ไม่ค่อยได้รับการนำไปใช้ การพัฒนาสังคมปัจจุบันจึงต้องการพวกที่ไม่ติดยึดกับรูปแบบ แต่ทำงานโดยใช้ประชาชนเป็นแกน เพื่อสนองความต้องการของประชาชน ไม่ใช่พัฒนาในสิ่งที่ประชาชนไม่ต้องการ หรือเกินความจำเป็น

เดช กล่าวสรุปบทเรียนการทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ในช่วงที่ผ่านมาว่า ชุมชนที่เลวหรือชุมชนที่มีการตัดสินใจผิดพลาดก็มีมาก แต่มอส. ไม่ใช่องค์กรที่จะอยู่ข้างชุมชนเสมอ หรือมองว่าการตัดสินใจของชุมชนจะถูกต้องเสมอ เรามองว่าเราจะเลือกทำงานกับใคร ทำตรงไหน และจะมีวิธีการทำงานอย่างไร การตัดสินใจของชุมชนบางครั้งอาจมาจากการตัดสินใจของคนไม่กี่คน ทุกชุมชนมีทั้งผู้นำจริงและผู้นำแอบแฝง ต้องหาผู้นำที่แท้จริงให้พบ ต้องทำงานกับชุมชนและต้องให้เวลาในการทำงาน การดำเนินงานของมอส. จึงต้องทำงานอย่างรัดกุม เป็นกระบวนการต่อเนื่อง ประสานเชื่อมโยงกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง และพยายามสร้างระบบการควบคุมที่ชัดเจน มิฉะนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจเป็นมะเร็งร้ายที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติก็ได้

เดชให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้หลายประเด็นดังนี้

- 1) เป็นเครื่องมือของการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพทางความคิด และช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการอนุรักษ์
- 2) เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการพัฒนา
- 3) เป็นเครื่องมือที่ใช้สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน และผู้มาเยือน
- 4) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคุณภาพคน
- 5) เป็นเครื่องมือที่จะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดระหว่างคนในชุมชนกับคนที่มาเยือน

6) การท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นเครื่องมือของกรพัฒนาชุมชนเชิงเศรษฐกิจและสังคมอีกทางหนึ่ง พร้อมทั้งชี้แนวทางการดำเนินการพัฒนาที่ยาวนานและต่อเนื่องไว้ว่า ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) ต้องมีผลิตผลของการพัฒนาที่ต่อเนื่อง 2) ต้องมีส่วนที่มีความพอดี ระหว่างการพัฒนาและสิ่งอื่น ๆ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีทุกระดับ ทุกขั้นตอน 4) การพัฒนามีแนวทางที่หลากหลาย ไม่ผูกขาดยึดติดกับรูปแบบเดียว 5) เป็นการพัฒนาที่อาศัยองค์ความรู้ของท้องถิ่น (อ้างแล้ว : 12-13)

ศิริพันธุ์ ไพโรจน์รัตน์ (2543 อ้างในสินธุ์ สโรบล) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเชียงราย พบว่า ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดขึ้นกับหลายด้านได้แก่

1) ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม จากการที่นักท่องเที่ยวบางส่วนนิยมพักตามบ้านของชาวบ้านในชนบท ซึ่งสร้างความพึงพอใจให้กับทั้งสองฝ่าย แต่เมื่อนักท่องเที่ยวกลับไป งานชักล้างจึงเป็นภาระของสตรีผู้เป็นเจ้าของบ้านทำให้ต้องอยู่แต่ในบ้าน ไม่มีเวลาไปพบปะผู้อื่น ไม่มีความเป็นส่วนตัว

2) ผลกระทบทางด้านสภาพแวดล้อมจากการทำธุรกิจท่องเที่ยวทางธรรมชาติและผจญภัย ขาดการหลีกเลี่ยงพื้นที่เปราะบาง ทำให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3) เกิดการย้ายถิ่นฐานของบุคคลภายนอกเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ และทำให้เกิดผลกระทบอื่นๆตามมา

4) เกิดการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และการรั่วไหลของรายได้ออกจากแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน

ยศ สันตสมบัติ (2544) เสนอประเด็นที่สอดคล้องกับสุวิทย์ นามแสง โดยชี้ว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา รัฐได้สนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ในฐานะเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ รัฐมุ่งเน้นขายความงามของธรรมชาติแวดล้อม และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเป็นหลัก โดยไม่มีนโยบายที่ชัดเจนว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆซึ่งเป็นแหล่งดึงดูดหรือเป็นจุดขาย ควรได้รับการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างไร ตลอดช่วงที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ผูกขาดโดยบริษัทเอกชน ซึ่งบางกลุ่มสนใจแต่ตักตวงกำไรโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม เช่น กะเหรี่ยงคอยาวกลายเป็นกลุ่มชนที่ถูกจับโยกย้าย ถูกแย่งชิง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าชมประหนึ่ง เป็นสวนสัตว์มนุษย์ (Humam zoo) (ยศ สันตสมบัติ 2544: 197)

งานวิจัยที่รวบรวมมาข้างต้นเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนและผลกระทบที่เกิดจากการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งจะได้นำไปวิเคราะห์เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ในพื้นที่ๆ ใช้เป็นกรณีศึกษา และนำเสนอในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 3 วิธีการและพื้นที่ศึกษา

วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่ประกอบด้วย การศึกษาจากเอกสารที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้วเกี่ยวกับหัวข้อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และโดยเฉพาะเอกสารที่ศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ที่เป็นจุดศึกษาทั้ง 3 จุด พร้อมออกสำรวจพื้นที่เพื่อให้ได้ภาพกว้างๆ แล้วจึงตามด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม(Non-Participant Observation) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interview) ซึ่งการสัมภาษณ์เชิงลึกดังกล่าวสามารถนำผู้วิจัยให้เข้าถึงข้อมูลบางประการทั้งที่อยู่ในประเด็นหลักของงานวิจัยและข้อมูลอื่นๆซึ่งเป็นข้อมูลแวดล้อมและเป็นประโยชน์โดยอ้อมต่องานวิจัย การใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนำไปสู่การสร้างประเด็นคำถามใหม่ๆที่ซึ่งนอกเหนือจากการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองขึ้นระหว่างผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) และนักวิจัยแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นโดยไม่มีการจำกัดหรือชี้นำทางความคิด ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่แต่ละแห่งจำนวน 6 คน ตัวแทนองค์กรชาวบ้าน 3 คน ตัวแทนภาครัฐ 3 คน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่จำนวนประมาณ 8-10 คน นอกจากผู้ให้ข้อมูลหลักแล้วยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปที่ไม่ได้จำกัดจำนวนซึ่งส่วนหนึ่งได้จากการใช้แบบสอบถาม 60 ชุดในช่วงแรกของการลงพื้นที่

วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักอาศัยวิธีการสร้างเครือข่าย (Network Technique) ได้แก่ การเข้าไปทำความรู้จักกับชาวบ้านคนอื่นๆแล้วอาศัยเครือข่ายนี้ไปสู่การทำทำความรู้จักกับผู้ให้ข้อมูลกลุ่มต่างๆ สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างในแต่ละพื้นที่ การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 4 ช่วงใหญ่คือ

1) ช่วงสำรวจ ได้แก่ การเข้าไปในชุมชนครั้งแรกๆเพื่อทำความรู้จัก สร้างความคุ้นเคย เพื่อให้เกิดการยอมรับและสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับโครงการวิจัยฯ ในช่วงนี้เป็นการหาผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละพื้นที่ที่เลือกเป็นกรณีศึกษา ในช่วงนี้ได้ใช้แบบสำรวจที่เป็นคำถามปลายเปิดจำนวน 60 ชุดเป็นเบื้องต้นของการลงเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ทราบข้อมูลทั่วไปและเพื่อค้นหาผู้ที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

2) ช่วงเก็บข้อมูลเชิงลึก ได้แก่ การเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการตลอดจนการมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แต่ละพื้นที่ที่เลือกเป็นกรณีศึกษาจัดไว้ให้นักท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าพักในที่พักแบบโฮมสเตย์ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการเก็บข้อมูลประเภทนี้ได้ทำในช่วงตรวจสอบข้อมูลและช่วงเขียนรายงานการวิจัยด้วย

3) ช่วงตรวจสอบข้อมูลได้แก่การเข้าไปในพื้นที่อีกครั้งหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ในช่วงกลางเพื่อหาจุดบกพร่องและตรวจสอบ ยืนยันข้อมูลที่ได้ว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใดในเชิงคุณภาพโดยการสอบถามจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นที่ไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลัก

4) ช่วงเขียนรายงานการวิจัยเป็นช่วงที่ข้อมูลสนามและข้อมูลเอกสารต่างๆได้รับการนำมาสังเคราะห์เพื่อจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงบทวิเคราะห์ ในช่วงนี้มีการตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ในช่วงนี้เป็นการตีความหรือให้ความหมายกับข้อมูลต่างๆที่รวบรวมได้โดยที่หลักจากแยกหมวดหมู่ของข้อมูลแล้วก็ได้สร้างข้อสังเกตและประเด็นการวิเคราะห์ขึ้น แล้วจึงนำไปตรวจสอบเพิ่มเติมในสนามศึกษาเพื่อยืนยันการวิเคราะห์ดังกล่าว ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ไม่มากนักน้อยว่าการตีความข้อมูลเป็นการตีความที่เป็นทั้งในระดับของ “คนใน” (emic view) และ “คนนอก” (etic view) ซึ่งการตีความทั้งสองระดับก็เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

1. หมู่บ้านอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง

ก่อนที่จะกล่าวถึงสถานที่เก็บข้อมูลคือหมู่บ้านอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง ขอกล่าวถึงตำบลปลายโพงพางเพื่อเป็นการแสดงถึงบริบทและภูมิหลังของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ โดยอ้างอิงจากวิทยานิพนธ์ของสรินยา (2545) และรายงานการวิจัยของยาใจและคณะ (2545) ดังนี้ สภาพทั่วไปตำบลปลายโพงพาง

ตำบลปลายโพงพางเป็น 1 ใน 12 ตำบลของอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีพื้นที่ 1407 ตารางกิโลเมตร หรือ 9,190 ไร่ มีหมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน ประชากร 7,196 คน เป็นหญิง 3,701 คน ชาย 3,495 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม (ทำสวนมะพร้าวและส้มโอ) รับจ้าง และค้าขาย รายได้เฉลี่ย 23,000 บาท/คน/ปี (ข้อมูล จปฐ. ปี 2544)

ตำบลปลายโพงพางอยู่ห่างจากอำเภออัมพวา 8 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดสมุทรสงคราม 12 กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 80 กิโลเมตร พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองและลำประโดงเชื่อมทุกหมู่บ้าน ตำบลปลายโพงพางมีอาณาเขตดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบางนางลี่และตำบลสวนหลวง อำเภอเมืองฯ
- ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลยี่สารและตำบลแพรกหนามแดง อำเภอเมืองฯ
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบางชันแตก อำเภอเมืองฯ
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลวัดประดู่และตำบลบางแค อำเภอเมืองฯ

แรกเริ่มในบริเวณที่เรียกกันว่าปลายโพงพางนั้นเป็นแขวงที่ขึ้นอยู่กับจังหวัดราชบุรีก่อนที่จะมีการก่อตั้งเป็นตำบลปลายโพงพางอย่างเป็นทางการก่อนปี พ.ศ. 2300 ปลายโพงพางผ่าน

พัฒนาการทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม เริ่มตั้งแต่มีการเข้ามาตั้งรกรากของคนในพื้นที่ มีการประกอบอาชีพ มีการเกิดภาวน้ำเค็มและแห้งแล้ง จนมาถึงการเริ่มต้นเข้าสู่ยุคโรงงานอันเป็นผลจากการขยายตัวของเมืองกรุงเทพมหานคร โดยอาจแบ่งเป็นยุคต่างๆโดยสรุปได้แก่

ยุคแรกเริ่มของจังหวัดสมุทรสงคราม (ก่อน พ.ศ. 2265 – พ.ศ. 2444)

จังหวัดสมุทรสงคราม เดิมสันนิษฐานว่าเป็นแขวงๆหนึ่งของจังหวัดราชบุรี มีชื่อเรียกว่า “สวนนอก” ต่อมาในราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงได้แยกออกจากจังหวัดราชบุรี เรียกว่าเมือง “แม่กลอง” ชื่อเมือง “แม่กลอง” เปลี่ยนเป็น “สมุทรสงคราม” ในปีใดนั้นไม่ทราบแน่ชัด แต่สันนิษฐานได้ว่า เปลี่ยนราวปี พ.ศ. 2265 ถึงปี พ.ศ. 2299 เพราะจากหลักฐานในหนังสือกฎหมายตราสามดวงว่าด้วยพระราชกำหนดเรื่อง “การเรียกสินไหมพินัยคดีความ” ได้ปรากฏชื่อเมือง “แม่กลอง” เมือง “สาครบุรี” และเมืองสมุทรปราการอยู่และต่อมาพบข้อความในพระราชกำหนดซึ่งตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อปี พ.ศ. 2299 ความระบุว่า “โปรดเกล้าฯ ให้พระยารัตนาธิเบศร์สมุหมณฑลเฝ้ารับเสด็จเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ (จีนอะบั้งเต็ก) ขุนทิพ และหมื่นรุทอักษรที่บังอาจกราบบังคมทูลขอตั้งบ่อนเบี้ยในแขวงเมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี และเมืองสมุทรปราการ ทั้งที่มีกฎหมายสั่งห้ามไว้ก่อนแล้วมาลงโทษฯ” (ปฤชชน 2543: 9 อ้างในสิรินยา 2545: 36)

มีบันทึกเกี่ยวกับการทำสวนว่าสมุทรสงครามเป็นหนึ่งในสิบเมืองที่อยู่ในเขตที่ต้องเสียอากรสวนใหญ่และในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็มีบันทึกอาชีพและสินค้าสำคัญของมณฑลราชบุรีไว้ในสมุดราชบุรี เมื่อ พ.ศ. 2467 ว่า

การทำไร่และสวนมีทั่วไปทุกจังหวัด ส่วนใหญ่ที่มีชื่อเสียงปรากฏคือสวนหมากและมะพร้าวในท้องที่จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดราชบุรี ส่วนไร่มะพร้าวก็มีมากใน 2 จังหวัดคือ ไร่พริก หอม กระเทียม ยาสูบ ยาจืด.....บรรดามะพร้าวที่ซื้อขายกันที่ตลาดคลองสะพานนั้น ตลอดจนพริก หอม กระเทียมที่ซื้อขายกันในตลาดกรุงเทพฯ ก็ล้วนแต่ไปจากมณฑลราชบุรีทั้งสิ้น (อาภรณ์ จันทรสมวงศ์ 2541: 89 - 90 อ้างในสิรินยา 2545: 37)

เมื่อประมาณ 200 ปีก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ครั้งที่จังหวัดสมุทรสงครามยังรวมอยู่กับจังหวัดราชบุรี ภายใต้การปกครองดูแลของหลวงยกบัตรแห่งมณฑลราชบุรี (นามเดิม “ทองด้วง” ภายหลังคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ซึ่งในตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินได้มาขอนางสาว “นาค” ตำบลบางช้าง อำเภอบางปะอิน แต่งงาน มีผู้เล่าต่อกันมาว่าหลวงยกบัตรฯได้เดินทางทางเรือไปตามลำคลองต่างๆของแม่กลองซึ่ง

รวมคลองต่างๆของตำบลปลายโพงพางด้วยและได้มีการขุดคลองต่างๆให้กว้างและลึกขึ้นเพื่อเป็นทางสัญจรเรือสำหรับชาวบ้าน ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทั้งผลไม้และสัตว์น้ำและถือว่าเป็นยุคแรกของตำบลปลายโพงพาง

เมื่อเริ่มมีคลองธรรมชาติซึ่งเริ่มจากริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองบริเวณใกล้กับวัดโพงพางล่าง ผ่านมาทางทิศตะวันตกเฉียงหรือถือเป็นเส้นแบ่งระหว่างอำเภออัมพวากับอำเภอเมือง ชาวบ้านในลำคลองนี้มีอาชีพตกกุ้งด้วยโพงพางซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นที่มาของชื่อ “คลองโพงพาง” ที่ไหลผ่านตำบลสวนหลวง ตำบลบางนางลี่ และตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯให้ขุดคลองขึ้นอีกคลองเรียกชื่อว่า “คลองประชามขึ้น” ซึ่งเริ่มจากวัดภุมรินทร์กุฎีทองไปทางทิศใต้เพื่อเป็นเส้นทางไปสู่ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวาและตำบลบางตะนูน อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรีและเป็นเส้นทางลัดทางน้ำ ตัดผ่านคลองโพงพางที่บริเวณวัดนางพิมพ์ ส่วนคลองทางด้านฝั่งอำเภอเมืองมีชื่อว่า “คลองโพงพางล่าง” นอกจากนั้นในบริเวณตำบลนี้ยังมีคลองที่เรียกว่า “คลองวัดประชา” หรือในอดีตคือ “คลองปลายชันแตก” ที่ไหลผ่านตำบลบางชันแตก อำเภอเมืองมายังตำบลปลายโพงพางผ่านหมู่บ้าน 1 – 4 จึงสันนิษฐานว่าผู้นำชุมชนในสมัยนั้นได้นำชื่อคลองธรรมชาติสองคลองมารวมกันคือ “ปลาย” (จากคลองปลายบางชันแตก) รวมกับ “โพงพาง” เป็น ตำบลปลายโพงพาง

ยุคปลูกข้าวและทำสวนมะพร้าว (พ.ศ.2445 – 2511)

ชาวบ้านตำบลปลายโพงพางซึ่งแต่เดิมเป็นชาวพุทธและมุสลิมที่เข้ามาจับจองพื้นที่ทำการเกษตรได้เริ่มทำอาชีพเกษตรด้วยการปลูกข้าวและค้นพบต่อมาว่าพื้นที่ดังกล่าวเหมาะแก่การทำสวนมะพร้าวมากกว่า และหลังจากที่มีการปลูกมะพร้าวในสวนแล้ว ชาวสวนยังคงใช้พื้นที่ในสวนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในฤดูน้ำหลากด้วยการปลูกข้าวในร่องสวนเพื่อเพิ่มผลผลิต ชาวสวนปลูกข้าวในร่องสวนมามากกว่าครึ่งศตวรรษและเริ่มหมดไปเมื่อระดับน้ำในร่องสวนสูงประมาณหัวเข่าซึ่งเหมาะกับการปลูกมะพร้าวมากกว่าการปลูกข้าว ทำให้การปลูกข้าวในบริเวณนี้ค่อยๆลดลงและหมดไป ชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนในตำบลนี้มีที่ดินเป็นของตัวเองจึงหันมาปลูกมะพร้าวเพื่อทำน้ำตาลเคี้ยวเพียงอย่างเดียว สำหรับผู้ที่ไม่มีที่ของตัวเองก็สามารถเช่าที่ทำสวนมะพร้าวได้ เรียกว่าการ “ถือสวน” หรือสามารถรับจ้างขึ้นตาลและเคี้ยวตาลที่เรียกว่า “ขึ้นตาลจ้าง”เป็นอาชีพได้

ยุคเปลี่ยนแปลงอาชีพ (พ.ศ.2512 – พ.ศ.2541)

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพของชาวสวนอัมพวาเริ่มขึ้นเมื่อมีการสร้างเขื่อนต่างๆตั้งแต่พ.ศ. 2512 เพื่อช่วยขยายพื้นที่ชลประทานสองฝั่งแม่กลอง เริ่มด้วยการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ ซึ่งเปิดใช้งานเป็นเขื่อนแรกในลุ่มน้ำแม่กลอง

เขื่อนศรีนครินทร์(สร้างในปี พ.ศ. 2521) และเขื่อนเขาแหลม (สร้างในปี พ.ศ. 2528) การสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ทำให้พื้นที่ท้ายน้ำไม่ได้รับน้ำจืดจากทางต้นน้ำมาไล่น้ำเค็มที่เอ่อขึ้นมาท่วมเหมือนเมื่อก่อน แม้ว่าการสร้างถนนหลายสายจะช่วยเป็นผนังกันน้ำเค็มให้ แต่เมื่อผนวกกับภาวะแห้งแล้งในช่วงปี พ.ศ. 2519 – 2522 ก็ได้ทำให้บริเวณลุ่มน้ำแม่กลองได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากภาวะน้ำเค็มจัด สวนมะพร้าวหลายหมื่นไร่ล้มตาย ส่วนที่เหลืออยู่ก็ให้ผลผลิตต่ำ ทางด้านสวนผลไม้อื่นๆที่ชาวบ้านปลูกในขณะนั้นก็ได้รับผลกระทบไปด้วย ความเสียหายครั้งนี้ทำให้สวนมะพร้าวให้ผลผลิตน้ำตาลน้อยลง เปลี่ยนมาเป็นการเก็บมะพร้าวผลรวมทั้งมะพร้าวอ่อนมากขึ้น และมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากสวนมะพร้าวมาเป็นสวนผสมที่มีผลไม้หลายชนิด เช่น มะม่วง ส้มโอ ลิ้นจี่ เป็นต้น

ชาวบ้านตำบลปลายโพงพงมากกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ (องค์การบริหารส่วนตำบลปลายโพงพง (b) 2544: ไม่มีเลขหน้า อ่างใน สิริญา 2545) มีอาชีพทำการเกษตรซึ่งได้แก่การทำสวนมะพร้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก และทำสวนผสมประกอบด้วย มะม่วง ส้มโอและลิ้นจี่ วิถีชีวิตแบบชาวสวนของชาวบ้านตำบลปลายโพงพงดำเนินมาอย่างเรียบง่าย อาชีพเกี่ยวน้ำตาลมะพร้าวเป็นอาชีพที่ทำสืบต่อกันมาหลายรุ่นจนกระทั่งบางครัวเรือนลูกหลานย้ายไปอยู่ในเมือง เมื่อภาวะการเปลี่ยนแปลงมาถึงด้วยการขยายตัวของเมือง การสร้างเขื่อนในจังหวัดใกล้เคียงและภาวะความแห้งแล้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ก็ได้มีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯมายังริมน้ำแม่กลองทั้งสองฝั่ง เกิดการขยายตัวของแรงงานโดยคนรุ่นใหม่ละทิ้งภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมสีข้าว น้ำตาล กระดาษ ทอผ้าและโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมอีกมากมาย คงเหลือแต่เด็กและผู้สูงอายุที่อยู่ดูแลสวนผลไม้ต่อไป อาชีพเกี่ยวตาลจึงลดน้อยลง

ยุคไฮมสเตย์ (พ.ศ. 2542 – ปัจจุบัน)

วิถีชีวิตชาวบ้านตำบลปลายโพงพงยังคงรูปแบบของหมู่บ้านตามลักษณะโครงสร้างทางสังคมแบบไทย มีผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มสมาชิก อบต.ปลายโพงพง มีระบบอาวุโสในหมู่บ้าน ครู เจ้าน้ำที่อนามัยเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกครั้งของหมู่บ้านนี้เกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2542 เมื่อมีการรวมกลุ่มจัดตั้งโครงการ “หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพง” หรือที่นักท่องเที่ยวรู้จักในนาม “ไฮมสเตย์ปลายโพงพง” ซึ่งเป็นโครงการที่ตอบรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงภายนอกได้อย่างดีจนสามารถได้รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 (Thailand Tourism Awards) ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชนดีเด่นประจำปี 2543 จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง

สำหรับพื้นที่ๆศึกษาได้แก่หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพางนั้น พัฒนาการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการจัดการท่องเที่ยวโดยทั่วไปดังนี้

สภาพพื้นที่ด้านการท่องเที่ยวประกอบด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวิถีชีวิตแบบชาวสวนผลไม้ที่เปรียบเสมือนทุนทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้ตำบลปลายโพงพางเป็นตำบลที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตั้งแต่เริ่มเปิดรับนักท่องเที่ยวในปี 2542 จนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยตำบลปลายโพงพาง ได้ชื่อว่าเป็นสถานที่พักผ่อนที่นักท่องเที่ยวอนุรักษ์ทั้งไทยและต่างประเทศชื่นชอบ เป็นสถานที่ศึกษาและดูงานของนิสิต นักศึกษา นักวิชาการ และองค์กรประชาชนกลุ่มต่างๆ

โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทย มีพัฒนาการดำเนินงานโดยสรุป ดังนี้

นโยบายรัฐบาลด้านการท่องเที่ยว (พ.ศ.2540)

จากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ส่งผลต่อรายได้ของประเทศและเศรษฐกิจโดยรวม รัฐบาลจึงได้กำหนดให้ใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยกำหนดให้มีการรณรงค์ปีท่องเที่ยวไทย 2541 – 2542 หรือ Amazing Thailand 1998 – 1999 และมีนโยบายให้หน่วยราชการต่างๆสนับสนุนนโยบายนี้ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยจึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยวเพื่อเป็นการสนองนโยบายรัฐบาลโดยให้จังหวัดพิจารณาดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม

การดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ฯจึงเกิดขึ้นโดยความริเริ่มของประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลปลายโพงพางโดยการกระตุ้นจากราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัด และหลังจากกลุ่มผู้นำในตำบลได้ร่วมกันไปศึกษาดูงานตามจังหวัดต่างๆและกลับมาวิเคราะห์ศักยภาพตลอดจนโอกาสทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชนแล้ว อบต.ปลายโพงพางจึงได้ตัดสินใจดำเนินงานโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งนี้

การเตรียมความพร้อมของชุมชน (พ.ศ.2540)

การเตรียมความพร้อมของหมู่บ้านเริ่มจากการที่ อบต.ปลายโพงพางได้จัดทำโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เสนอให้อำเภอและจังหวัดฯทราบพร้อมขอการสนับสนุนการดำเนินงานทั้งด้านวิชาการและงบประมาณ มีการวางแผนร่วมมือกันระหว่างผู้นำชุมชนและชาวบ้านปลายโพงพาง ดำเนินงานพัฒนากิจกรรมต่างๆที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวฯ

อนึ่ง ในการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวฯ นั้นมิได้ดำเนินงานจากความว่างเปล่า เพราะปลายโพงพางเป็นตำบลที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวฯ กล่าวคือ นอกเหนือจากการเป็นสวนผลไม้ที่ร่มรื่น มีบ้านทรงไทยริมน้ำเป็นเอกลักษณ์แล้ว ตำบลปลายโพงพางยังมีประวัติ การพัฒนาชุมชนดีเด่นได้รับรางวัลระดับประเทศด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษา สิ่งแวดล้อม มีการรณรงค์ร่วมกันปลูกต้นไม้ริมถนนทุกหมู่บ้าน มีการสร้างปอดผักไข่มันระดับ ครุฑเรือธงใช้ตั้งแต่ปี 2539 เพื่อรักษาคุณภาพน้ำในคลองไม่ให้เสียและสามารถใช้ประโยชน์ใน ชีวิตประจำวันและใช้ในการทำการเกษตรได้ ทั้งนี้ชุมชนได้รับรางวัลตำบลเขียวขจีดีเด่นของมูลนิธิ สถาบันราชพฤกษ์และรางวัลตำบลพัฒนาดีเด่นประจำปี 2540 และยังเป็นพื้นที่นำร่องของอำเภอ อัมพวาและของจังหวัดตามโครงการจัดหมู่บ้านเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ 9 จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นโครงการริเริ่มของจังหวัดสมุทรสงครามในการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2542 ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนร่วม ใจกันพัฒนาหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตเทศบาล/สุขาภิบาลทุกหมู่บ้านจำนวน 270 หมู่บ้าน ให้มีการ พัฒนาที่ดี ประชาชนมีคุณภาพชีวิตดีคือผ่านเกณฑ์ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานตามข้อมูล จปฐ. และพ้นจากการเป็นหมู่บ้านยากจนทุกหมู่บ้านตามเกณฑ์การชี้วัดของข้อมูล กชช. 2 ค โดยมี ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี ตั้งแต่วันที่ 5 ธันวาคม 2539 – 5 ธันวาคม 2544 และเป็นตำบลขยายผล ตามโครงการน้ำเพื่อชีวิต : การขยายผลทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ (10 ราย) เพื่อเป็น ตัวอย่างในการประกอบอาชีพเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร (ยาใจและคณะ 2545)

สำหรับการดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวฯ อาจแบ่งเป็นระยะต่างๆ ดังนี้

การเปิดตัวหมู่บ้านท่องเที่ยว (พ.ศ.2542)

การเปิดตัวหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นทางการเกิดขึ้น 2 ครั้งคือ ครั้งแรกเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2542 เป็นการจัดพิธีเปิดหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ระดับตำบล และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2542 เป็นการจัดพิธีเปิดหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ระดับจังหวัด การจัดพิธีเปิดถึง 2 ครั้งดังกล่าวแสดงถึงความพร้อมของชาวบ้านหลายโงงพวงในการดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวและเป็นการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวให้สาธารณชนรับทราบซึ่งก็ได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกินความคาดหมาย การเปิดตัวเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวช่วงแรกได้ใช้บ้านพักของผู้นำในชุมชนในการรับนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จำนวน 3 หลังเป็นการนำร่องโครงการฯ และต่อมาได้ขยายจำนวนบ้านพักเป็น 14 และ 25 หลังจากจำนวนบ้านทรงไทยในหมู่บ้านนี้ทั้งหมด 185 หลังคาเรือน ในระยะเปิดตัวนี้มีสิ่งทีเสริมให้สถานที่นี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจเพิ่มขึ้นได้แก่

1. รางวัลดีเด่นด้านการท่องเที่ยวจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ.2543)

ในปี พ.ศ.2543 โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโงงพวงยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายใต้การบริหารงานของชมรมอนุรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวปลายโงงพวงจังหวัดสมุทรสงคราม มือดีดีประธานกรรมการบริหาร อบต.ปลายโงงพวงและประธานกรรมการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวตามข้อบังคับของ อบต.ปลายโงงพวง ซึ่งทำหน้าที่บริหารงานโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวมาตั้งแต่แรก เป็นประธานชมรมฯ

ในปีเดียวกันนี้ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสมุทรสงครามได้ส่งโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวฯเข้าประกวดชิงรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประจำปีจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งโครงการฯก็ได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดีเด่นประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน (Tourism Award 2000) ผลสืบเนื่องจากการได้รับรางวัลดังกล่าวคือการที่สื่อทุกแขนงนำข้อมูลการท่องเที่ยวของโครงการฯไปเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ นักวิชาการ นักศึกษา ตลอดจนองค์กรประชาชนไปเยี่ยมเยือนและพักค้างในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น

2. ความปิติของหมู่บ้านฯ (พ.ศ.2544)

จากการที่หมู่บ้านท่องเที่ยวฯได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีนักท่องเที่ยว นักวิชาการ นักศึกษาตลอดจนองค์กรประชาชนไปเยี่ยมเยือนและพักค้างในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นดังกล่าวแล้วข้างต้น ความทราบถึงพระเนตรพระกรรณ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จเยือนหมู่บ้านท่องเที่ยวฯเป็นการส่วนพระองค์ เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2544 ทรงประทับเรือพายล่องชมธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวสวนสองฝั่งคลอง และทรงแวะทอดพระเนตรการเคียวน้ำตาลมะพร้าวที่บ้านนายเจริญ แก้วมรกต และพักผ่อนพระอิริยาบถที่บ้านทรงไทยของ

นายธวัช บุญพิศ ประธานชมรมอนุรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวฯ รวมเวลาประทับในหมู่บ้านฯ 4 ชั่วโมง (15.00 – 19.00 น.) ยังความปลาบปลื้มแก่ชาวบ้านในหมู่บ้านฯเป็นล้นพ้น

3. หมู่บ้านท่องเที่ยวเกี่ยวกับบทเรียนในเวทีนนานาชาติ (2545)

ด้วยองค์การสหประชาชาติประกาศให้ปี 2545 เป็นปีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ (International Year of Ecotourism 2002) และประธานชมรมอนุรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวฯได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนชุมชน 1 ใน 5 ชุมชน ที่ดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ไปร่วมประชุมระดับภูมิภาคว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ซึ่งเป็น 1 ใน 6 เวทีการประชุมในระดับภูมิภาค 6 ภูมิภาคทั่วโลก เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับตัวแทนจากประเทศเพื่อนบ้านไปนำเสนอในการประชุมสุดยอดว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The World Ecotourism Summit) ที่เมืองควิเบค ประเทศแคนาดา นอกจากนั้นยังได้รับเชิญจากการท่องเที่ยวฯให้ไปร่วมประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นด้านการดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวฯอยู่เสมอ

การเข้าร่วมกิจกรรมประชุมสัมมนาดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินงานหมู่บ้านท่องเที่ยวฯ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบการจัดการที่ชัดเจนขึ้นและเป็นที่ยอมรับในวงการการท่องเที่ยวฯ

รูปแบบกิจกรรมและการจัดการการท่องเที่ยวอนุรักษ์

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมหมู่บ้านแห่งนี้ได้แก่ 1) บ้านทรงไทยที่ยังคงรักษาสภาพดั้งเดิม มิได้ดัดแปลงหรือดัดแปลงเล็กน้อย อายุส่วนใหญ่ประมาณ 100 ปี 2) วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนวิถีชีวิตแบบชาวสวนดั้งเดิม 3) สวนผลไม้ที่ยังคงรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติให้คงอยู่ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวหมู่บ้านแห่งนี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทย มาในลักษณะกลุ่มเพื่อนและครอบครัว มีทั้งมาเที่ยวแบบไปเช้า-เย็นกลับ และพักค้างแรม

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวได้แก่ การบริการบ้านทรงไทยเป็นที่พักค้างแรมและ/หรือให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชม การบริการอาหารแบบพื้นบ้าน การบริการนำชมสวนผลไม้ การขายอาหารตามลำคลอง เช่น ก๋วยเตี๋ยวเรือ การบริการเรือแจวให้นักท่องเที่ยวพายเล่นและตกปลา การบริการเรือยนต์นำชมสถานที่ต่างๆในชุมชน เช่น วัดประจำหมู่บ้าน การสาธิตการเคี้ยวน้ำตาลมะพร้าว การแสดงงานจักสานและผลิตภัณฑ์จากมะพร้าว ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวนี้นำมาซึ่งรายได้ให้ชุมชน รายได้ดังกล่าวมีการแบ่งสัดส่วนกันระหว่างชาวบ้านและอบต. ตามความเหมาะสม รายได้จากการท่องเที่ยวนอกจากรายได้ที่มาจากการจัดบ้านให้นักท่องเที่ยวพัก (โฮมสเตย์) แล้ว ยังรวมถึงรายได้จากการขายพืชผลการเกษตรด้วย

ทวงด่วนทวงกรบริหารจัดการการท่องเที่ยวฯ ชมรมอนุรักษ์หมู่บ้านท่องเที่ยวฯ เป็นผู้
ดำเนินงานด้านบริหารจัดการการท่องเที่ยวฯทั้งหมดโดยมีการดำเนินงานหลักๆสรุปได้ดังนี้

1) การต้อนรับนักท่องเที่ยว

มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่แยกจากสำนักงาน อบต. ศูนย์ฯเป็นสถานที่ต้อนรับและ
อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ทวงเข้าศูนย์มีป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยว ห้องน้ำ ศาลาทรงไทย
บ้านพักไม้มะพร้าวขนาดเล็กสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการความเป็นส่วนตัว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะติดต่อล่วงหน้าเพื่อเตรียมตัวมาพัก หากไม่ได้ติดต่อมาก่อนและเป็นวันธรรมดาไม่ใช่
วันหยุดสุดสัปดาห์ อาจจะได้ที่พักแต่หากเป็นวันหยุดที่มีนักท่องเที่ยวมาก แม้จะติดต่อมาก่อน
บางครั้งก็ไม่ได้ที่พัก

2) ผลการจัดที่พักให้นักท่องเที่ยว

ที่พักของนักท่องเที่ยวเป็นบ้านทรงไทยโบราณของชาวสวน ตั้งอยู่ริมคลองหรือลำประโดง
ปัจจุบันมี 185 หลัง และมีหลายหลังที่อายุเก่าแก่มากและมีการบูรณะซ่อมแซมขึ้นใหม่
นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะติดต่อแจ้งจำนวนมรดงล่วงหน้า ผลกระจายที่พักให้นักท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่
น่าสังเกตว่ามีการกระจายที่พักแบบไม่ทั่วถึงในหมู่บ้าน โดยเลือกกระจายเพียงบางหลังไม่ใช่ทุก
หลังที่เข้าร่วมโครงการ บางครั้งการจัดที่พักก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เช่น
ต้องการห้องน้ำอยู่ในบ้าน ต้องการบ้านพักที่มีแอร์ ฯลฯ ซึ่งทางโครงการก็ต้องตอบสนองไป
ตามนั้นและทำให้การกระจายบ้านพักเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง นอกจากนั้น จากการเก็บข้อมูล
ภาคสนามพบว่า เจ้าของบ้านบางหลังที่เข้าร่วมโครงการ ไม่ได้รับการติดต่อล่วงหน้าว่าจะมี
นักท่องเที่ยวมาพัก จึงไม่ได้เตรียมตัวต้อนรับไว้ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงก็ไม่มีกร
ประสานงานกัน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดและทำให้นักท่องเที่ยวเสียความรู้สึกกลับไป บางครั้ง
นักท่องเที่ยวก็ขอดูบ้านก่อนที่จะเข้าพัก นั่งเรือเลือกบ้านและหาที่พอใจ ตรงกับความต้องการไม่ได้
ก็ตัดสินใจไม่พักค้างคืนก็มี ทั้งนี้ขอเสนอแนะว่าทางโครงการฯน่าจะมีการขยายบ้านพักให้มีจำนวน
เพียงพอกับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ให้ขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าของบ้านและจุดยืนของชุมชนด้าน
การท่องเที่ยวฯเป็นหลักว่าจะเข้าร่วมโครงการหรือไม่ และจะปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่ภายนอกให้
ตอบสนองรสนิยมของนักท่องเที่ยวเพียงใดเป็นเรื่องที่น่าพิจารณาต่อไป ประเด็นดังกล่าวเป็น
ปัญหาที่ถูกหยิบยกมาพูดถึงในชุมชนทั้งในกลุ่มบ้านที่เข้าร่วมโครงการฯและไม่ได้เข้าร่วม
โครงการฯ และเชื่อมโยงกับเรื่องการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน

3) ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว

การที่หมู่บ้านฯ กำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวฯ ให้บ้านทรงไทยริมน้ำเป็นจุดขาย นักท่องเที่ยวจึงคาดหวังการพักค้างที่บ้านทรงไทยริมน้ำซึ่งแต่ละหลังก็มีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวได้จำกัดคือเฉลี่ยประมาณ 4-10 คน โดยบ้านที่มีความพร้อมรับนักท่องเที่ยวมีเพียง 25 หลัง เป็นบ้านทรงไทย 25 หลังซึ่งแต่ละหลังก็รับนักท่องเที่ยวได้ต่างกันขึ้นอยู่กับขนาดของบ้านและจำนวนเนื้อที่ว่างภายในบ้าน และที่ศูนย์บริการฯ ก็มีพื้นที่ไม่มาก โยสรูปแล้ว ทั้งชุมชนจะสามารถรับนักท่องเที่ยวเข้าพักค้างคืนเต็มที่ได้ประมาณ 120 คน เฉพาะนักท่องเที่ยวที่มาเป็นคณะและสามารถพักรวมกันได้บ้านละ 4-6 คน หรือ 8-10 คน ส่วนที่มาเป็นคณะเล็กๆ 2-4 หรือ 3-5 คน ชุมชนจะสามารถรับได้ประมาณ 90 คน

4) การกระจายผลประโยชน์

การกำหนดอัตราค่าบริการนักท่องเที่ยวเป็นไปอย่างชัดเจนคือ 400 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน ประกอบด้วย ค่าที่พัก 1 คืนและค่าอาหาร 2 มื้อ ผู้มีส่วนได้รับผลประโยชน์จากโครงการฯ จะรับทราบและเป็นข้อตกลงร่วมกันถึงสัดส่วนที่ตัวเองจะได้รับ เช่น เจ้าของบ้านพักซึ่งทางชมรมฯ กำหนดให้ส่วนใหญ่เป็นผู้พายเรือมารับ-ส่งนักท่องเที่ยว (ในกรณีที่เจ้าของบ้านไม่สะดวก ทางโครงการฯ จะจัดเรือรับ-ส่งให้โดยเจ้าของบ้านเป็นผู้จ่ายค่าบริการให้แก่เรือรับจ้าง 20 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน) มีรายได้คืนละ 120 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน คนเรือทราบอัตราค่าบริการให้บริการตามขนาดเรือและจำนวนนักท่องเที่ยว ค่าอาหาร 2 มื้อ ราคา 150 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน เงินส่วนกลางเข้าชมรมฯ 20 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน ที่เหลืออีก 110 บาทเป็นค่าบริหารจัดการส่วนกลาง เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ นอกจากนี้ เจ้าของบ้านที่เคียนน้ำตาลมะพร้าวซึ่งทางโครงการฯ ขอความร่วมมือในการนำนักท่องเที่ยวมาเรียนรู้วิถีชีวิตชาวสวนและการทำน้ำตาลมะพร้าวจะมีรายได้จากการที่มีนักท่องเที่ยวไปชมการเคียนน้ำตาลมะพร้าวและจากการจำหน่ายน้ำตาลมะพร้าว เป็นที่น่าสังเกตว่าราคาน้ำตาลที่ขายตรงให้นักท่องเที่ยวจะสูงกว่าราคาที่ขายส่งให้แม่ค้าเจ้าประจำที่มารับซื้อเล็กน้อย

5) การเตรียมอาหารให้นักท่องเที่ยว

ทางโครงการฯ กำหนดให้นักท่องเที่ยวมารับประทานอาหารเช้าและเย็นที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวตามเวลาดำหนด เจ้าของบ้านทรงไทยที่รับนักท่องเที่ยวเข้าพักส่วนใหญ่จะไม่เตรียมอาหารให้นักท่องเที่ยวด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุไม่สะดวกในการรับประทานอาหารให้นักท่องเที่ยว รสชาติอาหารอาจจะไม่ถูกปากนักท่องเที่ยว รวมถึงความไม่แน่นอนของการมาพักค้างและจำนวนของนักท่องเที่ยว

6) การกำหนดรายการท่องเที่ยวและอัตราค่าบริการ

โครงการฯ ได้กำหนดรายการการท่องเที่ยวและอัตราค่าบริการการท่องเที่ยวโดยใช้เรือยนต์หรือเรือพายของชมรมฯ และมีคนเรือให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในชุมชน และมีมัคคุเทศน์ท้องถิ่นบริการนำชมสถานที่ประวัติศาสตร์นอกชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

ตัวอย่างรายการการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเอง ไม่ได้ไปกับบริษัทรับจัดทัวร์ ได้แก่

**รายการท่องเที่ยว 1 วัน 1 คืน พักค้างที่บ้านทรงไทย ค่าบริการ 400 บาทต่อ
นักท่องเที่ยว 1 คน ไม่รวมค่าเรือ**

- นั่งเรือชมธรรมชาติ สวนผลไม้ (มะพร้าว / ส้มโอ) และวิถีชีวิตชาวสวน 2 ฝั่งคลอง ชมซั้งดักกุ้งก้ามกรามปัญญาท้องถิ่น การทำน้ำตาลมะพร้าวและแปรรูปมะพร้าว
- นั่งเรือชมหิ่งห้อยยามราตรี
- ใส่บาตรพระภิกษุทางเรือช่วงเช้าตรู่
- อาหารไทยตำรับท้องถิ่น 2 มื้อ (เช้าและเย็น)

**รายการท่องเที่ยว 1 วัน ไม่พักค้างคืน ค่าเช่าเรือขึ้นอยู่กับขนาดเรือและเส้นทาง
ท่องเที่ยว 3 ประเภทได้แก่**

ประเภท 1 นั่งเรือรอบใน นั่งเรือชมธรรมชาติ สวนผลไม้(มะพร้าว / ส้มโอ) และวิถีชีวิตชาวสวน 2 ฝั่งคลอง ชมซั้งดักกุ้งก้ามกรามปัญญาท้องถิ่น การทำน้ำตาลมะพร้าวและแปรรูปมะพร้าว

ประเภท 2 นั่งเรือรอบนอก เช่นเดียวกับรายการประเภท 1 แต่นั่งเรือออกสู่น้ำแม่กลองเพื่อชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเช่น อุทยาน ร.2 ตลาดน้ำท่าคา ค่ายบางกุ้ง วัดกุฎีทอง บ้านดนตรี/หุ่นกระบอก บ้านแมวไทย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดเขายี่สาร

ประเภท 3 นั่งเรือชมหิ่งห้อยยามราตรี

กำหนดเวลารายการท่องเที่ยว

วันแรก

- 11.00 น. ทานก๋วยเตี๋ยวเรือ
- 13.00 น. ล่องเรือชมวิถีชีวิตชาวสวนมะพร้าวและส้มโอ ชมบ้านทรงไทยสองฝั่งคลอง ชมการเคี้ยวน้ำตาลมะพร้าว การแปรรูปน้ำตาลมะพร้าวเป็นฉนวนน้ำตาลมะพร้าว ชมซั้งดักกุง ฝึกหัดพายเรือ
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็นตำรับชาวสวน
- 19.30 น. ชมมหัศจรรย์ฝูงหิ่งห้อยนับพันนับหมื่นตัวกระพริบแสงเพื่อภารกิจแห่งความรักบนต้นลำพูริมคลอง
- 21.15 น. กลับที่พัก / ค้างคืน ณ บ้านทรงไทยริมคลอง

วันที่สอง

- 06.30 น. ใสบาตรพระทางเรือ
- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. นั่งเรือชมวิถีชีวิตไทยสองฝั่งคลอง แวะวัดภุมรินทร์กุฎีทอง ชมพิพิธภัณฑ์วัตถุโบราณ บ้านดนตรี / หุ่นกระบอก
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันตามอัธยาศัยและชมจิตรกรรมฝาผนังไม้สัก / ไม้โมกมันแกะสลักที่วัดบางแค่น้อย ชมค่ายบางกุ้ง อุทยาน ร.2
- 14.00 น. กลับถึงที่พัก เก็บสัมภาระเพื่อเดินทางกลับ

อัตราค่าใช้จ่าย

- ที่พักพร้อมอาหาร 2 มื้อ 400 บาท
- ค่าเช่าเรือชมวิถีชีวิตริมคลองรอบตำบล 300 บาท / ลำ
- ค่าเช่าเรือชมหิ่งห้อยยามค่ำคืน 800 บาท / ลำ (12 ที่นั่ง) 300 บาท / ลำ (4 ที่นั่ง)
- ค่าเช่าเรือชมวิถีชีวิตริมคลองและออกสู่น้ำแม่กลองไปสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพร้อมไกด์ท้องถิ่น 1,200 บาท / ลำ (วัดภุมรินทร์กุฎีทอง อุทยาน ร.2 ค่ายบางกุ้ง ตลาดน้ำท่าคา เป็นต้น)
- สำหรับทานที่มาศึกษาดูงาน พังบรรยายสรุปพร้อมบริการอาหารกลางวัน / เครื่องดื่มท่านละ 100 บาท (เฉพาะผลไม้และเครื่องดื่มท่านละ 30 บาท)

การตักบาตรทางน้ำที่ปลายโขงพาง

ตัวอย่างรายการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไปเป็นหมู่คณะและผ่านบริษัทรับจัดทัวร์

ชมวิถีชาวบ้านที่ บ้านทรงไทยปลายโขงพาง (2 วัน 1 คืน)

- วันแรก** กรุงเทพฯ – บ้านปลายโขงพาง
- 09:30 น. พร้อมกันที่จุดนัดหมาย ออกเดินทางสู่บ้านปลายโขงพาง จ.สมุทรสงคราม
- 11:30 น. ฟังประวัติหมู่บ้านปลายโขงพาง บอกเล่าโดย ผู้นำชุมชน พร้อม บรรยากาศที่ร่ม
รื่น สดชื่น เย็นสบาย ด้วยสวนมะพร้าวและส้มโอ
- 12:00 น. รับประทานอาหารกลางวันตามอัธยาศัย เช่น ก๋วยเตี๋ยวเรือท้องถิ่น บริเวณ
ศาลาท่าน้ำ
- 13:00 น. ล่องเรือเพื่อชมวิถีชีวิตริมน้ำ ชมการทำน้ำตาลมะพร้าว ชมสวนส้มโอ จากนั้นพา
ลัดเลาะไปตามคลอง ระหว่างทางจะได้กลิ่นหอมของดอกไม้มานานาชนิดที่อยู่ตาม
สองฝั่งคลอง ถึงบ้านทรงไทย ซึ่งเป็นที่พักของ นักท่องเที่ยวทุกหลังเป็นบ้าน
ทรงไทยแท้ ๆ และติดคลองเราจึงต้องเดินทางทางเรือ เมื่อถึงที่พัก ท่านสามารถ
เลือกที่จะพักผ่อน ทัศนียภาพ เรือเล่นน้ำกันในคลอง เลือกได้ตามอัธยาศัย
- 18:00 น. รับประทานอาหารพื้นบ้านจากฝีมือชุมชน (มื้อที่ 1)
- 19:00 น. นั่งเรือหางยาว นำท่านชมฝูงหิ่งห้อยนับล้านตัวบนต้นลำพูริมน้ำ ท่ามกลาง
บรรยากาศ ความมืดยามค่ำคืนที่มีให้เห็นตลอดทาง เรือเล่นได้สักครึ่ง
ชั่วโมงจะพบกับแสงหิ่งห้อยตาม สองฝั่งคลอง ชื่นชมกันอย่างเต็มอิ่ม จากนั้นจึง
นำท่านกลับที่พักเพื่อพักผ่อนเก็บแรงเพื่อวันรุ่งขึ้น

- วันสอง** **บ้านปลายโพงพาง –ดอนหอยหลอด- กรุงเทพฯ**
- 06:00 น. ตื่นเช้า สูดอากาศบริสุทธิ์ริมคลอง เตรียมอาบน้ำให้เนื้อตัวสะอาดสะอาดพร้อมใส่บาตรวัฒนธรรมที่ชาวบ้านแถบนี้กระทำกันมาชั่วลูกชั่วหลาน
- 08:00 น. รับประทานข้าว ต้มรสชาติเยี่ยมที่บ้านกำนัน
- 09:00 น. ออกเดินทางด้วยเรือสู่ม้าน้ำแม่กลอง พาท่านลัดเลาะตามคลองปลายโพงพาง เพื่อนำท่านชมแหล่ง ท้องเที่ยวที่ สำคัญต่าง ๆ ชมวิถีชาวไทย พังประวัติของวัดภุมรินทร์ เทียวชมกุฎีทอง วัดบางแค่น้อย ชมจิตกรรมฝาผนังอุทยานประวัติศาสตร์ รัชกาลที่ 2 ค่ายบางกุ้ง ชมโบสถ์ ที่มีต้นโพธิ์ขึ้นปกคลุมทั้งหลังพิพิธภัณฑวัตถุโบราณ บ้านดนตรีไทย ระหว่างทางรับประทานอาหารกลางวันตาม อรัญญาชัย นำท่านกลับสู่ที่พักเพื่อทำธุระส่วนตัวและจัดเก็บสัมภาระเตรียมตัวเดินทางกลับ
- 13:30 น. นำท่านเข้าสู่สักการะกรมหลวงชุมพร และแวะซื้อของฝากที่ดอนหอยหลอด
- 16:30 น. ถึงกรุงเทพฯ โดยสวัสดิภาพ พร้อมความประทับใจ

ค่าบริการ 1650 บาท/ ท่าน (เดินทางอย่างน้อย 8 ท่าน)

ค่าบริการนี้รวม ค่าที่พักบ้านทรงไทยริมน้ำ 1 คืน ห้องละ 2 -10 ท่าน + ค่าอาหาร 2 มื้อ + อาหารว่าง +ค่าเรือนำเที่ยว + ค่าเรือชมหิ่งห้อย + ค่าธรรมเนียม เข้าชมสถานที่ต่างๆ + ค่าประกันอุบัติเหตุ + ค่ามัคคุเทศก์+ผู้ช่วยท้องถิ่น +ค่ารถตู้ปรับอากาศรับส่งกรุงเทพฯ - สมุทรสงคราม
ที่มา: <http://linethaitravel.com.www.readyplanet.net/index.php?lay=show&ac=article&id=87279&Ntype=2>

ในปัจจุบัน (พ.ศ.2548) หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพางยังคงดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่อย่างต่อเนื่องโดยเน้นการให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบชาวสวนผลไม้ยังคงเป็นหลักการที่หมู่บ้านแห่งนี้ยึดถืออยู่ หากแต่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตโดยได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกโดยเฉพาะจากกระแสวัฒนธรรมทุนนิยมและการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าเป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยงในการปรับตัวกับสถานการณ์การแข่งขันทั้งในเวทีท้องถิ่นและเวทีนานาชาติ

2. ชุมชนเขายี่สาร

สภาพทั่วไปของชุมชนเขายี่สาร

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านเขายี่สาร เพื่อให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม ลักษณะทางประชากรและลักษณะทางสังคมของชุมชน โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ คือที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางชาติพันธุ์ และระบบเครือญาติ วิถีชีวิตของผู้คน ระบบความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมในรอบปี ลักษณะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของชาวบ้าน รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในหมู่บ้านเขายี่สาร

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

- **ที่ตั้งและอาณาเขตของหมู่บ้านเขายี่สาร**

ตำบลเขายี่สารตั้งอยู่ในเขตอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีอาณาเขตติดพื้นที่ต่าง ๆ ตามการแบ่งพื้นที่ของกระทรวงมหาดไทย ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศใต้	ติดอำเภอบ้านแหลมและอำเภอยี่สาร จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันออก	ติดอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศตะวันตก	ติดอำเภอวัดเพลงและอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ลักษณะโดยทั่วไปของบ้านเขายี่สาร ตำบลเขายี่สารในปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๔๔) ประกอบด้วย ๕ หมู่บ้าน พื้นที่ ๖๐.๙๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓๘,๐๖๒.๕ ไร่ ประกอบด้วย หมู่ ๑ บ้านเขายี่สาร จำนวน ๒๑๑ ครัวเรือน ชาย ๔๖๐ คน หญิง ๔๘๒ คน ,หมู่ ๒ บ้านคลองบ้านนอก จำนวน ๙๐ ครัวเรือน ชาย ๓๗๖ คน หญิง ๓๒๗ คน ,หมู่ ๓ บ้านต้นลำแพน จำนวน ๑๔๓ ครัวเรือน ชาย ๒๔๕ คน หญิง ๒๔๓ คน ,หมู่ ๔ บ้านดอกจัน จำนวน ๑๐๒ ครัวเรือน ชาย ๓๐๙ คน หญิง ๓๒๙ คน ,หมู่ ๕ บ้านคลองขุดเล็ก จำนวน ๑๔๖ ครัวเรือน ชาย ๒๖๔ คน หญิง ๒๖๐ คน ,รวมจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๖๙๒ ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น ๓,๒๙๕ คน แบ่งเป็น ชาย ๑,๖๒๗ คน หญิง ๑,๖๐๒ (แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเขายี่สาร ประจำปี 2544)

- **ลักษณะภูมิประเทศ**

หมู่บ้านยี่สารเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีน้ำทะเลท่วมถึงอยู่เสมอ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีสภาพเรียกว่า “ทะเลตม” และป่าชายเลนของดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยาที่เพิ่งเกิดใหม่ สภาพแวดล้อมในเขตนี้ประกอบขึ้นจากป่าชายเลนที่มีพรรณไม้หนาแน่น พันธุ์ไม้หลักที่กำเนิดตามธรรมชาติที่พบได้แก่ ต้นจาก แสม ตะบูน ตะบัน ครุ่ย ไปรง ตาตุ่ม ลำพู ลำแพน ฯลฯ อันเป็นพันธุ์ไม้ที่พบทั่วไปในป่าชายเลนของประเทศไทย พื้นดินในป่านี้จะขึ้นและเป็นโคลนหนาอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากการที่น้ำทะเลท่วมเข้ามาเป็นประจำตามวงจรการขึ้นลงของกระแสน้ำ ในเขตพื้นที่ป่าชายเลนนี้มีลำคลองสายใหญ่และสายย่อย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเค็มและระดับการขึ้นลงของน้ำทะเลในอ่าวไทยแทรกตัวอยู่ทั่วบริเวณ ลำคลองเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบนิเวศป่าชายเลน เนื่องจากเป็นทางนำความชื้นและแร่ธาตุเข้ามาหล่อเลี้ยงผืนป่าทั้งหมดให้อยู่ในสภาพที่สมดุล

- **ลักษณะภูมิอากาศ**

ท้องที่ตำบลยี่สารได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ทั้งลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ อากาศในท้องที่นี้ไม่หนาวหรือร้อนจัดจนเกินไป อุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ในช่วง 25-30 องศาเซลเซียส โดยช่วงที่อุณหภูมิสูงได้แก่เดือนเมษายน-พฤษภาคม โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยรายเดือน 35.43 และ 34.95 องศาเซลเซียสตามลำดับ ช่วงที่อุณหภูมิต่ำสุดได้แก่เดือนธันวาคม-มกราคม ซึ่งมีอุณหภูมิเฉลี่ยรายเดือน 19.33 และ 18.49 องศาเซลเซียสตามลำดับ

- **ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน**

ชุมชนยี่สารตั้งเรียงรายตามริมฝั่งคลองที่มีชื่อว่า คลองขุดยี่สาร และคลองเล็ก ๆ ที่แยกย่อยออกมาจากคลองขุดยี่สาร บริเวณที่เป็นเสมือนใจกลางของบ้านยี่สารก็คือ เขายี่สาร ซึ่งเป็นเขาลูกโดดขนาดย่อมและเป็นภูเขาลูกเดียวที่ปรากฏในพื้นที่ที่เรียกกันว่า “สามสมุทร” ได้แก่ สมุทรสงคราม สมุทรสาครและสมุทรปราการ บนภูเขาและบริเวณเชิงเขาเป็นที่ตั้งของวัดเขายี่สาร ซึ่งสันนิษฐานว่า มีอายุตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายขึ้นไป

รอบวัดเขายี่สารเป็นจุดที่บ้านเรือนตั้งหนาแน่นและแผ่ขยายไปจรดแนวคลอง สิ่งอำนวยความสะดวกนอกเหนือจากวัด เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย ร้านค้า ตลาดนัด ฯลฯ ล้วนตั้งอยู่รายล้อมวัดเขายี่สาร อย่างไรก็ตาม ก็มีบ้านเรือนอีกจำนวนหนึ่งตั้งอยู่ฟากตรงข้าม แต่บางตากว่ามาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งบ้านเรือนในภายหลัง พื้นที่โดยรอบหมู่บ้านมีสภาพเป็นป่าชายเลน ซึ่งเกิดต่อเนื่องมาตั้งแต่ปากอ่าวบางตะบูนที่อยู่ห่างออกไป 3 กิโลเมตร

การตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านยี่สารมีลักษณะเป็นกลุ่ม กลุ่มที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดคือกลุ่มที่ตั้งอยู่ริมคลองเชิงเขา ยี่สารและวัดเขา ยี่สาร บริเวณนี้มีการตั้งบ้านเรือนค้ำคั่งเรียงรายไปตามแนวคลองเป็นแนวยาวไปประมาณ 1 กิโลเมตร หลังจากมีการทำบ่อกึ่งอย่างแพร่หลาย ทำให้เกิดบ้านเรือนแพร่กระจายออกไปตามบ่อกึ่งต่าง ๆ ซึ่งอยู่ห่างออกไปจากบริเวณวัดเขา ยี่สารอันเป็นแหล่งที่ตั้งของชุมชนเดิม

บ้านเรือนที่ปรากฏในหมู่บ้านยี่สารแบ่งออกได้เป็น 2 รุ่น คือบ้านเรือนรุ่นเก่าและที่เพิ่งสร้างขึ้นในช่วงประมาณหลังปี 2525 ในส่วนของบ้านเรือนรุ่นเก่า มีรูปแบบแตกต่างกันออกเป็น 2 กลุ่ม คือบ้านของผู้ที่ค่อนข้างมีฐานะ มีสภาพเป็นบ้านไม้ทรงไทยหลังใหญ่หลังเดียว มีได้ถุนสูง บ้านรุ่นเก่าอีกลักษณะหนึ่ง เป็นบ้านหลังคามุงจากหรือสังกะสีชั้นเดียว มีได้ถุนเตี้ย ๆ ผนังบ้านมักใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้กระดานหรือทางจากที่นำมาสานขัดกัน ฯลฯ ชาวบ้านที่อาศัยในบ้านเรือนลักษณะนี้มีฐานะร่ำรวยมาจากผู้ที่อยู่ในบ้านทรงไทย โดยมากมักเป็นลูกจ้างในสวนป่าหรือโรงถ่านหรือทำประมงขนาดย่อมที่ไม่ใช่การสูโพงพาง บ้านรุ่นใหม่ที่ตั้งสร้างตามบ่อกึ่งมักมีสภาพเพียงแค่ออกอยู่อาศัย ใช้วัสดุเป็นกระเบื้องคอนกรีต บางหลังสร้างด้วยไม้หลังคาเป็นสังกะสี ยกพื้นขึ้นสูงเพื่อพ้นระดับน้ำขึ้น

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านยี่สาร

ประวัติศาสตร์ของบ้านยี่สารจำเป็นต้องใช้หลักฐานต่าง ๆ ประกอบกันเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กและเป็นส่วนย่อยของการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ในภาพรวม จึงขาดการบันทึกทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การศึกษาจึงต้องสร้างเนื้อหาและเรื่องราวขึ้นจากทั้งการศึกษาทางโบราณคดี หลักฐานเอกสารและคำบอกเล่า เพื่อค้นหาเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์และเข้าใจถึงพัฒนาการของบ้านยี่สารอย่างรอบด้านมากที่สุด

ชื่อของชุมชน “ยี่สาร” ซึ่งเป็นชื่อเฉพาะที่น่าจะมาจาก “ยี่สาน” น่าจะเป็นร่องรอยสำคัญที่บอกลักษณะการดำรงชีวิตของผู้คนที่เคยอยู่ที่นั่นในอดีตได้ เพราะ “ยี่สาน” เป็นการยืมภาษาอื่นมาใช้เรียก “ตลาด” ซึ่งเป็นที่ชุมนุมขายของหลากหลายประเภท

คำว่า “ยี่สาน” หรือ “ยี่สาน” ในเอกสารบางที่ สันนิษฐานกันว่า “ยี่สาน” น่าจะมาจากคำว่า “ปสาน” ซึ่งแปลว่า “ตลาด” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเทียบว่ามาจากภาษาเปอร์เซีย คือ “บาซาร์” (bazaar) แปลว่าตลาดที่ขายของแห้ง แต่ในปัจจุบันชื่อบ้านยี่สารอย่างเป็นทางการใช้ตัวสะกด “ร” แทน “น” จากคำว่า “ยี่สาน” ซึ่งมีความหมายกลายเป็น “ยี่สาร” จึงเป็นเหตุให้เกิดความพยายามหาความหมายของชื่อหมู่บ้านไปต่าง ๆ นานา

ชาวยี่สารเชื่อว่า บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านแต่เดิมเป็นชายทะเลมาก่อน โดยมีเรื่องเล่าสืบกันมาว่าเขายี่สารเดิมเป็นเกาะในทะเล ชายฝั่งในขณะนั้นอยู่ที่จังหวัดนครปฐมและราชบุรี บริเวณเขา

ด้านหลังกหมู่บ้านในมีปัจจุบันเป็นที่จอดเรือเดินสมุทร เรียกว่า "อู่ตะเภา" คนกลุ่มแรกที่เข้ามา ก่อตั้งหมู่บ้านก็คือชาวจีนที่เดินทางมากับเรือสินค้าเหล่านี้ เพื่อทำการค้าขายในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เกิดเหตุอัปปาง ทำให้พี่น้อง 3 คน คือ จีนข้าว (บางคนเรียก "จีนเครา") จีนขานและจีนกู่ พลัดพรากจากกันไป โดยจีนข้าวได้ถูกกระแสน้ำพัดมาขึ้นบกที่บริเวณเขายี่สารและกลายมาเป็นผู้ นุกเบิกตั้งถิ่นฐาน ณ ที่นี้ ซึ่งบุคคลผู้นี้ในเวลาต่อมาก็คือ "พ่อปู้ศรีราชา" ผู้ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์รวมจิตใจและการเคารพบูชาสูงสุดของชาวยี่สารมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนอีก 2 คนไปขึ้นฝั่งที่ บริเวณเขาตะเครา อำเภอเขาชัยย้อย จังหวัดเพชรบุรี และที่เขาอีกใกล้ อำเภอบางเค็ม จังหวัด ราชบุรีและกลายมาเป็น "วีรบุรุษท้องถิ่น" กล่าวคือ เป็นผู้ที่ชาวบ้านบริเวณนั้นเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษ ผู้ก่อตั้งชุมชนขึ้นในพื้นที่ 2 แห่งนั้นเช่นกัน

จากหลักฐานทางโบราณคดี ที่อยู่อาศัยของชาวยี่สารแต่เดิมเป็นเนินดินขนาดใหญ่สูงกว่า พื้นที่รอบ ๆ ราว 2-3 เมตร ขนาดราว 30 ไร่ เริ่มจากเชิงเขาด้านทิศใต้ของเขาโอบล้อมไปจนถึง โรงเรียนประถมจนจรดคลองยี่สารตรงข้ามปากคลองหลวงหรือบริเวณศาลาพระปาลิไลยก์ รวม เอบริเวณที่เรียกว่า "อู่ตะเภา" หลังวัดเขายี่สารในปัจจุบันด้วย เห็นได้ชัดว่าเนินดินเกิดจากการ กระทำของมนุษย์เพราะเนื้อดินประกอบขึ้นจากอินทรีย์วัตถุที่เกิดจากการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย ผิวดินพบเศษภาชนะดินเผาแบบต่าง ๆ มีอยู่กระจัดกระจายค่อนข้างหนาแน่นทั่วทั้งเนินจนถึง ริมน้ำ สรุปได้ว่ามีการอยู่อาศัยของผู้คนโดยตลอดตั้งแต่เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน ในช่วงเวลาไม่ต่ำกว่า 700-800 ปี โดยไม่ขาดตอนหรือมีการทิ้งร้างแต่อย่างใด รูปแบบชีวิตแทบ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก นอกจากในระยะแรกและระยะท้ายสุด

จากสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยให้การอยู่อาศัยเป็นไปอย่างสะดวกสบาย ไม่สามารถ ผลิตอาหารสำคัญ เช่น ข้าว ได้ด้วยตนเอง ไม่มีน้ำจืดใช้ แต่มีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ได้ดี ใช้ภาชนะขนาดใหญ่และจำนวนมากในการเก็บรักษาน้ำจืด ใช้การแลกเปลี่ยนวัตถุดิบเพื่อ นำมาแปรรูปแล้วขายออกไปอีกต่อหนึ่ง จนสามารถตั้งหลักแหล่งอย่างถาวรอย่างต่อเนื่องและยัง เป็นชุมชนที่ร่ำรวยเมื่อพิจารณาจากของเครื่องใช้และศาสนสถานประจำชุมชน เหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ยี่สารในอดีต คือชุมชนที่เติบโตและดำรงอยู่มาด้วยการค้าอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ภาพของยี่สารเมื่อย้อนอดีตไปเมื่อหลายร้อยปีก่อน จึงเป็นชุมชนที่อยู่ใน เส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ทั้งการเดินทางเรือเสียบขายฝั่งระดับภูมิภาคและการเดินทางภายในไปสู่ เมืองสำคัญ เช่น เพชรบุรี และเมืองสำคัญทางชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยหลายแห่ง ทั้งยังเป็น ชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้าจำพวกของทะเลกับชุมชนภายในเสมียนชุมชนเมืองท่าขนาดเล็กที่ เป็นที่รู้จักกันดีสำหรับนักเดินทาง

ลักษณะทางชาติพันธุ์และระบบเครือญาติ

ชาวบ้านยี่สารมีลักษณะร่วมกับชาวไทยในเขตภาคกลางฝั่งตะวันตก กล่าวคือ เป็นชุมชนที่พบร่องรอยผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นจีนและมอญ หลักฐานที่ชัดเจนคือ โบราณวัตถุที่ตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่วัดเขายี่สาร ซึ่งเป็นสิ่งของที่พบอยู่ในชุมชน เช่น เครื่องใช้ของชาวจีน ชิ้นส่วนเสาหงส์ อันเป็นส่วนประกอบของศาสนวัตถุในวัดตามวัฒนธรรมของชาวมอญ ร่วมกับเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่แพร่หลายทั่วไปในหมู่ชาวท้องถิ่น

ภาษาพูดของชาวยี่สารเป็นภาษาไทยภาคกลางซึ่งมีลักษณะร่วมกันที่ใช้กันไปในท้องถิ่น สำเนียงพูดหากเทียบกับสำเนียงภาคกลางแบบเป็นทางการก็เรียกว่าเหน่อ คำที่ใช้ส่วนใหญ่ใช้พูดในท้องถิ่นมาตั้งแต่ดั้งเดิม

สายตระกูลเก่าแก่ที่มีสมาชิกจำนวนมากและได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านให้ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชนเรื่อยมา คือ ตระกูล “พยนต์ยิ้ม” ซึ่งมีเชื้อสายสืบมาจากชาวจีน เช่นเดียวกับตระกูล “อ่อนอุระ” ซึ่งมีสมาชิกอาศัยอยู่จำนวนมากในชุมชนเช่นกัน

ชาวยี่สารมีความเกี่ยวดองเป็นเครือญาติใกล้ชิดกับชุมชนใหญ่ 2 แห่ง คือ ชุมชนทางฝั่งสวนอัมพวาซึ่งเป็นชาวสวนและชุมชนบ้านปากอ่าวบางตะบูนซึ่งเป็นชาวประมง โดยเป็นแหล่งสำคัญในการแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นกันเรื่อยมาแต่ครั้งอดีต ทำให้มีโอกาสได้สัมพันธ์กันแนบแน่น ทั้งในลักษณะของกิจกรรมระหว่างงุ่นงวมสนุกและกขกรเป็นคู่ค้า แลกเปลี่ยนสิ่งของหรือบริการที่จำเป็นแก่กัน สิ่งที่ชาวยี่สารรับเอาจากทางฝั่งสวนมักอยู่ในรูปของพืชผักผลไม้ ซึ่งเป็นของจำเป็นที่ขาดแคลนในชุมชน รวมทั้งวัฒนธรรมแบบชาวเมือง เช่น ดนตรีไทย สุตรขนมหวาน โดยส่งอาหารที่แปรรูปจากสัตว์น้ำกร่อยและทะเล รวมทั้งไม้เชื้อเพลิง ได้แก่ ฟืนแสมและถ่านไม้ขายเลนไปเป็นสิ่งแลกเปลี่ยน

สมาชิกรุ่นอาวุโสในชุมชนยี่สารจำนวนมากมีสถานภาพเป็น “เขย” และ “สะใภ้” จากชุมชนโดยรอบ ยังมีชาวยี่สารอีกจำนวนหนึ่งที่ออกไปแต่งงานกับคนนอกชุมชนและมีกรไปมาหาสู่กับครอบครัวในชุมชนเดิมของตนอยู่เสมอ

ในแง่ของความสัมพันธ์เป็นเครือญาติ คนยี่สารดูจะใกล้ชิดกับคนที่บ้านปากอ่าวบางตะบูนมากกว่าทางฝั่งทะเล บ้านปากอ่าวบางตะบูนและยี่สารยังมีชีวิตที่ขึ้นอยู่ภายใต้อิทธิพลความเค็มและการขึ้นลงของน้ำทะเลเช่นเดียวกัน แม้ว่าแตกต่างไปในรายละเอียดบ้างโดยขณะที่ฝ่ายหนึ่งอยู่ประชิดทะเล อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ถัดเข้าไปภายในก็ตาม

วิถีชีวิตชาวยี่สาร

จากการที่บ้านยี่สารตั้งอยู่ในป่าชายเลนส่วนที่อยู่ลึกเข้ามาจากชายฝั่งทะเล จึงมีเงื่อนไขในการดำรงชีวิตที่แตกต่างจากชุมชนโดยทั่วไปที่เห็นชัดเจน 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก การ

ขาดแคลนแหล่งน้ำจืดเพื่ออุปโภคและบริโภค ประการที่ 2 พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อิทธิพลการ
ขึ้นลงของน้ำทะเลเข้าท่วมพื้นที่ส่วนใหญ่ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางเข้าออก เงื่อนไขความ
แตกต่างอันเนื่องจากลักษณะทางสภาพแวดล้อมนี้ได้เป็นปัจจัยกำหนดรูปแบบการดำรงชีวิตและ
วัฒนธรรมของชุมชนในหลายด้าน

แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค

แม้ว่าโดยรอบหมู่บ้านเต็มไปด้วยลำคลองน้อยใหญ่ แต่บ้านยี่สารปราศจากแหล่งน้ำจืด
โดยสิ้นเชิง ชาวบ้านยี่สารอาศัยตมใส่น้ำเป็นอุปกรณ์สำคัญในการดำรงชีพมานานหลายร้อยปี
แล้ว ทั้งนี้โดยเห็นได้จากหลักฐานโบราณคดีที่พบในพื้นที่ คือ "โพล" หรือตมใส่น้ำปากแคบที่มี
อยู่มากมายประมาณอายุไม่ต่ำกว่า 400 ปี

ชาวยี่สารในอดีตใช้โพลเป็นภาชนะบรรจุน้ำฝนที่รองจากหลังคาบ้านเก็บไว้ดื่มกินตลอดปี
โดยช่วงที่มีฝนตกพบจะรองน้ำฝนเก็บไว้บริโภคได้อยู่ระหว่างเดือน พฤษภาคม-
พฤศจิกายน ส่วนน้ำสำหรับอุปโภคชาวบ้านใช้น้ำจืดเท่าที่จำเป็น โดยนำเรือมาดลน้ำใหญ่ล่องตาม
คลองขุดยี่สาร มุ่งลงไปสู่แม่น้ำเพชรบุรีบริเวณเหนือตลาดในตัวเมืองประมาณ 4 กิโลเมตร ใน
อำเภอเขาย้อย จากนั้นก็ทำเรือให้เอียงลงไปทางหนึ่งเพื่อให้น้ำไหลป่าเข้ามาในเรือจนได้ปริมาณ
พอเหมาะก็ใช้วัสดุถ่วงกราบเรือด้านที่ลอยอยู่เพื่อให้ห้องเรือคืนสู่ระดับสมดุล วิธีการนี้เรียกว่าการ
"ลมน้ำ" ซึ่งเป็นวิธีการลำเลียงน้ำที่ทำกันแพร่หลายในเขตจังหวัดเพชรบุรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
แต่ทุกวันนี้เรือจากบ้านยี่สารที่ไปลมน้ำได้เปลี่ยนวิธีการนำน้ำเข้าเรือมาเป็นอาศัยการใช้เครื่องสูบ
น้ำแบบเครื่องยนต์แทน

ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านและหน่วยงานในท้องถิ่นได้ทดลองก่อสร้าง
ระบบประปาจากแหล่งน้ำใต้ดิน แต่ประสบปัญหาความเค็มกัดกร่อนจนต้องล้มเลิกไปหลายครั้ง
จนกระทั่งในปี 2542 ได้มีการก่อสร้างอีกครั้ง โดยสร้างที่บริเวณหลังวัดเขายี่สาร แต่ก็สามารถ
ส่งน้ำได้ถึงเฉพาะบ้านเรือนที่อยู่ในรัศมีใกล้เคียงและน้ำมีความกร่อย ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงยังคง
ต้องใช้น้ำจืดจากน้ำฝนที่เก็บกักไว้และน้ำที่เรื่อน้ำลมน้ำมาจากแม่น้ำเพชรบุรีเป็นสำคัญ โดยทุกวันนี้
บ้านยี่สารหมู่ 1 มีเรือลมน้ำเหลือเพียงลำเดียว

การคมนาคม

ก่อนที่จะมีการสร้างถนนเข้ามาถึงหมู่บ้านในปี 2518 ชาวยี่สารอาศัยการเดินทางด้วยเรือ
ออกไปติดต่อกับโลกภายนอกเป็นหลัก การที่ชาวยี่สารอาศัยอยู่ท่ามกลางป่าชายเลนและต้อง
อาศัยเรือเป็นพาหนะเดินทาง ทำให้เงื่อนไขการขึ้นลงของกระแสน้ำเข้ามามีอิทธิพลอย่างสูงต่อ
ชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ การกำหนดช่วงเวลาที่จะทำมาหากินและโอกาส
ในการออกไปติดต่อยังโลกภายนอก ให้ถึงที่หมายทันเวลาก่อนที่น้ำจะลงจนแห้งขอดลำคลอง
ขณะเดียวกัน ก็เป็นข้อจำกัดแก่ผู้ที่จะเข้ามาติดต่อในพื้นที่ด้วย

นอกจากการเดินทางด้วยเรือ ในอดีตชาวอีสานยังอาศัยการเดินทางเท้าเพื่อออกไปติดต่อกับชุมชนภายนอก โดยมีการทำเส้นทางเดินเท้าเพื่อไปยังแหล่งที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากันเป็นประจำ เช่น ที่ตำบลลองโค่น อันเป็นที่ตั้งของตลาดนัดและเป็นจุดใกล้กับปากจอนอันเป็นแหล่งเชื่อมต่อไปยังตลาดแม่กลอง และทางเท้าไปสู่แหล่งผลิตข้าวในเขตที่อำเภอเขาย้อย วิธีการเดินทางเท้ามีข้อได้เปรียบการเดินทางด้วยเรือตรงที่สามารถเดินเข้าออกได้ในช่วงกลางวันตลอดทั้งปี โดยไม่ผูกติดกับอิทธิพลน้ำขึ้นลง แต่ก็มีข้อจำกัดตรงที่ไม่สามารถนำสัมภาระไปได้มากนัก เนื่องจากพื้นที่เป็นดินเหนียวที่ชื้นแฉะ ไม่สามารถใช้พาหนะที่เป็นล้อเลื่อนได้ ต้องอาศัยการหาบคอนเอาเท่านั้น

ในปี 2518 การเดินทางโดยรถยนต์ได้เริ่มต้นขึ้น ภายหลังจากที่มีการก่อสร้างถนนธนบุรีปากท่อ ที่เชื่อมต่อจังหวัดราชบุรี สมุทรสงครามและสมุทรสาครเข้าสู่กรุงเทพฯ ได้โดยตรง มีบริการขนส่งสาธารณะในพื้นที่ก็เพิ่มรูปแบบมากขึ้น โดยมีรถโดยสารชนิดที่เรียกว่า "รถสองแถว" วิ่งรับส่งระหว่างตลาดแม่กลอง ในเขตตัวอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามมาถึงวัดเขายี่สาร วันละ 2 เที่ยว

การมีถนนซึ่งทำให้เดินทางเข้าออกได้ตลอดเวลายังทำให้ชาวบ้านแต่ละคนสามารถกำหนดกิจกรรมในแต่ละวันของตนได้โดยเสรี ไม่ต้องรอเข้า-ออกไปธุระในระยะเวลาเดียวกันเหมือนเมื่อครั้งต้องเดินทางโดยทางน้ำ หรือการเดินทางผ่านป่าโกงกาง อีกทั้งยังทำให้โอกาสในการออกไปทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ นอกชุมชนมีมากขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม จนกระทั่งถึงปัจจุบันการใช้เรือก็ยังคงเป็นทางเลือกในการเดินทางที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งเลือกใช้ไปมาหาสู่และทำกิจกรรมในท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีรายได้น้อย

อาหารการกิน

ส่วนประกอบของอาหารในสำรับของชาวยีสาร์ มีลักษณะร่วมกับคนไทยภาคกลางทั่วไป คือ ประกอบด้วยข้าวเจ้าและกับข้าว ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยวัตถุดิบที่แสวงหาได้จากในบริเวณโดยรอบชุมชนได้แก่ สัตว์และพืชที่อาศัยในเขตระบบนิเวศแบบน้ำกร่อย

จากการที่บ้านยีสาร์เป็นชุมชนชายน้ำกร่อยและขาดแคลนน้ำจืด ที่นี้จึงขาดแคลนผักและผลไม้สดสำหรับบริโภคไปด้วยพร้อมกัน และด้วยเหตุนี้ ผักจึงเป็นวัตถุดิบที่มีบทบาทน้อยมากในสำรับกับข้าวของชาวยีสาร์ พืชอาหารหลักของชาวยีสาร์คือ ข้าวเจ้า ซึ่งใช้เป็นทั้งอาหารประจำวันและวัตถุดิบสำคัญในการทำขนมหวาน ต้องแสวงหาจากชุมชนภายนอก

รูปธรรมหนึ่งเห็นได้จากโครงสร้างสำรับอาหาร ที่ประกอบด้วยข้าวสวยและกับข้าวที่มีแบบแผนการปรุงขึ้นด้วยวัตถุดิบจากในและนอกชุมชนร่วมกัน อันสะท้อนภาพเครือข่ายการติดต่อสัมพันธ์ทางสังคมและการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างบ้านยีสาร์และชุมชนอื่น ๆ เช่น ข้าวสาร ที่แสดงความสัมพันธ์กับชาวบางเค็ม จังหวัดเพชรบุรีและอำเภอเมืองราชบุรี ,กะปิและอาหารจากทะเล เช่น หอยลาย หอยแครง ปลากระเบน หอยพิม ฯลฯ ที่แสดงความสัมพันธ์กับชุมชนประมงบ้านคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามและตำบลบางตะบูน อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ,น้ำตาล มะพร้าวและกะทิ แสดงความสัมพันธ์กับชุมชนชาวสวนในเขตน้ำจืดของอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ,ผักผลไม้ แสดงความสัมพันธ์กับชุมชนเกษตรกรในเขตจังหวัดราชบุรีและชาวสวนอัมพวา ,เผือก มัน หน่อไม้ กระบอกลามข้าวและของป่า แสดงความสัมพันธ์กับบริเวณป่าเขาอีโก้ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ,เนื้อสัตว์ปีกและสัตว์ปีก เช่น เนื้อหมู เนื้อวัวและไก่ ซึ่งไม่มีการเลี้ยงในบ้านยีสาร์ ที่แสดงความสัมพันธ์กับตลาดใหญ่ เช่น ตลาดปากท่อ ดำเนินสะดวก แม่กลอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการปรับตัวอยู่ในสภาพแวดล้อมของป่าชายเลนมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ชาวยีสาร์ได้เรียนรู้และถ่ายทอดวิธีคัดเลือกเอาพืชพรรณที่ขึ้นในน้ำกร่อยบางชนิดมาใช้เป็นผักและผลไม้ เช่น การนำยอดอ่อนของต้นชะคราม ซึ่งเป็นวัชพืชที่ขึ้นอยู่ทั่วไปมาสกัดเอาความเค็มออก เพื่อใช้บริโภคโดยการนำไปยำหรือราดหัวกะทิและทอดพร้อมไข่เพื่อกินแรมน้ำพริก เป็นต้น

กล่าวได้ว่า สภาพแวดล้อมของชุมชนยีสาร์มีอิทธิพลอย่างมากต่อลักษณะของแบบแผนอาหารในชีวิตประจำวันของชาวชุมชนที่นี้

ตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าในชีวิตประจำวัน

ก่อนมีการก่อสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านยีสาร์ ที่มาของสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวันที่ไม่สามารถเก็บหาหรือผลิตได้ในชุมชนมาจาก 3 ช่องทางด้วยกัน คือ การที่มีพ่อค้านำเรือขนส่งสินค้าล่องเข้ามาขายยังหมู่บ้าน การออกไปซื้อหาจากตลาดในชุมชนใหญ่ ๆ หรือตามแหล่งที่มีสินค้าอัน

เป็นที่ต้องการ และการนำผลผลิตที่ได้จากในชุมชนออกไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าที่ต้องการตามตลาดนัด ที่อยู่ในรูปของตลาดน้ำในละแวกใกล้เคียง

นอกจากอาศัยการซื้อขายสินค้าและบริการที่ต้องการจากตลาดใหญ่ ชาวเขีย้สารยังมุ่งตรงไปยังแหล่งสินค้าที่ต้องการโดยตรง โดยเป็นวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับฤดูกาลที่มีผลผลิตชุมชน เช่น การไปซื้อข้าวสารจากตำบลบางเค็ม อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีหรือจากที่นาในเขตจังหวัดราชบุรี อันเป็นแหล่งผลิตข้าวคุณภาพดี การไปซูดเผือก มัน หานห่อไม้และของป่าที่จำเป็น เช่น ไม้ไผ่ ฯลฯ บริเวณเขาอีโก้ ซึ่งอยู่ในเขตรอยต่อจังหวัดสมุทรสงครามและเพชรบุรี การหาซื้อน้ำตาลมะพร้าว หรือที่เรียกว่า น้ำตาลหม้อ และมะพร้าวสำหรับคั้นกะทิและผลไม้จากสวนเขตอำเภออัมพวา อย่างไรก็ตาม ด้วยระยะทางที่ค่อนข้างห่างไกล ซึ่งทำให้ใช้เวลาเดินทางไปกลับเกือบทั้งวัน ชาวบ้านจึงแสวงหาอาหารจากตลาดใหญ่และแหล่งผลผลิตไม่บ่อยครั้งนัก

ในการแลกเปลี่ยนและซื้อขายสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาหารประเภทต่าง ๆ จะปรากฏกลุ่มความสัมพันธ์ย่อย ๆ มากมาย เนื่องจากการแลกเปลี่ยนสิ่งของมักกระทำกับคนที่รู้จักมักคุ้นกันและมีการนัดหมายกันล่วงหน้า คนที่นำของมาเร็ว มีสินค้าอันเป็นที่ต้องการในวงกว้างและมีคนรู้จักอยู่มากก็มีโอกาสแลกเปลี่ยนได้ของที่หลากหลายและต่อรองได้จำนวนมากกว่า จากเงื่อนไขเช่นนี้กระตุ้นให้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกจากต่างชุมชนเกิดขึ้นได้ไม่ยาก

ด้วยวิธีการแสวงหาสินค้าจากภายนอก 3 ช่องทางดังกล่าว จึงพบการผสมผสานของทรัพยากรและวัฒนธรรมจากภายนอกรวมอยู่ในสำรับอาหารของชาวเขีย้สารอย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้โดยมีเครือข่ายลำคลองในลุ่มน้ำเพชรบุรีและแม่กลอง และความแตกต่างของทรัพยากรเป็นกรอบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชุมชนเหล่านี้เข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม รูปแบบและขอบเขตการแสวงหาสินค้าและบริการของชาวเขีย้สารได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากภายหลังมีการปรับปรุงระบบการคมนาคมสู่หมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนนและสะพาน ซึ่งทำให้ช่องทางแสวงหาสิ่งของที่ต้องการเปิดกว้างขึ้น

ทุกวันนี้ บริเวณลานวัดเขีย้สารมีการตั้งตลาดนัดประจำสัปดาห์ ซึ่งเป็นแหล่งที่สมาชิกจะแสวงหาสินค้าอุปโภคและบริโภคจากในและนอกท้องถิ่นได้ ทุกเช้าวันอังคาร ตั้งแต่ย่ำรุ่งไปจนสายประมาณ 9.00 น. ตลาดจึงวาย

ระบบความเชื่อ

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพุทธศาสนา

ความเชื่อในพุทธศาสนาของชาวเขีย้สาร ปรากฏให้เห็นจากการก่อสร้างวัดขึ้นบนเขีย้สาร ซึ่งอยู่ใจกลางชุมชน โดยมีอายุ 200 ปีขึ้นไป และชาวบ้านทั้งหมดต่างได้ประกอบพิธีกรรมตาม

หลักความเชื่อพุทธศาสนา ทั้งในรูปของสารไสยาคม จัดประเพณีในรอบปีทางพุทธศาสนาและมีความนิยมในเรื่องของการบวชเรียน

- ความเชื่อที่อยู่นอกเหนือพุทธศาสนา

1. พ่อบุศรีราชา

พ่อบุศรีราชาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่หมู่บ้านต่อเนื่องมายาวนานนับแต่บรรพบุรุษ โดยมีการจัดตั้งศาลวางรูปเคารพ มีพิธีบูชาและปิดทอง ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญประจำปีของหมู่บ้านที่ยังสมาชิกที่กระจัดกระจายไปอยู่ที่อื่นให้กลับมารวมกันได้มากที่สุด

ความเชื่อเกี่ยวกับพ่อบุศรีราชา ผูกพันกับตำนานท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาตั้งหลักแหล่งของกลุ่มชุมชนชาวจีนในบริเวณชุมชนชายทะเลในบริเวณนี้ ที่ตั้งของศาลพ่อบุศรีราชาแต่เดิมตั้งอยู่ที่ปากแพรกในบริเวณที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “อุตะเภา” ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ตามตำนานที่บอกเล่ากันในหมู่สมาชิกในชุมชน ต่อมาได้ย้ายอีก 2 ครั้งจนมาตั้งอยู่ที่บริเวณหน้าหมู่บ้านในปัจจุบัน ความเชื่อต่อความศักดิ์สิทธิ์และอภินิหารเกี่ยวกับพ่อบุศรีราชาที่เล่าสืบต่อกันมาในชุมชนนั้น มีความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำเนินชีวิตการทำมาหากินและสภาพสังคมของชุมชน โดยเฉพาะในยุคอดีต

สัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพ่อบุศรีราชาที่มีต่อจิตใจชาวยี่สาร ส่วนหนึ่งเห็นได้จากรูปเหมือนไม้เจี๊วต ซึ่งถือเป็นตัวแทนของพ่อบุ ที่ทำจำลองเป็นขนาดเล็กในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับห้อยคอ ซึ่งจะปรากฏอยู่ที่คอของชาวยี่สารเกือบทุกคน ลักษณะของความนับถือและรูปแบบการติดต่อกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพ่อบุศรีราชาได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนเมื่อมีการบวชพ่อบุเป็นพระ และมีการนำแนวคิดการสร้างวัดอุยงูชาเข้ามาบูรณาการกับระบบความเชื่อในเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้พ่อบุศรีราชาก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวยี่สารทุกเพศทุกวัย ภาพสะท้อนที่ชัดเจนก็คือ บรรยากาศการจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพ่อบุศรีราชาในรอบปี ซึ่งทุกวันนี้ชาวยี่สารยังคงถือว่าเป็นงานที่สำคัญและเป็นโอกาสที่สมาชิกที่กระจัดกระจายออกไปยังที่ต่าง ๆ จะกลับมารวมตัวกันเพื่อแสดงความระลึกถึงพ่อบุของตน โดยไม่มีประเพณีหรือพิธีกรรมใด ๆ ในรอบปีที่จะมีผู้เข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียงมากเท่า

2. ความเชื่อเรื่องผีและเจ้าที่เจ้าทาง

ความเชื่อในเรื่องของเจ้าที่เจ้าทางเห็นได้จากการการประกอบอาชีพ ที่ต้องมีการเช่นสำรวจหรืออธิษฐานบอกกล่าวเมื่อจะทำในสิ่งที่เสี่ยงอันตราย เช่น การตั้งหิ้งบูชาไว้ข้างเตียงเตาเผาถ่านในโรงถ่าน เพื่อให้ช่วยคุ้มครองจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ผู้ที่ทำงานตัดไม้ในป่าโกงกาง ยังต้องมีการบอกกล่าวเจ้าที่เพื่อขออนุญาตเข้ามาตัดไม้และขอให้ช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตราย

3. ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่กวนอิม

ความเชื่อในเรื่องของเจ้าแม่กวนอิม นับเป็นความเชื่ออย่างใหม่ที่แพร่กระจายสู่หมู่บ้านยี่สาร ในระยะแรกชาวบ้านกลุ่มที่นับถือเจ้าแม่กวนอิมชัดเจนคือกลุ่มที่เชื่อถือในการทรงเจ้าเข้าผี และการเสี่ยงทายตามสำนักเทพต่าง ๆ ซึ่งอยู่ภายนอกชุมชน และปรากฏชัดเจนเมื่อมีการก่อสร้างศาลเจ้าแม่กวนอิมขึ้นแห่งหนึ่งบริเวณหลังป่าช้าเก่าแก่เชิงเขา ยี่สารเมื่อปี 2541

ประเพณีพิธีกรรมในรอบปี

กล่าวได้ว่าพุทธศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับพ่อปู่ศรีราชาต่างดำเนินควบคู่กันมาตลอดระยะเวลา ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งปัจจุบัน ประเพณีพิธีกรรมในชุมชนยี่สารมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวาระแต่ละเดือน รวมถึงในโอกาสต่าง ๆ กล่าวคือ

● ประเพณีทางพุทธศาสนา

ระหว่างช่วงเข้าพรรษาในวันพระประจำสัปดาห์และวันพระใหญ่ ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นหญิงจะนำอาหารความหวานใส่ภาชนะมาทำบุญที่วัดเขา ยี่สาร โดยแบ่งอาหารส่วนหนึ่งใส่ด้วยแบ่งถวายพระพุทธรูป และอีกส่วนหนึ่งจัดใส่ภาชนะถวายพระสงฆ์

ในช่วงวันสารท ระหว่างแรม 14-15 ค่ำเดือน 10 ถึงขึ้น 1 ค่ำเดือน 11 การนำอาหารมาทำบุญที่วัดจะมีความหมายพิเศษกว่าปกติ เนื่องจากเป็นเทศกาลที่มุ่งหมายอุทิศส่วนกุศลแก่วิญญาณของผู้ล่วงลับเป็นหลัก ในช่วงวันสารท ชาวบ้านจะมาทำบุญที่วัดมากกว่าวัดพระปกติ โดยจะนำอาหารมาถวายและร่วมสวดมนต์ติดต่อกันทั้ง 3 วัน ในช่วงเช้า

เทศกาลตักบาตรเทโว จะจัดในช่วงประมาณกลางเดือนตุลาคม ในช่วงสาย ชาวบ้านจะมาตั้งโต๊ะเตรียมใส่บาตรอยู่รอบเชิงเขา ยี่สาร หลังจากการตักบาตรเทโวเสร็จสิ้น ชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่ศาลาวัดเพื่อช่วยกันจัดแยกอาหารแห้งเหล่านี้ออกเป็นหมวดหมู่ และจัดเก็บให้เรียบร้อยเพื่อรอใช้ในงานกุศลที่จะมีขึ้นต่อไป

● งานประจำปีที่เกี่ยวข้องกับพ่อปู่ศรีราชา

งานประจำปีปิดทองพ่อปู่ศรีราชา เป็นงานใหญ่ที่สุดในรอบปีของชุมชน จัดขึ้นกลางเดือนอ้าย ช่วงเวลาที่จัดงานใช้เวลา 3 วัน โดยมีกอยู่ในช่วงระหว่างกลางเดือนธันวาคมของทุกปี รูปแบบของงานเป็นการสมโภชพ่อปู่ โดยจัดมหรสพการแสดงนานารูปแบบ ทั้งลิเกละครรำ คอนเสิร์ตและมีการออกร้านขายของที่ลานข้างวัดเขา ยี่สาร ที่บนศาลพ่อปู่จะมีชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชนที่เลื่อมใสศรัทธานำดอกไม้ธูปเทียนมาสักการะและปิดทองที่รูปแทนพ่อปู่ทุกชนิดที่วางไว้ให้บูชาบนศาล ลูกหลานและชาวบ้านที่ออกไปใช้ชีวิตอยู่นอกชุมชนถือโอกาสนี้เป็นโอกาสสำคัญที่ต้องกลับบ้านเพื่อมาไหว้พ่อปู่และพบปะญาติมิตรเพื่อนฝูงอย่างพร้อมหน้า

ชาวบ้านที่เป็นคนนอกหมู่บ้านเองก็ถือเป็นโอกาสที่จะเข้ามาเยี่ยมเยียนและหาความสำราญ ผู้ที่มานอนบ้านพ่อปู่แล้วสมปรารถนาจำนวนมากมาแก้บนตามที่ว่ากล่าวไว้ในช่วงพิธีกรรมนี้

นอกจากนี้ในวันที่ 17 เมษายนของทุกปี ยังมีงานทำบุญพ่อปู่ซึ่งถือเป็นวันสุดท้ายของการเฉลิมฉลองเทศกาลสงกรานต์ของหมู่บ้าน

● ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นกับสมาชิกในหมู่บ้าน เช่น การเกิด การบวชเรียน การแต่งงาน การตาย ชาวบ้านจะบอกต่อกันไปจนรู้ทั่วกัน และจะมาลงแรงช่วยงานกันอย่างพร้อมหน้านับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เหมือนเช่นคนไทยในชุมชนอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวยี่สารมีองค์ประกอบบางประการที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ได้แก่ ประเพณีการเยี่ยมข้าวเยี่ยมน้ำตาล และการมอบ ของเลี้ยง

การเยี่ยมข้าวเยี่ยมน้ำตาลจะทำในโอกาสที่มีการจัดพิธีศพ โดยเมื่อทราบข่าวร้ายชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะนำข้าวสารและน้ำตาลทรายบรรจุภาชนะใส่ถาดเดินไปมอบแก่เจ้าภาพยังสถานที่จัดงาน โดยของเยี่ยมดังกล่าวจะถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุดิบทำอาหารในงาน ผู้ที่ทำหน้าที่นำของเยี่ยมมามอบแก่เจ้าภาพได้แก่ แม่บ้านของแต่ละครอบครัว ซึ่งนอกจากจะมีร่วมในงาน ยังมักผลัดเปลี่ยนกันเข้าไปช่วยงานในครัว เพื่อแบ่งเบาภาระเจ้าภาพในการทำอาหารเลี้ยงแขกจำนวนมาก ขณะที่ฝ่ายพ่อบ้านจะช่วยกันจัดสถานที่ อำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยผลัดกันเผ่าจตุรปูหน้าศพไม่ให้ขาดดอกเพื่อส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สุคติ

ประเพณีอื่น ๆ

ยังมีประเพณีอีกส่วนหนึ่งที่มีการปฏิบัติในชุมชน โดยประเพณีในส่วนนี้เป็นสิ่งที่ทำเฉพาะในสมาชิกบางกลุ่ม ประกอบด้วย การไหว้เจ้าในช่วงตรุษจีน การเซ่นไหว้เจ้าที่เจ้าทางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น การเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า "ฮู้" ได้แก่ หิ้งหรือศาลเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ในโรงถ่านซึ่งชาวจีนที่ก่อเตาเป็นผู้สร้างไว้ให้ โดยเซ่นไหว้ปีละ 2 ครั้งคือในช่วงตรุษจีนและสารทจีน และผูกผ้าแพรการเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เสาโพงพาง เพื่อให้มีโชคในการจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

ระบบเศรษฐกิจ

ลักษณะทางสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เป็นป่าชายเลน ขาดแหล่งน้ำจืด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินโคลนและน้ำเค็มท่วมถึงสม่ำเสมอทุกวัน มีอิทธิพลอย่างสูงต่อระบบเศรษฐกิจของบ้านยี่สาร นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากสภาพดังกล่าวทำให้ชุมชนไม่สามารถประกอบอาชีพเพาะปลูกเหมือนเช่นชุมชนชาวสวนที่อยู่ห่างจากทะเลเข้าไปภายในได้ ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา วิธีการหาเลี้ยงชีพของชาวยี่สารเป็นไปในรูปแบบที่สอดคล้องและพึ่งพิงต่อระบบนิเวศน์ของป่าชายเลนที่สัมพันธ์กับธรรมชาติของทะเล

ย้อนหลังไปเมื่อประมาณ 100 ปี บรรพบุรุษของชาวยี่สารหาล้างชีพด้วยการทำประมงน้ำกร่อยหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หากินในคลอง” กล่าวคือ การออกจับสัตว์น้ำในคลองและชายทะเลบริเวณปากอ่าวบางตะบูนเป็นงานหลัก การทำประมงเพื่อจับสัตว์น้ำของชาวบ้านยี่สารมีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากวิถีชีวิตของชุมชนประมงละแวกใกล้เคียงที่อยู่ก่อนไปทางปากคลองริมทะเลอ่าวไทย รูปแบบการทำประมงของชาวยี่สารจะจำกัดเฉพาะการหากินในคลองที่อยู่ถัดเข้ามาจากชายฝั่ง หรืออย่างมากก็คือการออกไปเก็บหาหอยหรือทอดแหตามแนวชายฝั่งเท่านั้น

ก่อนหน้าที่จะรับเอาการทำสวนป่าและถ่านโกงกางเข้ามาทำในลักษณะที่เป็นอุตสาหกรรม ชาวยี่สารส่วนใหญ่ใช้เวลาจำนวนมากไปกับกร “หากิน” อันได้แก่ การออกหากินในคลองเพื่อจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหารเลี้ยงดูครอบครัวและสะสมไว้แลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน มีการเข้าไปหักร้างถางพงจับจองที่ดินเพื่อปลูกไม้แซมและต้นจากเพื่อตัดขายชุมชนทางปากสวนอัมพวา ไม้แซมนั้นจะตัดขายในรูปของไม้พืน เพื่อป้อนเข้าสู่กิจการคัวยน้ำตาลมะพร้าว ส่วนจาก ปลูกเพื่อตัดใบมาผูกเข้าเป็นตับใช้เป็นวัสดุถุงหลังคา

หลังปี 2450 ได้มีการนำฝักต้นโกงกางใบเล็ก (*Rhizophora apiculata*) ซึ่งเป็นพันธุ์จากภาคใต้ของประเทศไทยมาลองปลูกในพื้นที่ และพบว่าได้ผลดี จึงมีการแพร่ขยายพันธุ์ออกไปแต่ก็ยังไม่มากนัก เนื่องจากใช้เวลาเติบโตยาวนานกว่าต้นแซม ซึ่งเป็นไม้เศรษฐกิจหลักของชุมชนในขณะนั้น

จนกระทั่งประมาณปี 2480 ได้มีการจ้างช่างจีนจากภาคใต้มาก่อตั้งเตาเผาถ่านแห่งแรกขึ้นในท้องถื่น เพื่อเป็นแหล่งแปรรูปไม้โกงกางที่โตเต็มที่ให้กลายเป็นถ่านไม้โกงกาง ซึ่งถือเป็นถ่านไม้คุณภาพดีเลิศและเป็นที่ต้องการอย่างสูงจากตลาดทางพระนครหรือกรุงเทพมหานครในขณะนั้น และนับจากนั้น การเข้าหักร้างถางพงเพื่อจับจองพื้นที่เพื่อทำเป็นสวนป่าไม้โกงกางที่บ้านยี่สาร ซึ่งอยู่ในท้องถื่นเดียวกันก็ได้เป็นไปอย่างขนานใหญ่จนเต็มพื้นที่ และผู้ที่มีสวนไม้แซมและจากก็ได้ปรับเปลี่ยนหันมาปลูกไม้โกงกางแทนจนเกือบหมด

จากสภาพเช่นนี้ทำให้อิทธิกรทำมาหาเลี้ยงชีพของชาวยี่สารค่อย ๆ เกิดการปรับตัวเปลี่ยนมาเป็นการทำงานในกระบวนการปลูกป่าโกงกางและเผาถ่าน ซึ่งต้องการแรงงานจำนวนมากเป็นอาชีพหลัก โดยที่การหากินในคลองได้ลดบทบาทลงจากเดิม แต่อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่า ชาวยี่สารเกือบทั้งหมดยังคงอาศัยการจับกุ้งหอยปูปลาในคลองและชายทะเลเป็นแหล่งอาหารประจำวันเรื่อยมาอีกหลายสิบปี จนมาซาลงอย่างชัดเจนเมื่อประมาณปี 2530 เป็นต้นมา

ช่วงหลังปี 2515 แม้ได้มีการปรับเปลี่ยนที่สวนป่าบางส่วนให้กลายเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งธรรมชาติ เช่น กุ้งแชบ๊วย กุ้งตะกวด ฯลฯ ที่มีเชื้อปนอยู่ในน้ำลำคลองตามธรรมชาติ ซึ่งเป็น

การทดลองทำตามที่เห็นจากที่อื่น แต่พื้นที่ที่เป็นบ่อกุ้งก็เป็นเพียงส่วนน้อย เนื่องจากราคาที่ตลาดรับซื้อกุ้งธรรมชาติยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

จนกระทั่งหลังปี 2530 การปรับเปลี่ยนอาชีพมาสู่การทำบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำแบบพัฒนาตามแบบอย่างที่ยิยมกระทำในบริเวณใกล้เคียง ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในบ้านยี่สาร โดยขยายตัวอย่างรวดเร็ว ครอบคลุมพื้นที่ที่เป็นสวนป่าเดิมนับพันไร่ ชาวบ้านยี่สารที่หันเหมาทำบ่อกุ้งมีเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาที่ชาวยี่สารรับเอาอาชีพใหม่นี้เข้าสู่ชุมชนถือว่าเป็นช่วงปลายของยุคที่การทำบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำเฟื่องฟู ในปี 2532 ราคากุ้งที่ตกต่ำลง รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการขาดความรู้ในการจัดการบ่อกุ้งอย่างเหมาะสม และปัญหามลภาวะจากโรงงานในตำบลใกล้เคียงและจากอ่าวไทย ทำให้คนที่ทำบ่อกุ้งประสบภาวะขาดทุนซ้ำซ้อน

ในช่วงเวลาไม่ห่างจากกันนัก คือประมาณปี 2535 เป็นต้นมา กิจการค้าถ่านไม้โกงกาก็ประสบปัญหาการผลิตเกินความต้องการของตลาด ปัญหาในการแสวงหาตลาดใหม่ ๆ เพื่อส่งสินค้า รวมทั้งผลตอบแทนที่ลดลงส่งผลต่อกิจการโรงเผาถ่านในชุมชนยี่สารให้ก้าวสู่ภาวะชบเซาจนต้องปิดตัวเองลงไปจำนวนไม่น้อย การทำถ่านของชาวยี่สารคือการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อใช้ประโยชน์จากสภาพป่าชายเลนทดแทนการเป็นชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการค้าตั้งแต่สมัยโบราณ แต่สังคมที่เปลี่ยนไปกำลังบีบให้ชาวยี่สารคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อถ่านไม้โกงกอาจไม่ใช้คำตอบที่ทำให้ชุมชนสามารถอยู่รอดได้

คนยี่สารจึงออกไปหางานภายนอก เกิดการโยกย้ายถิ่นฐาน(ทั้งถิ่น)และมีอาชีพต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น ลักษณะของระบบเศรษฐกิจของบ้านยี่สารผูกพันใกล้ชิดติดอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และเป็นการผลิตสินค้าขั้นปฐมภูมิเป็นหลัก ขณะเดียวกัน การที่วิถีทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านเริ่มผูกพันเข้ากับระบบตลาดกลางของประเทศมากกว่าเดิม ก็ได้ทำให้บุคคลภายนอกเข้ามามีความสัมพันธ์และครอบครองสิทธิในทรัพยากรของท้องถิ่นมากขึ้น สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน กล่าวได้ว่า การทำมาหากินของชาวยี่สารสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของที่ตั้งชุมชน อาชีพหลักของชาวชุมชนยี่สารมีความหลากหลายกว่าที่ผ่านมาและมีความแตกต่างตามกลุ่มอายุและเพศ พัฒนาการของอาชีพที่สืบทอดกันมาแต่ดั้งเดิมจนปัจจุบันคือ การจับสัตว์น้ำ ตัดฟืน เลี้ยงกุ้งและปูทะเล ทำกิจการเกี่ยวเนื่องกับการทำถ่านไม้โกงกา รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก กลุ่มคนที่ยังประกอบอาชีพและอาศัยในชุมชนส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคน อายุมากกว่า 35 ปี ยังคงอยู่ในกระบวนการทำสวนป่าและเผาถ่าน ทำบ่อเลี้ยงกุ้งในคลองและรับจ้างทั่วไป ส่วนกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงจะย้ายไปทำอาชีพต่าง ๆ ภายนอก

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านยี่สาร

ยี่สารเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่แทรกตัวอยู่กลางผืนป่าชายเลนอันกว้างใหญ่ การเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับการค้าทางทะเลในอดีตผนวกกับในปัจจุบัน ตำนาน พิธีกรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในชุมชนยี่สาร ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ผ่านการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การจัดท่องเที่ยวในชุมชน การนำชมและงานเทศกาลและพิธีกรรมในชุมชน การสร้างอัตลักษณ์ของตนเองได้แสดงถึงความต้องการอยากรู้ที่มาและอดีตของตนเอง ด้านการตั้งคำถามและพยายามแสวงหาคำตอบเป็นผลส่วนหนึ่งจากการหาคำตอบว่าตนเองคือใคร มีที่มาอย่างไร เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิต สิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากสภาพความล้มเหลวเชิงเศรษฐกิจและความไม่มั่นใจของชาวบ้านจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ความไม่มั่นคงในการทำมาหากิน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมของชุมชน

ในกรณีนี้ ผู้นำชาวบ้านยี่สารเห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองและของชุมชนเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนยี่สารสามารถสร้างความเข้มแข็งเพื่อก้าวไปข้างหน้าและเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น รูปแบบการท่องเที่ยวในชุมชนยี่สารมีสิ่งที่น่าสนใจหลายอย่างทั้งในรูปแบบการท่องเที่ยวทางนิเวศและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านวิถีชีวิตของคนยี่สารได้อย่างดี

- วัดเขายี่สาร บริเวณที่เป็นพุทธาวาสที่ยังอยู่ในสภาพมรณะ ตั้งอยู่บนเขายี่สาร เป็นวัดที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีลักษณะทางศิลปกรรมที่งดงาม นับเป็นศูนย์รวมทั้งทางกายภาพและจิตใจของผู้คนตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ของวัดเขายี่สารเป็นจุดศูนย์กลางทางความเชื่อและสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา การท่องเที่ยวที่วัดเขายี่สารจึงเป็นการได้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมผนวกเอาธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไปด้วย

- การลงเรือไปชมทิวทัศน์ธรรมชาติของอ่าวบางตะบูน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่วัดคู้งตำหนักที่ในนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่บอกว่าเป็นที่ประทับแรมของพระมหากษัตริย์ครั้งกรุงศรีอยุธยา ความคิดในการล่องเรือเป็นสิ่งที่กำหนดรวมในแผนการจัดพิพิธภัณฑ์ เพราะต้องการให้ชาวบ้านมีรายได้จากการนำเที่ยวทางเรือ โดยใช้เรือที่ตนมีอยู่นั้นมารับแขกชมสองฝั่งลำน้ำที่เป็นป่าชายเลนและแหล่งที่อยู่อาศัย อาจจะออกไปที่อ่าวบางตะบูนเพื่อชมทะเลตมหรือเล่นไปยังวัดคู้งตำหนัก อันเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ หรือไม่ก็เข้าลำน้ำเพชรบุรีไปยังเขาตะเคราก็ได้ ผู้ที่อยู่บนเรือจะแลเห็นทิวทัศน์สองฝั่งลำน้ำ เห็นบริเวณป่าชายเลนและการตั้งถิ่นฐานริมลำน้ำ เห็นเรือลมน้ำที่นำน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีมาขาย รวมทั้งฝูงนกขนาดใหญ่ที่เห็นแต่ไกลด้วย

- การชมเตาเผาถ่านไม้โกงกาง อันเป็นอาชีพที่ทำมาอย่างต่อเนื่องกว่า 70 ปี การบรรยายและนำชมขั้นตอนต่าง ๆ ในการเผาตั้งแต่การตัดไม้ เตรียมไม้ การเผาและผลิตผลที่

เกิดขึ้น รวมทั้งการส่งออกไปจำหน่ายและคุณสมบัติของถ่านไม้โกงกาง สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้
ที่มาเที่ยวแลเห็นความหลากหลายทั้งด้านชีวภาพและวัฒนธรรมเป็นอย่างดี

- พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดจากความร่วมมือของ
ชาวบ้านยี่สาร โดยช่วยกันรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุจากวัดเขายี่สารและบริจาคสิ่งของต่าง ๆ
เพื่อจัดแสดงให้ผู้สนใจได้เข้าชม พิพิธภัณฑ์ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2539 การจัดแสดงใน
พิพิธภัณฑ์แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกจะอยู่ชั้นบนของศาลาการเปรียญ แสดงเรื่องราวทาง
ประวัติศาสตร์โบราณคดีของบ้านยี่สาร และการปรับตัวของชาวบ้านในสังคมที่เปลี่ยนแปลง ส่วน
ที่สองอยู่ชั้นล่าง แสดงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้าน

พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร

การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในยี่สารดำเนินการโดยกลุ่มอบต.ยี่สาร
พิพิธภัณฑ์ฯ และชาวบ้านที่รวมตัวกัน มีกลุ่มแกนนำของชุมชนได้แก่ อ.สิริอาภา รัชตะหิรัญ
ประธานพิพิธภัณฑ์เขายี่สาร และรองประธานฯ รวมทั้ง เจ้าหน้าที่อบต.ยี่สาร และมีกลุ่มเครือข่าย
บางตระกูลเป็นผู้ดูแลจัดการการท่องเที่ยว มีบ้านที่เข้าร่วมจัดการท่องเที่ยวโดยสมัครใจซึ่งส่วน
ใหญ่จะรับภาระในการจัดอาหารพื้นบ้านให้นักท่องเที่ยว มีเพียงบางหลังซึ่งเป็นส่วนน้อยเพราะ
ยังอยู่ในระยะแรกเริ่มที่จัดบ้านพักให้นักท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ (แต่มีข้อจำกัดในการ
พิจารณารับนักท่องเที่ยวที่รู้จักเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากที่อื่นซึ่งรับนักท่องเที่ยวแบบไม่มีเงื่อนไข)
การจัดการการท่องเที่ยวฯในยี่สารวางอยู่บนหลักการที่ **“ไม่ยึดการท่องเที่ยวเป็นตัวนำหน้า
ธรรมชาติและวัฒนธรรม”** และมีความเป็นตัวของตัวเองสูง อย่างไรก็ตามในเรื่องการจัดสรร
รายได้เป็นการจัดการภายในกลุ่มเอง มีการแบ่งสัดส่วนที่ทุกฝ่ายพอใจ มีการแบ่งสัดส่วนให้
ส่วนกลาง

รูปแบบการท่องเที่ยวในชุมชนยี่สารเป็นควรแสดงออกถึงบทบาทในบริหารจัดการตนเองของท้องถิ่น โดยเป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีวิต และปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจได้อย่างมีคุณภาพสอดคล้องกับ บทความของอพิสิทธิ์ วีระจรรวณ (2542). เรื่อง “ชาวยี่สารขอจัดการท่องเที่ยว ด้วยตนเอง” ที่กล่าวว่า ชาวยี่สารยังไม่พร้อมที่จะให้บ้านของเขาเป็นแหล่งท่องเที่ยว กลัววิธีการที่จะนำการท่องเที่ยวแล้วนำพาความทุกข์มาสู่ชุมชน ไม่ต้องการสิ่งแปลกใหม่เข้ามา และชาวยี่สารจะบอกเองว่า พร้อมแล้วที่จะให้บุคคลภายนอกเข้ามาเที่ยว ต้องให้ชาวบ้านเข้าใจก่อนว่าการท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ควรเป็นแบบไหน และมันคืออะไร เพราะคำว่าท่องเที่ยวกับชาวยี่สารในวันนี้เป็นการท่องเที่ยวแบบทั่วไป สิ่งที่ต้องการมากที่สุดในการจัดการท่องเที่ยวคือ ไม่ต้องการให้คนภายนอกเข้ามาจัดการท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตของชาวยี่สาร อยากให้ชาวยี่สารจัดการด้วยตัวเอง ร่วมรักษาทรัพยากรด้วยตัวเอง เพราะชาวยี่สารย่อมรู้จักตัวเองดีว่าต้องการอะไร ก็จะรอเวลาเมื่อชาวบ้านเข้าใจตรงกัน อย่างไรก็ตามในตอนนี้นักชวยี่สารก็ยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา . แต่ถ้าจะให้จัดเป็นเมืองท่องเที่ยวตามที่จังหวัดคิด ก็คิดว่าต้องยับยั้งเอาไว้ก่อน

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลภาคสนามพบว่าปัจจุบัน หมู่บ้านยี่สารกำลังมีการขยายตัวเรื่องการท่องเที่ยวอย่างมาก หากแต่ยังคงเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จัดการโดยคนยี่สารเอง รูปแบบของการท่องเที่ยวมีลักษณะที่สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาและกระแสความนิยมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น เช่น มีโฮมสเตย์ ซึ่งกำลังอยู่ในระยะแรกเริ่ม (ระยะทดลอง) และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาต่อไปเรื่อยๆหากได้รับการสนับสนุนและการลงทุนที่เพียงพอ ทั้งนี้การดำเนินการของโฮมสเตย์บางรายดำเนินการโดยคนรุ่นใหม่ ซึ่งบางครั้งเป็นคนต่างถิ่นที่อาศัยสายสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่นดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวดังกล่าวในลักษณะงานเสริมรายได้ไม่ใช่งานหลัก ดังนั้นแนวโน้มของการปรับตัวเข้าสู่ระบบการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอื่นๆจึงเป็นสิ่งพบได้ในขณะที่อาชีพอื่นๆในชุมชนเช่น การเผาถ่าน การทำบ่อ กุ้ง ไม่อาจเป็นแรงจูงใจให้กับคนรุ่นใหม่ได้ดีเท่าการท่องเที่ยวฯ

อัตราค่าบริการการท่องเที่ยวฯ

ค่าเข้าชมพิพิธภัณฑ์	10 บาท / นักท่องเที่ยว 1 คน
ค่าบริการล่องเรือชมธรรมชาติ / ระบบนิเวศ สองฝั่งคลอง ถึงปากอ่าวบางตะบูนพร้อมวิทยากรท้องถิ่น	1,500 บาท / หมู่คณะ
อาหารพื้นบ้าน 1 มื้อ	700 บาท / หมู่คณะ
พักค้างคืนในหมู่บ้าน	1,500 บาท / หมู่คณะ

3. ชุมชนตลาดน้ำท่าคา

ประวัติความเป็นมา

พื้นที่ของชุมชนท่าคาแต่ก่อนที่ยังไม่มีการขุดคลองนั้นชื่อว่า “ทำนบท่าคา” ลักษณะของพื้นที่เป็นลำรางที่มีลำน้ำไหลผ่าน ต่อมาประมาณปี 2500 มีชาวจีนซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านคลองขุดเจ๊ก (หมู่ที่ 12 ในปัจจุบัน) มาขุดลำรางให้เป็นคลองเพื่อปล่อยน้ำจืดเข้าไปทำสวนที่คลองขุดเจ๊ก หลังจากนั้นก็มีการขุดคลองเข้ามาเรื่อยจนถึง “คลองพันลา” (ราชการเรียกคลองศาลา) สำหรับชื่อ “ท่าคา” นั้นเป็นชื่อเดิมที่เรียกกันมาตั้งแต่พื้นที่ของชุมชนยังเป็นลำรางจนมาถึงการขุดคลองและยังใช้เรียกอยู่ถึงปัจจุบัน จากการสอบถามชาวบ้านถึงที่มาของชื่อ “ท่าคา” นั้นได้ทราบที่มาของชื่อที่แตกต่างกันไป 2 ความหมายคือ ความหมายแรกเป็นเพราะดั้งเดิมสมัยลำรางนั้นมีหญ้าคาเป็นจำนวนมากก็เลยเรียกว่า “ท่าคา” ส่วนอีกความหมายคือเริ่มแรกของการค้าที่นัดพบกัน “ทำนบท่าคา” แต่เพราะมีเรือมาค้าขายกันเป็นจำนวนมากจนเรือติดขัดค้างคาลำคลองต่างๆ ยาวเหยียดเป็นกิโลเมตร จึงเป็นที่มาของคำว่า “ตลาดน้ำท่าคา” นั้นเอง อย่างไรก็ตามก่อนที่จะมีการใช้ “คลองพันลา” เป็นสถานที่นัดพบปะของตลาดน้ำท่าคาในปัจจุบันนั้นได้มีการย้ายสถานที่ของตลาดน้ำมาก่อนถึง 3 ครั้งโดยเริ่มจากทำนบท่าคา คลองขุดเจ๊กและคลองพันลาในปัจจุบันซึ่งพอจะเรียงลำดับเวลาได้ดังนี้

เดิมที่นั่นการนัดกันของตลาดน้ำท่าคาจะเกิดขึ้นตรงบริเวณ “ทำนบท่าคา” ซึ่งเป็นลำรางที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติมีความยาวประมาณ 2 วา 8 ศอก สาเหตุการสร้างทำนบเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำเค็มไหลเข้ามา โดยสร้างขึ้นมาประมาณ 70 ปีที่ผ่านมาแล้ว การค้าขายเริ่มต้นขึ้นราว พ.ศ.2488-2489 เรียกว่า “นัดทำนบท่าคา” ผู้ที่ริเริ่มคือกำนันลพ (พ.ศ.2478) การค้าขายในช่วงแรกต้องเซ็นหรือข้ามทำนบเข้ามา การค้าขายมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ผลิตขึ้นเองในชุมชนและระหว่างชุมชน (Barter system) แต่ก็มีสินค้าที่ต้องใช้เงินซื้อบ้างจำพวกเนื้อสัตว์ต่างๆ ติดตลาดกันตามกำหนดข้างขึ้นและข้างแรม 2 ค่ำ 7 ค่ำ และ 12 ค่ำ ซึ่งจะตกทุกๆ 5 วันพอดี การนัดหมายเพื่อทำการซื้อขายสินค้าในรูปตลาดน้ำนั้นมีอยู่หลายพื้นที่ในช่วงเวลานั้นโดยเฉพาะในเขตจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงครามและจังหวัดราชบุรี เนื่องจากปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยอันประกอบไปด้วยแม่น้ำและลำคลองต่างๆ ซึ่งมีชุมชนบ้านเรือนตั้งกระจัดกระจายกันตามริมคลองเหล่านั้น

เมื่อมีการตั้งชุมชนขึ้นหนาแน่นตามบริเวณริมคลองแล้ว การเพาะปลูกพืชพันธุ์ของชาวบ้านมีเหลือเพียงพอที่จะนำออกมาแลกเปลี่ยนสินค้ากันเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการขุดคลองเชื่อมเส้นทางต่างๆ มีผลให้การเดินทางทางน้ำสะดวกสบายมากขึ้นโดยเฉพาะการขุดคลองขุดเจ๊ก เป็นคลองที่ขุดขึ้นโดยชาวจีนเพื่อปล่อยน้ำจืดเข้าไปทำสวนที่คลองขุดเจ๊ก (หมู่ที่ 12 ในปัจจุบัน) มี

ความยาวประมาณ 4 กิโลเมตร กว้าง 6 เมตรแม้ว่าจะมีการร่นเข้ามาค้าขายยังคงขุดเจ็กลแล้วก็ตามแต่ชื่อที่ใช้เรียกนั้นยังคงใช้ชื่อ “นัดทำนบท่าคา” และกำหนดวันนัดเหมือนเดิม การค้าขายยังคงเป็นในลักษณะของนครแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตรเป็นหลัก

ปัจจุบัน ตลาดน้ำท่าคาทำกรรมนัดกันบริเวณ “คลองพันลา” (คลองศาลา) เป็นคลองที่ขุดขึ้นต่อจากคลองขุดเจ็กลมีความยาวประมาณ 350 เมตรกว้างประมาณ 6 เมตรและยังเป็นคลองที่ขุดเชื่อมต่อกับคลองบ้านใต้เชื่อมเส้นทางไปยังตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี นอกจากคลองบ้านใต้แล้วยังมีการขุดคลองเขินซึ่งเชื่อมต่อกองนางตะเคียนเป็นเส้นทางออกไปสู่ปากน้ำแม่กลอง ตลาดน้ำท่าคาตรงบริเวณคลองพันลาเริ่มขึ้นราวประมาณพ.ศ. 2500 – ปัจจุบัน การจัดตลาดน้ำกันในคลองศาลากระทำกันได้ด้วยความสะดวกเพราะเรือสวนใหญ่ที่ใช้ในสมัยนั้นเป็นเรือที่ใช้แรงงานคนพายหรือแจว เช่น เรือสำปั้น เรืออีแปะ ราคาต่อลำประมาณ 5,600 บาท แต่ภายหลังมีการนำเรือเครื่องเข้ามาใช้ในการค้าขายกันมากขึ้น เดิมทีนั้นตลาดน้ำท่าคาไม่ได้รวมไว้ในเครือข่ายของการท่องเที่ยวเพราะการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวมุ่งเน้นไปที่ “ตลาดน้ำดำเนินสะดวก” ต่อมาภายหลังตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้แปรเปลี่ยนไปเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวจากภาวะของตลาดน้ำดำเนินสะดวกดังกล่าวทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพยายามหาพื้นที่ตลาดน้ำที่ยังคงสภาพชีวิตพื้นบ้านดั้งเดิมไว้ ดังนั้นตลาดน้ำท่าคาจึงได้รับการส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาโดยกำหนดวันนัดเพิ่มขึ้นจากเดิมคือวันเสาร์และวันอาทิตย์เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว.

อาณาเขตและที่ตั้ง

ชุมชนตลาดน้ำท่าคาหมู่ที่ 2 ต.ท่าคา อ.อัมพวา ตั้งอยู่ทางตะวันตกของจังหวัดสมุทรสงครามบนเส้นทางสายหลักสมุทรสงคราม - ดำเนินสะดวก ระยะทางจากจังหวัดสมุทรสงครามถึงชุมชนตลาดน้ำท่าคาประมาณ 18 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านปลวก-ดอนมะโนรา

ทิศใต้ ติดต่อบ้านบางช้าง

ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านบางกระบือ อำเภอบางคนที

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านคลองเขิน-ตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง

ลักษณะภูมิประเทศ อากาศ

จากการที่จังหวัดสมุทรสงครามติดต่อกับอ่าวไทยจึงได้รับลมอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากอ่าวไทยและทะเลจีนใต้ จึงทำให้มีฝนตกมากในฤดูฝนประกอบกับอยู่ใกล้กับ

ทะเลจึงมีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ สำหรับด้านภูมิอากาศนั้นก็มีความคล้ายคลึงกับสภาพภูมิอากาศของจังหวัด กล่าวคือมีฤดูกาลใกล้เคียงกันดังต่อไปนี้

ฤดูร้อน เริ่มในราวเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคมและในบางปีอาจเลยไปถึงเดือนกรกฎาคมหรือเดือนสิงหาคม

ฤดูฝน โดยทั่วไปเริ่มในเดือนพฤษภาคมตอนปลายๆเดือน ไปจนถึงเดือนตุลาคม และในบางครั้งอาจมีฝนตกในเดือนสิงหาคมหากฤดูแล้งกินระยะเวลานาน

ฤดูหนาว จะเริ่มในเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนกุมภาพันธ์อาจจะไม่หนาวจัดเพราะพื้นที่อยู่ห่างไกลทะเลไม่มากนัก

ลักษณะพื้นที่ของชุมชนโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มมีลำคลองหลายสายไหลผ่านเช่น คลองท่าคา คลองแม่เนียบ คลองวัดมณีสวรรค์ ฯลฯ ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งทางด้านเกษตรกรรมและการสัญจรทางน้ำจนเกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำมากมายเช่นประเพณีแข่งขันเรือพายหรือประเพณีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันทางเรือพายจนเกิดเป็นตลาดน้ำท่าคา มาจนถึงปัจจุบัน

แหล่งน้ำ

จากลักษณะพื้นที่ของชุมชนท่าคาซึ่งมีลำคลองหลายสายไหลผ่านคือคลองพลับ คลองตรง คลองสวนร่อง คลองสวนทุ่ง คลองขุดเจ๊ก คลองบ้านใต้ คลองวัดมณีสวรรค์ คลองมะขวิด คลองบางกึ่ง คลองท่าคา คลองต่างๆ เหล่านี้เป็นคลองที่มีเส้นทางเชื่อมต่อกันซึ่งชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกันระหว่างแต่ละหมู่บ้านในเขตชุมชนท่าคา นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นจากโครงการของรัฐอีกจำนวน 4 โครงการคือประปาหมู่บ้าน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านแบบ ก และระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านแบบ ข ซึ่งมีอยู่ในแต่ละหมู่บ้านดังนี้

1. ระบบน้ำสะอาดจำนวน 1 แห่ง (หมู่ที่ 5)
2. ระบบน้ำสะอาดจำนวน 1 แห่ง (หมู่ที่ 6)
3. ระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านมาตรฐาน ก (หมู่ที่ 6)
4. ระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านมาตรฐาน ข (หมู่ที่ 1)
5. ระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านมาตรฐาน ข (หมู่ที่ 3)
6. ระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านมาตรฐาน ข (หมู่ที่ 4)
7. ระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านมาตรฐาน ข (หมู่ที่ 5)
8. ระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านมาตรฐาน ข (หมู่ที่ 10)
9. ระบบน้ำสะอาดสำหรับหมู่บ้านมาตรฐาน ข (หมู่ที่ 12)

การปกครอง

ตำบลท่าคาเป็นตำบลหนึ่งของอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามแบ่งเป็น 12 หมู่บ้าน หมู่บ้านทั้งหมดอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารตำบลท่าคาโดยมีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ทั้ง 12 คนเป็นผู้นำชุมชนโดยเป็นกำลังหลักในการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพตลอดจนความเจริญ มาสู่ชุมชน ในส่วนของชุมชนตลาดน้ำท่าคาตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ต.ท่าคา อ.อัมพวา ซึ่งอยู่ในความ รับผิดชอบของผู้ใหญ่อุไร เทียมสมชาติ และอยู่ภายใต้การควบคุมขององค์การบริหารส่วนตำบลท่า คาซึ่งได้รับการยกย่องขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคาเมื่อพ.ศ.2539 โดยมีสมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบลทั้งหมด 37 คน เป็นชาย 34 คนหญิง 3 คน องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ ดูแลรับผิดชอบงานทางด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเช่นถนน สะพาน การบำรุงรักษาการสัญจร ทางน้ำและทางบก การรักษาความสะอาด และอีกส่วนที่สำคัญคืองานด้านการส่งเสริมและ สนับสนุนการท่องเที่ยวในบริเวณตลาดน้ำท่าคาโดยยึดนโยบายที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ซึ่งยึดหลักจุดขายของวัฒนธรรมประเพณีทางน้ำที่สืบทอดกันมาแต่อดีต

ผลงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคาที่ได้ดำเนินการแล้วในปีงบประมาณ 2540 ใน ส่วนที่เกี่ยวกับงานส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำท่าคา

- จัดตั้งงบประมาณเพื่อจ้างคนงานในการดูแลและทำความสะอาด ความเป็นระเบียบ เรียบร้อยยังบริเวณตลาดน้ำท่าคา
- จัดหาอุปกรณ์ต่างๆในการทำความสะดวกเช่น ถังขยะ ไม้กวาด อุปกรณ์ในการตกแต่ง ไม้ประดับและวัสดุอุปกรณ์ในการรักษาและทำความสะอาดห้องน้ำทั้งหมดพร้อมทั้งจัดเจ้าหน้าที่ ในการดูแลรักษาความสะดวกห้องน้ำ
- จัดทำแผนพับประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำท่าคา
- จัดทำป้ายบอกทางแบบมาตรฐานเพื่อติดตั้งตามจุดเลี้ยว จุดตัดของถนนต่างๆที่เข้าสู่ ตลาดน้ำท่าคา
- ประชาสัมพันธ์ให้มีการรักษาความสะดวกความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งกับนักท่องเที่ยว และประชาชนในพื้นที่
- ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยว ตลาดน้ำท่าคา
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคายังได้จัดตั้งงบประมาณในส่วนที่เกี่ยวกับงาน ส่งเสริม และประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำท่าคาไว้ในข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปีในลักษณะรายจ่าย ผูกพันต่อปี

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่าบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคาเสมือนกับเป็น ตัวกลางที่คอยประสานด้านการท่องเที่ยวระหว่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและชาวบ้านใน

ชุมชนตลาดน้ำท่าคา ให้นำโครงการต่างๆที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากหน่วยงานทางภาครัฐนั้น จะอยู่ในส่วนของงานรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา

สาธารณูปโภค

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา มีหน้าที่รับผิดชอบงานทางด้านสาธารณูปโภค ขั้นพื้นฐาน เช่น การคมนาคม การไฟฟ้า โทรคมนาคม สาธารณสุข ซึ่งมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

การคมนาคม

- ถนนลาดยางจำนวน 7 สาย
 1. ถนนลาดยางสายบางกระปือ-บางสะไ้
 2. ถนนลาดยางสายบ้านปรก-บึงป็น
 3. ถนนลาดยางสายท่าคา-บ้านดอนสาม
 4. ถนนลาดยางสายบ้านโตนทราย-บ้านคลองพลับ
 5. ถนนลาดยางสายวัดเทพประสิทธิ์-ดาวโด่ง
 6. ถนนลาดยางสายวัดมณีสวรรค์-ท่าคา
 7. ถนนลาดยางสายเข้าตลาดน้ำท่าคา
- ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กจำนวน 4 เส้น
 1. ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเข้าหมู่ที่ 1
 2. ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเข้าหมู่ที่ 2
 3. ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเข้าหมู่ที่ 10
 4. ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเข้าหมู่ที่ 12
- ถนนผิวจราจรหินคลุกจำนวน 6 สาย
 1. ถนนผิวจราจรหินคลุกเข้าหมู่ที่ 10 จำนวน 2 สาย
 2. ถนนผิวจราจรหินคลุกเข้าหมู่ที่ 12 จำนวน 1 สาย
 3. ถนนผิวจราจรหินคลุกเข้าหมู่ที่ 2 จำนวน 2 สาย
 4. ถนนผิวจราจรหินคลุกเข้าหมู่ที่ 6 จำนวน 1 สาย

การคมนาคมทางถนนที่ตัดเข้าสู่ชุมชนเขตตำบลท่าคานั้นได้สร้างความ สะดวกสบายให้ชาวบ้านในการเดินทางติดต่อกันมากขึ้นรวมทั้งยังนำความเจริญในด้าน ต่างๆ มาสู่ชุมชนอีกเป็นจำนวนมาก แต่ทางตรงข้ามกระแสความเจริญที่เข้ามากลับต้อง

แลกเปลี่ยนกับกรณีเผยแพร่เอกลักษณ์ของชุมชนสู่ภายนอกซึ่งในที่นี้หมายถึงการท่องเที่ยว
โดยจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

การไฟฟ้า

มีครบทั้ง 12 หมู่บ้าน

- หมู่ที่ 1 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 53 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 2 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 103 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 3 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 52 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 4 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 113 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 5 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 116 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 6 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 93 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 7 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 70 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 8 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 120 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 9 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 79 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 10 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 64 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 11 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 67 ครั้วเรือน
- หมู่ที่ 12 จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าจำนวน 66 ครั้วเรือน

โทรคมนาคม

มีตู้โทรศัพท์สาธารณะจำนวน 4 แห่ง

1. ตู้โทรศัพท์สาธารณะตั้งอยู่บริเวณตลาดน้ำท่าคานหมู่ที่ 2
2. ตู้โทรศัพท์สาธารณะตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดเทพประสิทธิ์คณาวาส หมู่ที่ 1
3. ตู้โทรศัพท์สาธารณะตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนวัดเทพประสิทธิ์คณาวาส
4. ตู้โทรศัพท์สาธารณะตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนวัดมณีสวรรค์

สาธารณสุข

สถานีอนามัยประจำตำบลจำนวน 2 แห่ง

1. สถานีอนามัยบ้านคลองศรลว หมู่ที่ 2
2. สถานีบ้านคลองพลับ หมู่ที่ 7

อย่างไรก็ดีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และระบบสาธารณูปโภคทั้งหลายในชุมชนตลาดน้ำเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนั้นได้รับความร่วมมือจากองค์กรหลายฝ่ายซึ่งก็เกิดโครงการต่างๆ มากมาย

ประชากร

ในอดีตประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนตลาดน้ำท่าคานั้นเป็นที่อยู่อาศัยมาก่อนแล้ว กล่าวคือเป็นชุมชนที่ไม่สามารถกำหนดอายุได้แน่นอน แต่จากการคำนวณการสร้างทำนบท่าคาเมื่อประมาณ 70 ปี ที่ผ่านนั้นสันนิษฐานได้ว่าชุมชนนี้คงมีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี นอกจากประชากรดั้งเดิมแล้วยังมีบางส่วนอพยพย้ายมาจากราชบุรี ดำเนินสะดวก และเพชรบุรี ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยแต่จากการสืบประวัติไม่สามารถกำหนดลงไปได้ว่ากลุ่มใดเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มแรกของชุมชน ปัจจุบันได้มีคนภายนอกชุมชนได้เดินทางเข้ามาซื้อที่ดินและสร้างบ้านเรือนขึ้นในชุมชนและเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นการถาวรด้วย การโยกย้ายของบุคคลภายนอกเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้นในปัจจุบันทำให้จำนวนประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันประกอบไปด้วยบ้านเรือน 103 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 447 คนแบ่งเป็นชาย 207 คนและหญิง 240 คน

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรจำแนกตามกลุ่มอายุและโครงสร้างประชากร

กลุ่มอายุ	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	%	จำนวน	%	จำนวน	%
0-4	12	2.7	9	2.0	21	4.7
5-9	14	3.1	8	1.8	22	4.9
10-14	20	4.5	20	4.5	40	9.0
15-19	26	5.8	21	4.7	47	10.5
20-24	18	4.0	25	5.6	43	9.6
25-29	13	2.9	20	4.5	33	7.4
30-34	17	3.8	16	3.6	33	7.4
35-39	17	3.8	20	4.5	37	8.3
40-44	10	2.2	21	4.7	31	6.9
45-49	12	2.7	11	2.4	23	5.1
50-54	9	2.0	15	3.4	24	5.4
55-59	5	1.1	8	1.8	13	2.9
60-64	16	3.6	11	2.4	27	6.0
65-70	7	1.6	14	3.1	21	4.7
70-74	7	1.6	6	1.3	13	2.9
75+	4	0.9	15	3.4	19	4.3
รวม	207	46.3	240	53.7	447	100

ที่มา : สถานีอนามัยท่าคา สํารวจข้อมูลปีพ.ศ.2543

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรที่มีมากที่สุดคือประชากรที่อยู่ในช่วงวัยแรงงานอายุระหว่าง 15-49ปีจำนวน 247 คนคิดเป็น 55.2% ของจำนวนประชากรทั้งหมด ส่วนประชากรในวัยชราที่มีอายุมากกว่า 60 ปีมีเพียง 17.9 ของประชากรทั้งหมด ในขณะที่กลุ่มประชากรในช่วงอายุ 0-14 ปีมีเพียง 83คนคิดเป็น 18.6 ของประชากรทั้งหมด

การศึกษา

ในอดีตก่อนการศึกษาภาคบังคับยังไม่ปรากฏ สถาบันครอบครัวและเครือญาติมีหน้าที่ในการอบรมป้อนนิสัยและถ่ายทอดกฎระเบียบทางสังคมแก่บุตรหลานของตนตามความเหมาะสม จนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่หรือมีครอบครัวของตนเองเช่น ผู้ชายหลังจากอายุครบ 20 แล้วก็จะเข้าไป

อุปสมบทเพื่อศึกษาอบรมทางจิตใจจากวัดซึ่งในสมัยก่อนถือว่าผู้ชายคนใดผ่านขั้นตอนนี้แล้วถือว่าเป็นคนที่มีความพร้อมในการเป็นผู้นำทางครอบครัว สำหรับผู้หญิงจะได้รับการอบรมในงานบ้านงานเรือนต่างๆ จากมารดาให้เตรียมพร้อมที่จะมีครอบครัวต่อไป

ในชุมชนท่าคามมีการศึกษาอบรมบุตรหลานแบบเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาแล้ว คือส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของพ่อและแม่ อย่างไรก็ตามการศึกษาจากครอบครัวในสมัยก่อนส่วนใหญ่จำกัดอยู่ในเรื่องของเศรษฐกิจการทำมาหากิน การช่วยเหลืองานครอบครัวโดยได้รับการปลูกฝังแต่เยาว์วัย แต่ภายหลังปี พ.ศ.2465 ได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษาเกิดขึ้น สถาบันการศึกษาคือโรงเรียนได้เข้าไปเปิดทำการสอนในชุมชน ซึ่งโรงเรียนที่เปิดสอนแห่งแรกคือ “โรงเรียนวัดเทพประสิทธิ์” เริ่มแรกเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วก็ออกมาช่วยครอบครัวประกอบอาชีพ จากข้อมูลดังกล่าวพบว่าชาวบ้านในรุ่นอายุ 45 ปีขึ้นไปส่วนมากมักได้รับการศึกษาภาคบังคับเพียงระดับ ป. 4 เท่านั้น

ในปัจจุบันเขตตำบลท่าคามมีโรงเรียน 3 แห่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 2 แห่ง คือโรงเรียนวัดเทพประสิทธิ์คณาวาส (หมู่ที่ 1) โรงเรียนวัดมณีสวรรค์ (หมู่ที่ 4) และโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 1 แห่ง คือโรงเรียนวัดเทพสุวรรณชาญวิทยา (หมู่ที่ 1) หลังจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนวัดเทพสุวรรณชาญวิทยาแล้วก็เขาไปศึกษาต่อยังโรงเรียนในตัวจังหวัดสมุทรสงคราม หรือราชบุรี นครปฐม บ้างก็เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานครทั้งระดับมหาวิทยาลัยหรืออาชีวศึกษา บทบาทของสถาบันครอบครัวเรื่องการปลูกฝังค่านิยมในการประกอบอาชีพ ตามพ่อแม่นั้นเริ่มลดความสำคัญลง ผลอย่างต่อเนืองที่เกิดตามมาจากการศึกษาได้เรียนหนังสือสูงขึ้นและมีโอกาสได้รับค่านิยมทางสังคมมากขึ้นนั้นมีผลต่อการย้ายออกไปประกอบอาชีพอื่นนอกจากอาชีพทำสวนและการค้าขายเพราะคนที่ได้รับการศึกษาระดับอาชีวศึกษาหรือระดับมหาวิทยาลัยจะประกอบอาชีพตามที่ตนได้รับการศึกษาดังกล่าวในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร

การคมนาคม

พื้นที่ของชุมชนตลาดน้ำท่าคามเป็นที่ราบลุ่มมีลำคลองที่สำคัญคือ “คลองพันลา” ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของชาวบ้านในการเดินทางและการติดต่อค้าขายกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยอาศัยเรือพายเป็นสิ่งสำคัญ จากคลองพันลามีทางน้ำลัดไปถึงคลองศรีสุราษฎร์ยังตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี รวมทั้งยังเป็นคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำแม่กลองจึงสามารถเดินทางด้วยเรือติดต่อกันถึงทั้งจังหวัดราชบุรี สมุทรสงครามและสมุทรสาคร จนกระทั่งมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม-บางแพ) ตัดผ่านเพื่อให้เดินทางจากจังหวัดสมุทรสงครามไปยังจังหวัดราชบุรีได้สะดวกยิ่งขึ้น ภายหลังได้มีการตัดถนนราดยางแยกออกจากทางหลวงแผ่นดิน

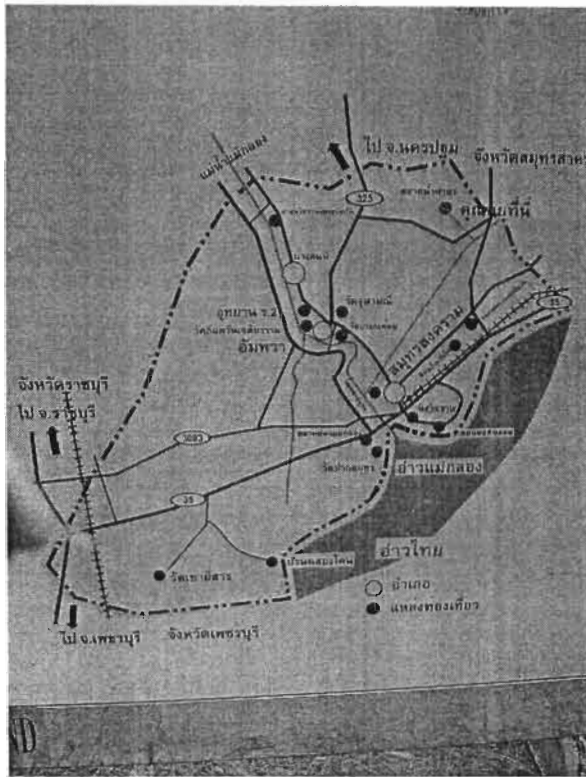
หมายเลข 325 ในปีพ.ศ.2533 เข้าสู่ตลาดน้ำท่ากระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตรชาวบ้านจึงหันมาใช้ถนน โดยมีรถสองแถวประจำทางสายวัดเทพประสิทธิ์-แม่กลอง ระยะทาง 18 กิโลเมตรใช้เวลาเดินทางจากตลาดน้ำท่าคาถึงจังหวัดสมุทรสงคราม (ตลาดแม่กลอง) ประมาณ 20-30 นาที รถสองแถวจะมีวิ่งตั้งแต่เวลา 6.00-16.30 น. ทุกวัน โดยจะออกทุกๆ 20 นาที ราคาค่าโดยสาร 12 บาทตลอดสาย ถึงแม้ว่าการคมนาคมทางถนนจะสะดวกสบายขึ้นแต่การสัญจรทางน้ำก็ไม่หมดความสำคัญลงไปเพราะชาวบ้านยังคงใช้เรือพายเพื่อติดต่อกันในชุมชนและละแวกใกล้เคียง เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่ถนนตัดผ่านเข้าไปในหมู่บ้านนั้นมีความโค้งอ้อมกลุ่มบ้านเป็นระยะทางไกล ทำให้การติดต่อทางถนนระหว่างละแวกชุมชนใกล้เคียงนั้นจะมีระยะทางไกลกว่าทางเรือ

ถนนในหมู่บ้านแต่เดิมเป็นคันดินริมตลิ่งซึ่งชาวบ้านใช้เป็นทางไปมาหาสู่กันเองภายนอกละแวกบ้านใกล้เคียง โดยส่วนมากจะลัดเลาะไปตามบริเวณบ้านต่างๆ ซึ่งจะมีทางเดินริมสวนจะปลูกไม้ผลกระจัดกระจายโดยทั่วไป แต่ต่อมาในปี 2537 นายสำนึก ดำสุวรรณ ผู้ว่าราชการจังหวัดในสมัยนั้นได้นำนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเรื่องการอนุรักษ์ตลาดน้ำท่าคา เพื่อเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยขอความร่วมมือจากชาวบ้านในเรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดินที่จะขอมาทำเป็นทางเดินคอนกรีตเลียบบคลองพันลาระยะทางยาว 350 เมตรในปัจจุบันนี้ทางเดินเรียบคลองได้สร้างความสะดวกสบายสำหรับชาวบ้านในการติดต่อกันในชุมชนและการเดินชมตลาดน้ำของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

ส่วนเส้นทางที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวยังตลาดน้ำท่าคานี้สามารถเลือกเดินทางได้ 3 เส้นทางจากกรุงเทพมหานครคือ

1. เริ่มต้นจากสามแยกบางประแก้วมาตามถนนพระรามที่ 2 หรือถนนธนบุรีปากท่อ (ทางหลวงหมายเลข 35) ผ่านสมุทรสาคร กิโลเมตรที่ 63 เลี้ยวขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 325 ประมาณ 1 กิโลเมตรถึงตัวเมืองแม่กลอง
2. ตั้งต้นจากสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าไปตามถนนปิ่นเกล้าพุทธมณฑล หรือทางหลวงหมายเลข 338 ถึงแยกฉิมพลีเลี้ยวซ้ายเข้าถนนวงแหวนรอบนอกหรือทางหลวงหมายเลข 340 ตรงไปถึงถนนพระรามที่ 2 เลี้ยวขวาไปตามถนนพระรามที่ 2 จนถึงสมุทรสงครามหรือมาถึงทางแยกตัดกับถนนเอกชัย (ทางหลวงหมายเลข 3242) เลี้ยวขวาตรงไปจนถึงถนนพระรามที่ 2 ก็ได้
3. ตั้งต้นจากสามแยกท่าพระ ไปตามถนนเพชรเกษม (ทางหลวงหมายเลข 4) ผ่านบางแคหนองแขม เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 3097 ผ่านกระทู้มแบนพอถึงสี่แยกมหาชัยเลี้ยวขวาไปตามถนนพระรามที่ 2 หรือจะตรงไปผ่านสามพราน นครชัยศรี ถึงหลักกิโลเมตรที่ 83 เลี้ยวซ้ายเข้าถนนบางแพ-สมุทรสงคราม (ทางหลวงหมายเลข 325) ผ่านบางแพ ดำเนินสะดวก ถึงสมุทรสงครามระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร

จากเส้นทางทั้ง 3 เส้นทางจะมาสิ้นสุดที่ทางหลวงหมายเลข 325 สมุทรสงคราม-บางแพ จากตัวอำเภอแม่กลองจากเส้นทางหลวงหมายเลข 325 ถึงทางแยกเข้าสู่ตลาดน้ำท่าคาเป็นระยะทางประมาณ 18 กิโลเมตรและจากทางแยกเข้าสู่ตลาดน้ำอีกประมาณ 5 กิโลเมตร

แผนที่เดินทางไปตลาดน้ำท่าคาและแหล่งท่องเที่ยวอื่นในจังหวัดสมุทรสงคราม ที่จัดไว้ในบริเวณตลาดน้ำท่าคาสำหรับนักท่องเที่ยว

ระบบเศรษฐกิจ

ในระยะแรกตั้งชุมชนลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนท่าคาเป็นการเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ (Subsistence Economy) หรือการพึ่งพาตนเองโดยยึดอาชีพหลักแต่ดั้งเดิม คือการทำนาปรัง พื้นที่ในการทำนามีลักษณะเป็นท้องร่อง ปลูกข้าวตามร่องคลอง ตามหัวท้องร่อง จะปลูกไม้ยืนต้น จำพวก มะม่วง มะพร้าว จากพื้นที่โดยรอบของชุมชนท่าคา ซึ่งแวดล้อมไปด้วยคลองต่างๆหลายสายและเชื่อมต่อกับอ่าวไทยได้นั้น สภาพพื้นที่ดังกล่าวเมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำมากประกอบกับการหนุนของน้ำทะเลได้สร้างความเสียหายกับการทำนาเป็นอย่างมาก การลงทุนนอกจากจะไม่สร้างกำไรแล้ว ยังประสบกับภาวะการขาดทุนอย่างสูง ชาวบ้านจึงเลิกทำนาและเริ่มหันมาสนใจปลูกไม้ผลแทน โดยเฉพาะไม้ยืนต้นต่างๆ

เมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมา ชาวบ้านก็หันมาทำสวนผลไม้แทนการทำนาเนื่องจากเป็นการลงทุนเพียงครั้งเดียวและจะได้ผลผลิตในระยะยาว จากระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันอยู่กับระบบเกษตรกรรมแสดงว่าพื้นที่ของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกกล่าวคือ ในช่วงฤดูฝนประมาณปลายเดือนพฤษภาคมถึงช่วงเดือนตุลาคมนั้นเป็นช่วงของฤดูน้ำหลาก ประมาณ 3-4 เดือนจะมีอินทรียี่วต์ฤดูต่างๆ ที่มากับน้ำจะจมเป็นตะกอนดินในสวนเมื่อปลูกพืชผักต่างๆก็จะงดงามได้ผลผลิตดี ส่วนสวนผลไม้ที่ทำคันสวนสูงกั้นน้ำได้นั้นสามารถให้ผลผลิตได้ตลอดปีเช่นชมพู่ ส้มโอ ฝรั่ง เป็นต้น จากระบบสังคมเกษตรเพื่อการยังชีพแรงงานสำคัญของการผลิตจะได้มาจากสมาชิกภายในครอบครัว บางครอบครัวอาจมีแรงงานน้อยเพราะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบไปด้วยพ่อ แม่และลูกๆ แต่บางครอบครัวอาจมีแรงงานเป็นจำนวนมากเพราะเป็นครอบครัวขยาย ความร่วมมือกันทางสังคมในเรื่องการขอแรงหรือเอาแรงกันนั้นยังพบเห็นได้จากอดีตในกิจกรรมการเพาะปลูกเช่นการรอกท้องร่อง การทำคันดินป้องกันน้ำท่วม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลา 40 กว่าปีของการหันมาทำสวนผลไม้ นั้น ได้มีการสร้างทำนบท่าคา (พ.ศ.2488-2489) เพื่อป้องกันน้ำเค็มไหลเข้ามาทำให้เกิดตลาดน้ำท่าคาซึ่งใช้คลองพันลาเป็นสถานที่ค้าขายสินค้า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยแลกเปลี่ยนผลผลิตส่วนเกิน (Barter System) เพื่อแลกเปลี่ยนที่ยังขาดอยู่กับครัวเรือนอื่น ประเภทของสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนจะเป็นผลผลิตของแต่ละชุมชน นอกจากนี้แล้วคลองพันลายังเป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการคมนาคมขนส่ง ดังนั้นการแลกเปลี่ยนผลผลิตก็จะเกิดขึ้นจากเส้นทางน้ำเป็นหลัก ชาวท่าคาที่เป็นชาวสวนจะนำผลผลิตที่ได้ลงเรือ มีทั้งกล้วย อ้อย มะพร้าว น้ำตาล ไปตลาดน้ำแถวี่สารหรือคลองโคกเพื่อแลกเปลี่ยน กะปิ ถ่านและไม้โกงกาง ทางเพชรบุรีจะเอาข้าวสารและพืชไร่บรรทุกเรือมาแลกเปลี่ยนกันแถวตลาดน้ำบางคนที่ ทางทะเลแถบปากแม่น้ำแม่กลองก็นำเอาปลาทะเลเข้ามาแลกเปลี่ยน นับจากระยะเวลา 40 กว่าปี สืบเนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรที่ปลูกขึ้นเองเป็นอาชีพเสริม นอกจากนี้ในปัจจุบันยังพบว่าคนหนุ่มสาวในช่วงวัย 25-40 ปี จะออกไปรับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม สมุทรสาคร ราชบุรี นครปฐม

จากอดีตสู่ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันอยู่กับตลาดน้ำจนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพราะลักษณะของตลาดน้ำท่าคายังมีลักษณะของการซื้อขายกันเองของชาวบ้านในชุมชนเป็นพื้นฐานเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตมากกว่าการซื้อขายสินค้าด้วยเงินตราที่เกิดอย่างปัจจุบัน ไม่ใช่มีนักท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานเหมือนตลาดอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามธุรกิจท่องเที่ยวที่กำลังหลังไหลเข้ามายังตลาดน้ำท่าคาในปัจจุบันนั้นเป็นอีกทางเลือกที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแต่ในขณะเดียวกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐานการดำรงชีพ

การจัดระเบียบทางสังคมและความสำคัญของเครือญาติ

ครอบครัวและเครือญาติเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจสังคม การเมืองและศาสนาความเชื่อ ลักษณะครอบครัวของชาวท่าคามมีทั้งระบบครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) และครอบครัวขยาย (Extended Family) โดยในระยะแรกมีการตั้งครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยสมาชิก 2 ช่วงอายุคือพ่อ แม่และลูกที่ยังไม่ได้ทำการสมรสซึ่งส่วนใหญ่จะมีสมาชิกตั้งแต่ 3-6 คน ลักษณะครอบครัวเดี่ยวดังกล่าวพบมากในชุมชนท่าคาซึ่งมักเป็นครอบครัวที่แต่งงานแล้วแยกเรือนออกมาปลูกสร้างบ้านใหม่ของตนเองอยู่ทั้งในที่ดินของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ครอบครัวประเภทนี้บทบาทของฝ่ายชายและหญิงไม่เหนือกว่ากันมากนักเพราะฝ่ายหญิงจะมีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือนและลูกแต่เรื่องของการประกอบอาชีพจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายสามีหรือผู้ชายที่จัดว่าเป็นหัวหน้าครอบครัว

ระยะแรกตั้งครอบครัวซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยวประกอบไปด้วยพ่อ แม่ และลูก เมื่อลูกแต่งงานจะนำคู่ครองมารวมอยู่อาศัยกับพ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อนโดยอาศัยรวมอยู่กับพี่หรือน้องของคู่สมรสที่ยังไม่มีคู่ครองหรือมีอยู่แล้ว ซึ่งในขั้นนี้จัดว่าเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) เมื่อมีบุตรหลานก็จะย้ายออกมาหรืออาจย้ายออกมาก่อนการมีบุตรเพื่อตั้งครอบครัวใหม่ของตน โดยที่อาจจะมีลูกคนสุดท้ายอยู่กับพ่อแม่ของตนเพื่อรับการสืบทอดการครอบครองบ้านเรือน ลักษณะครอบครัวขยายแบบนี้ในที่สุดก็จะเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวโดยมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-6 คนต่อไป ลักษณะครอบครัวแบบนี้มักพบได้ในสังคมไทยภาคกลางโดยทั่วไป

แบบแผนความร่วมมือระหว่างกลุ่มเครือญาติ

เครือญาติเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบหนึ่งซึ่งมีส่วนช่วยในการกำหนดความร่วมมือทางสังคมขึ้น ดังนั้นลักษณะขอขยายความสัมพันธ์ของเครือญาติจึงกว้างขวางกว่าครอบครัวทางวิชาการ ลักษณะที่ทำให้เกิดความเป็นญาติกันนั้นมี 2 ลักษณะใหญ่คือ

1. เกิดจากการสืบสายโลหิต จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน
2. เกิดจากการแต่งงานและความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันของคนในสังคม (บุญลือ วันทายน 2523, หน้า 156-158)

จากการศึกษาของ วนิดา บำรุงกิจ (2542) เรื่องเครือญาติของชุมชนท่าคาพบว่าไม่มีการนับญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน เพราะสาเหตุที่ว่าบทบาทของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงไม่เหนือกว่ากันมากนักกล่าวคือผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัวเป็นแรงงานสำคัญ แต่ขณะเดียวกันฝ่ายหญิงก็ควบคุมค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและการอบรมเลี้ยงดูลูกอีกทั้งการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานก็ไม่มีการแน่นอนตายตัวว่าจะต้องไปอยู่กับฝ่ายใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยของแรงงานใน

การประกอบอาชีพเป็นสำคัญ จากที่กล่าวมาข้างต้นลักษณะการนับญาติเช่นนี้อาจจะจัดเข้าอยู่ใน การนับญาติ 2 ฝ่ายก็ได้

จากระบบเครือญาติมีส่วนช่วยในการกำหนดแบบแผนแรงงานของชุมชนกล่าวคือแรงงาน ที่ใช้ในการทำเกษตรกรรมส่วนใหญ่มาจากครอบครัว เครือญาติและเพื่อนบ้าน จากที่กล่าวมา สังเกตได้ว่าขอบข่ายของแรงงานในชุมชนอยู่ในรูปแบบระหว่างเครือญาติ-เครือญาติ , เพื่อนบ้าน- เพื่อนบ้าน โดยอยู่ในรูปของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากเครือญาติจะมีส่วนช่วยในการ กำหนดแบบแผนแรงงานของชุมชนแล้ว เครือญาติยังมีความสำคัญในการช่วยเหลือซึ่งกันเกือบ ทุกๆด้าน เช่นการแบ่งปันอาหารและเครื่องมือเครื่องไม้ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีส่วนร่วมในการประกอบ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

ศาสนาและความเชื่อ

ระบบความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนตลาดน้ำท่าคานั้นแบ่งออกได้ 2 ลักษณะคือความ เชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ กล่าวคือชาวบ้านมีความ ศรัทธาในพุทธศาสนาดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของชาวบ้านที่ชอบเข้าวัด ทำบุญ ตักบาตรรออยู่ เสมอ สำหรับความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและกำหนด พฤติกรรมของชาวบ้านโดยเฉพาะในเรื่องของการค้าขาย การค้าขายของตลาดน้ำพาหนะที่สำคัญ คือ "เรือ" ซึ่งประเด็นนี้แสดงถึงพฤติกรรมของชาวบ้านสำหรับความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือ ธรรมชาติได้เป็นอย่างดีกล่าวคือก่อนที่จะมีการพายเรือออกมาค้าขายนั้นจะมีการไหว้แม่ย่านาง เรือเพื่อให้ปลอดภัยในการเดินทางมาค้าขายและขายสินค้าที่นำมาให้หมดเร็วๆ นอกจากนี้ในบ้าน แต่ละหลังยังมีหิ้งบูชาพระพุทธรูปและนางกวั๊กซึ่งเป็นตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องของการค้าขาย รวมถึงยังมีการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ อีกคือกองทุนวิปัสสนากรรมฐานหลวงพ่อบ้านแหลมซึ่งเป็น ศาลเจ้ามีร่างทรงหลวงพ่อบ้านแหลม ชาวบ้านจะให้ความเคารพศาลเจ้านี้มากเวลามีปัญหาที่ไม่ สามารถแก้ไขได้ก็จะไปบนที่ศาลเจ้าเพื่อให้ปัญหาต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดีหรือให้ประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่ตัวเองขอ จากที่กล่าวถึงประเด็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งมีอิทธิพลต่อชาวบ้าน ทั้งหลายนั้น อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังให้ความเชื่อศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานที่สำคัญ มากกว่าเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับ "วัด" ซึ่งเป็นองค์กรทางศาสนาที่ทำหน้าที่ในการ รวมกลุ่มของชุมชน

วัด

วัดเทพประสิทธิ์คณาวาสเป็นวัดที่มีความสำคัญมากต่อชุมชนตลาดน้ำท่าคาคั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน บทบาทของวัดมีความสำคัญหลายประการเช่นกัน ประการสำคัญที่สุดคือ วัดเป็น

ศูนย์กลางของการรวมผู้คนในชุมชนเพื่อประกอบศาสนกิจหรือพิธีกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน รวมถึงงานบุญประเพณีของชาวพุทธโดยทั่วไปที่จัดขึ้นภายในวัดได้แก่ วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ นอกจากนี้ยังมีงานบุญอื่นๆ ที่จัดตามเทศกาลพื้นบ้านเช่นสาทรไทย สงกรานต์และงานพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเช่น งานอุปสมบทและงานศพ เป็นต้น

นอกจากวัดจะมีบทบาทต่อชุมชนในการเป็นศูนย์กลางของการรวมผู้คนเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ แล้วในอดีตวัดยังเป็นแหล่งให้การศึกษาซึ่งกล่าวได้ว่าวัดเทพประสิทธิ์คณาวาสเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาแห่งแรกของชุมชนตั้งแต่อดีตสืบเนื่องจนปัจจุบันวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้คนในปัจจุบันทั้งในเรื่องของการศึกษาหาความรู้ทางวิชาการและการขัดเกลาจิตใจของคนในชุมชน

พิธีกรรม

พิธีกรรมของชาวพุทธที่เกี่ยวข้องกับชีวิตยังคงปฏิบัติอยู่ในชุมชนตลาดน้ำท่าคาจะเหมือนกับชาวพุทธภาคกลางทั่วไปคือการบวชหรืออุปสมบทเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญและได้บุญมากตามความเชื่อในพุทธศาสนา ตามทัศนคติความเชื่อเมื่อผู้ชายอายุครบบวชคือประมาณ 29 ปี จะเข้าอุปสมบทเพื่อแสดงความกตัญญูและตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ซึ่งพิธีกรรมนี้ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในช่วงเดือนมีนาคม-มิถุนายนซึ่งเป็นช่วงก่อนการเข้าพรรษา การแต่งงานจะมีพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ส่วนการตายหรือการจัดฅาปนกิจศพนั้นจะมีการตั้งศพสวดที่วัดเป็นเวลา 3 วันหรือ 7 วัน หลังจากนั้นอาจจะเผาเลยหรือเก็บศพไว้ก่อนแล้วแต่ฐานะทางครอบครัวของผู้ตาย

นอกจากนั้นในแต่ละช่วงเดือนของรอบปีก็จะมีเทศกาลต่างๆ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา วิสาขบูชา มาฆบูชา งานบุญกฐิน งานผ้าป่า ชาวบ้านจะไปร่วมทำบุญกันที่วัดเทพประสิทธิ์ รวมถึงยังมีงานพิธีกรรมอื่นๆ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในรอบปีไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความต้องการและโอกาสที่จะทำเช่นงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานเลี้ยงสังสรรค์ งานทำบุญแก้บน งานบุญต่อชะตา จากเรื่องของการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนานั้นแสดงให้เห็นการรวมตัวกันของคนในชุมชนโดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเดียวกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัดกับชาวบ้านในชุมชนอีกด้วย

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ชุมชนตลาดน้ำท่าคาเริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเมื่อประมาณปี 2542 โดยกลุ่มที่จัดการการท่องเที่ยวได้แก่กลุ่มอบต. และกลุ่มชาวบ้าน ได้ริเริ่มโดยอาศัยแรงจูงใจจากสภาพแวดล้อมที่เป็นสวนและลำคลอง กลุ่มที่ริเริ่มจัดการท่องเที่ยวเห็นว่าน่าจะได้จัดให้นักท่องเที่ยวได้ชมวิถีชีวิตชาวสวนเพื่อให้เกิดรายได้เสริมแก่ชุมชนและเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจที่มีผู้มาเยี่ยมชม

วิถีชีวิตชาวสวน รูปแบบของการท่องเที่ยว มีพัฒนาการมาจากเดิมที่มีการเริ่มเป็นตลาดน้ำในอดีต ซึ่งอาจย้อนเวลาไปประมาณ 70-80 ปีเมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านชาวชนบทของไทยยังอาศัยการเดินทางโดยทางเท้า ในภาคกลางที่มีพื้นที่ราบลุ่มก็นิยมใช้การสัญจรทางเรือพาย ชาวสวนแถบภาคกลางมีเรือไว้ใช้สำหรับบรรทุกผลผลิตการเกษตรจากสวนกลับมายังบ้านและบางครั้งเมื่อพายเรือสวนกันในลำคลองก็มักนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนกัน ผลผลิตทางการเกษตรได้แก่ หนากพลู ผลไม้ ข้าวปลาอาหารซึ่งมักนำมาแลกเปลี่ยนกันเป็นประจำสม่ำเสมอจนกลายเป็นประเพณี การนัดแลกเปลี่ยนต่อมารวมถึงสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน การนัดแลกเปลี่ยนทำกันอย่างจริงจังโดยกำหนดสถานที่เป็นจุดศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยน และกำหนดวันนัดเดือนละ 4-5 ครั้ง ซึ่งมักนัดเป็นวันข้างขึ้น ข้างแรม ที่ไม่ตรงกับวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมเช่นนี้ดำเนินสืบต่อกันมาเป็นวิถีชีวิตและเป็นต้นกำเนิดของ "ตลาดนัดทางน้ำ" หรือ "ตลาดน้ำ"

ลำคลองแห่งนี้จึงอาศัยประวัติของการเป็นตลาดน้ำที่มีลักษณะพิเศษคือเป็นตลาดน้ำ ที่เกิดขึ้นตาม "ธรรมชาติ" จากการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนและละแวกใกล้เคียงที่นำผลผลิตจากเรือสวน ไร่นาและการประมงพื้นบ้าน มาแลกเปลี่ยนกัน ตลาดน้ำท่าคาอาศัยกำหนดนัดที่ยึดตามตารางนัดคือวันขึ้น-แรม 2 ค่ำ 7 ค่ำ และ 12 ค่ำ เป็นหลัก การริเริ่มให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นในบริเวณนี้อาศัย "จุดขาย" ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าว ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวชนบทซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมโดยรวม ก็มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคของชาวตลาดน้ำจากการแลกเปลี่ยนสินค้าทางเรือมาเป็นการขายส่งผลผลิตการเกษตรจากเรือสวนไร่นาไปยังตลาดสด และปัจจุบันมีการขยายจากตลาดสดมาเป็นตลาดนัดตามลานวัดในหมู่บ้านหรืออรัญเฑียรตามหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการแสวงหาเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเกิดขึ้นประกอบกับการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยว ตลาดน้ำท่าคาซึ่งเป็นหนึ่งในตลาดน้ำที่มีชื่อเสียงเช่นเดียวกับตลาดน้ำแห่งอื่นๆ เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตลาดน้ำตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ตลาดน้ำลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมคือมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการนัดแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายผลผลิตการเกษตรรวมถึงสินค้าอุปโภค บริโภคต่อไปในขณะที่ตลาดน้ำแห่งอื่นๆ ส่วนใหญ่เปิดขายให้นักท่องเที่ยวและเน้นในวันเสาร์-อาทิตย์ หากแต่ตลาดน้ำท่าคาก็มีแนวโน้มของการปรับตัวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงมากขึ้นโดยได้เพิ่มวันนัดเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ และมีตลาดบก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "นัดบก" ด้วย นอกจากนี้ยังได้เพิ่มเติมรูปแบบการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับการเที่ยวตลาดน้ำได้แก่ การเข้าพักแบบโฮมสเตย์ คือการพักอาศัยกับชาวบ้าน การตักบาตรพระยามเช้า การล่องเรือชมหิ่งห้อยยามค่ำคืน การรับประทานอาหารพื้นบ้าน การหัดว่ายน้ำในลำประโดงตลอดจนการพายเรือชมสวน การชมการทำน้ำตาลเคี้ยว ทั้งนี้ทางกลุ่มผู้จัดการท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งกลุ่มชาวบ้าน กลุ่มอบต.และในระยะหลังๆมีเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยว ได้จัด

โปรแกรมสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้เลือก การพักอาศัยกับชาวบ้านในรูปแบบโฮมสเตย์ก็มีหลายราคาให้เลือกพัก รูปแบบของการบริการในบ้านพักก็มีหลากหลายตามรสนิยมของนักท่องเที่ยวซึ่งจากข้อมูลภาคสนามก็พบว่ารูปแบบบางอย่างมีแนวโน้มที่จะตอบสนองกับรสนิยมของนักท่องเที่ยวที่มาจากกรุงเทพฯและมาเป็นกลุ่มมากขึ้น เช่น การบริการอาหารในแบบบาร์บีคิว การร้องเพลงคาราโอเกะ การจัดอาหารแบบสากลตามที่นักท่องเที่ยวเรียกร้อง เป็นต้น

ตัวอย่างรายการการท่องเที่ยวตลาดน้ำท่าคาศายและอัตราค่าบริการ

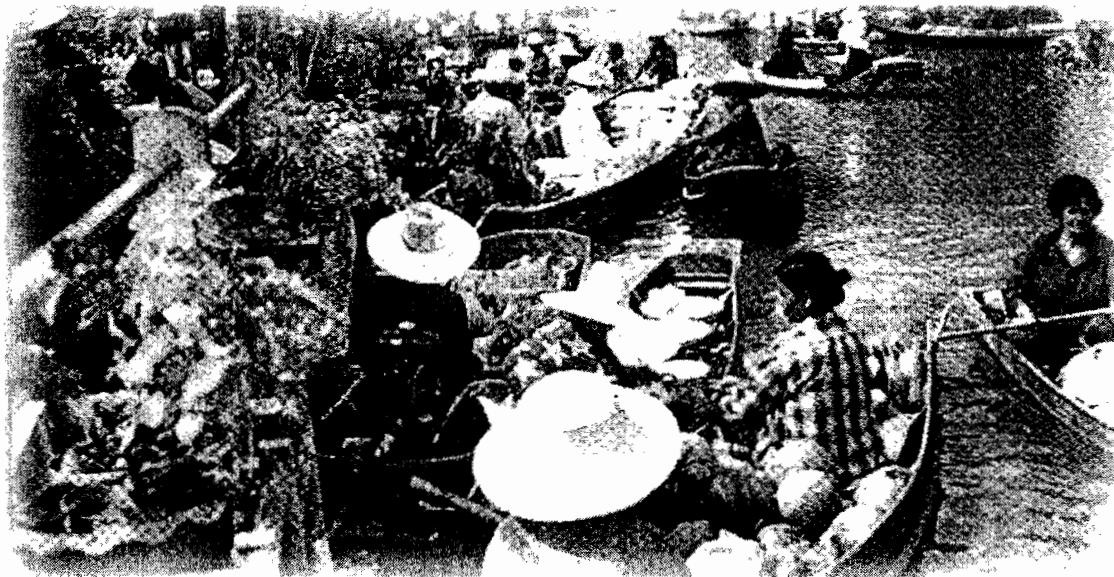
- ประเภทพักค้างคืนที่บ้านเรือนไทยในสวน ค่าบริการประมาณ 360-400 บาท / นักท่องเที่ยว 1 คน ประกอบด้วย อาหารพื้นบ้าน 2 มื้อ (เย็นและเช้า) และอาหารใส่บาตรพระยามเช้า อัตรานี้ไม่รวมค่าเช่าเรือนำชมหิ่งห้อยยามค่ำคืน(เรือพาย) 200 บาท

อาจกล่าวโดยรวมได้ว่าการท่องเที่ยวในตลาดน้ำท่าคาศายยังคงยึดรูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมแบบชาวสวนดั้งเดิมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีการพัฒนารูปแบบและสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวมากขึ้นและมีความหลากหลายไปตามการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไปของชุมชนแห่งนี้ แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้แก่ การกำหนดวันเวลาดัดเพิ่มเติมเพื่อตอบสนองให้นักท่องเที่ยว อาชีพที่เป็นของคนรุ่นเก่าที่เป็นชาวสวนกำลังจะหมดไปในขณะที่คนรุ่นใหม่ไม่สนใจสานต่อ หากแต่หันไปประกอบอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่พร้อมๆกับการขยายตัวของเมืองและการพัฒนา

จากข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ทั้ง 3 แห่งที่ใช้เป็นพื้นที่ภาคสนามในการทำวิจัยครั้งนี้ จะเห็นว่าทุกสถานที่ได้มีพัฒนาการจากชุมชนหมู่บ้านเล็กๆที่ยังไม่มีความสำคัญมากนักมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสมุทรสงครามและเป็นที่ยอมรับว่ามีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สามารถทำรายได้ให้กับชุมชนในแต่ละแห่งได้อย่างดี อย่างไรก็ตามการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จัดขึ้นโดยผู้นำชุมชนแต่ละแห่งย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันไป วิธีคิด การดำเนินงานตลอดจนผลที่ตามมาจากการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวก็ย่อมแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมและสภาพแวดล้อม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือชุมชนแต่ละแห่งก็มีระบบนิเวศวัฒนธรรมทั้งที่ร่วมกันและแตกต่างกันนำไปสู่การใช้กลยุทธ์ในการจัดการกับเรื่องการท่องเที่ยวที่ต่างกันดังจะได้นำเสนอในบทถัดไป

แผ่นป้ายโฆษณาตลาดน้ำท่าคา จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตัดไว้ที่บริเวณ
ตลาดน้ำท่าคา

กิจกรรมการซื้อขายยามปกติที่ตลาดน้ำท่าคา ในวันขึ้น-แรม 2 ค่ำ 7 ค่ำ และ 12 ค่ำ

บทที่ 4

นิเวศวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เมื่อกล่าวถึงจังหวัดสมุทรสงครามดังที่ได้ระบุไว้ในบทนำว่าจากการที่จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองน้ำคือมีส่วนที่อยู่ริมน้ำและเมืองบกคือมีพื้นที่ส่วนทำให้จังหวัดสมุทรสงครามมีระบบนิเวศที่ประกอบด้วยระบบน้ำลมที่แตกต่างไปจากจังหวัดอื่นๆ การอาศัยระบบนิเวศดังกล่าวมาสร้างเป็นชุดความรู้ที่กลายมาเป็นลักษณะเฉพาะของจังหวัดจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ควรนำมาพิจารณาเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อแสดงให้เห็นว่ากระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ดังกล่าวมาน้อยเพียงใด ในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษาและจากข้อมูลที่มีผู้รวบรวมไว้เกี่ยวกับพื้นที่ที่ใช้เป็นสนามศึกษาโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับระบบนิเวศของจังหวัดสมุทรสงครามที่เป็นระบบวัฒนธรรม 3 น้ำได้แก่น้ำจืด น้ำเค็มและน้ำกร่อยอันเป็นที่มาของเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นดังจะกล่าวต่อไป

ความหลากหลายของระบบนิเวศวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม: ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการการท่องเที่ยว

องค์ความรู้เรื่องน้ำเป็นภูมิปัญญาของชาวจังหวัดสมุทรสงครามหรือชาวแม่กลอง เนื่องจากวิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับน้ำ ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องน้ำจึงเป็นเรื่องที่นำศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงรากเหง้าของแบบแผนการทำมาหากิน การกินอยู่ขนบประเพณีของชาวแม่กลอง ภูมิปัญญาเรื่องน้ำเป็นความรู้ที่ได้มาจากการสังเกตการณ์ สะสมบ่มเพาะมานับร้อยปี มีความละเอียดประณีตเป็นความรู้ที่กินเข้าไปได้ ใช้ประกอบอาชีพได้ เป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรม เป็นทุนของท้องถิ่น และประเทศชาติของเรา (สุรจิต 2547: 35) เรื่องน้ำจึงเป็นเรื่องหลักที่ภูมิปัญญาของชาวบ้านได้กำหนดแบบแผนการทำมาหากินขึ้นให้สอดคล้องกับระบบน้ำ และระบบน้ำยังเป็นตัวกำหนดกิจกรรมในอาชีพด้วย ว่าควรทำอะไรในช่วงเวลาใด ตัวอย่างเช่น จะพักน้ำตาลมะพร้าวหรือจะเริ่มเหี่ยววงว จะลงฝักโกงกาง จะเริ่มกลังนา เตรียมนาเกลือ จะดันน้ำเข้านาทุ่ง จะพักนาทุ่งสาดเลนขึ้นจากร่องหรือขานา จะหยุดพักน้ำเรือประมงขึ้นคานเพื่อตอกหมันปิดชัน ทาสีเรือใหม่ เหล่านี้ล้วนต้องนึกถึงฤดูกาลของ "น้ำ" ทั้งสิ้น ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับแบบแผนการทำมาหากินของเมืองแม่กลองนั้น จึงตั้งอยู่บนรากฐานในเรื่องน้ำนี้เอง

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าในกรณีของตลาดน้ำท่าคานั้น ภูมิปัญญาเรื่องน้ำถูกนำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือ ตลาดน้ำท่าคากำหนดนัดที่ยึดตามตารางนัดคือวันขึ้น-แรม 2 ค่ำ 7 ค่ำ และ 12 ค่ำ เป็นหลัก ซึ่งเหตุที่ใช้วันดังกล่าวเป็นตารางนัดของ

ตลาดน้ำนี้เพราะว่า เป็นช่วง “น้ำเกิด” เป็นช่วงที่ปริมาณน้ำจะขึ้น-ลงมากและในเวลาเช้า (เวลาที่คนจ่ายตลาด) เป็นเวลาที่น้ำขึ้นสูง ทำให้สะดวกแก่พ่อค้า แม่ค้าที่นำผลผลิตของตนเองซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางเรือ

ในกรณีของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ปลายโพงพานั้น ถึงแม้ว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะไม่ได้ชัดเจนเหมือนที่ทำคาก็ตาม แต่เราก็สามารถสังเกตได้จากกิจกรรมที่มีอยู่ของปลายโพงพานจะสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ เช่น กิจกรรมการเยี่ยมชมวิธีการทำน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งในกิจกรรมนี้ก็ได้มีการแสดงให้เห็นถึงวิธีการนำวัตถุดิบที่จะแปรรูปเป็นน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งในที่นี้ก็คือน้ำตาลจากงวงมะพร้าวที่ชาวบ้านจะต้องทำการเก็บในช่วงเช้า เพื่อจะได้วัตถุดิบที่มีคุณภาพที่สุดและหลังจากนั้นก็จะเป็นวิธีการเคี่ยวน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งวิธีการทำนั้นยังคงเป็นวิธีพื้นบ้าน เป็นสิ่งที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากกิจกรรมการเยี่ยมชมวิธีการทำน้ำตาลมะพร้าวแล้ว ปลายโพงพานยังนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พาไปดูวิธีการดักจับสัตว์น้ำโดยใช้วิธีแบบเก่าแก่ ซึ่งก็คือการใช้ “ซั้ง” ในการดักกุ้ง ซึ่งเป็นอุปกรณ์ดักจับสัตว์น้ำโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน

“ซั้ง” ภูมิปัญญาของชาวบ้าน¹

ส่วนในกรณีของยี่สารนั้น สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการนำเสนอไว้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวก็คือ การที่ได้ชมวิถีชีวิตผู้คนริมน้ำ ในกิจกรรมนี้นักท่องเที่ยวจะได้เห็นการดักจับสัตว์น้ำโดยใช้โพงพาน² ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในละแวกนี้ใช้ในการดักจับสัตว์น้ำมาเป็นเวลานาน

จะเห็นได้ว่าในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของทั้งสามแห่งที่กล่าวไปแล้วนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นสิ่งสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมสถานที่ดังกล่าวและในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวก็สามารถที่จะเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ที่พวกเขาไม่เคยพบ

¹ ที่มา <http://www.chaipat.or.th/journal/aug02/seath.html>

² เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้ขวนรูปปลิง ปากขวนติดตั้งให้การรับสัตว์น้ำที่พัดตามกระแส น้ำเข้าขวน

เห็นมาอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ตรงกับคำกล่าวของการท่องเที่ยว (2540) ที่กล่าวไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” และจากการที่นำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์เข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมให้มีการสืบต่อไป

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: รูปแบบกิจกรรมในกระแสการพัฒนา

หากจะเปรียบเทียบรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเชื่อมโยงถึงการจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าชุมชนของหมู่บ้านท่องเที่ยวฯ ทั้งสามแห่งได้นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวฯ โดยอาศัยฐานคิดในเรื่องการคำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อมซึ่งเป็นเหมือน “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่สังคมท้องถิ่นนั้นมีอยู่ จึงต้องการใช้ทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ และเมื่อมีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวฯ เกิดขึ้น ชุมชนทั้ง 3 แห่งก็ยังคงยึดหลักการการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดโดยเน้นถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางจากในเมือง ต้องการแสวงหาแหล่งพักผ่อนที่เป็นธรรมชาติที่อยู่ไม่ไกลเกินไป เพื่อย้อนกลับไปหาสิ่งที่เป็นเหมือนภาพของวันวาน (Nostalgia) และเพื่อความแตกต่างจากชีวิตประจำวันในเมือง รูปแบบของกิจกรรมที่พบในชุมชนทั้ง 3 แห่ง (ดังตารางด้านล่าง) จึงปรากฏในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวดังกล่าว รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวฯ ที่พบในชุมชนทั้งสามแห่งจึงปรากฏออกมาในลักษณะคล้ายๆ กันดังสรุปในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน 3 ชุมชน

ศูนย์อนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง	รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว อาศัยฐานคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ	ตลาดน้ำท่าคา
<p>ศูนย์อนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพงพาง</p> <p>การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบโฮมสเตย์ โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้ทัวร์ทางเรือ ตามลำคลอง ทิวทัศน์กิจกรรม และพักค้างกับครอบครัวที่บ้านทรงไทย</p> <p>การล่องเรือชมสองฟากฝั่งคลอง</p> <p>การล่องเรือชมหิ่งห้อย</p> <p>การชมเคียวตาลมะพร้าว และเตาตาล</p> <p>อาศัยฐานคิดเช่น <i>homogenization</i> ความเป็นหนึ่งเดียวร่วมกันทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม</p> <p>ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์, <i>re-localization</i> ความเป็นท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่ง</p> <p>local distinctiveness คุณลักษณะพิเศษทางวัฒนธรรมท้องถิ่น, <i>rural tourism</i> การท่องเที่ยวแบบท้องถิ่น</p>	<p>ชุมชนเขายี่สาร</p> <p>การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบโฮมสเตย์ โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและสัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน</p> <p>การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการนั่งเรือหางยาวเพื่อชมทัศนียภาพของป่าชายเลน ชมริมตอฝั่งคลองยี่สาร จนถึงแม่น้ำเพชรบุรี ออกชายทะเลปากอ่าวอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี</p> <p>กิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จัดสร้างขึ้นโดยความร่วมมือของชาวชุมชนบ้านเขายี่สาร</p>	<p>ตลาดน้ำท่าคา</p> <p>รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตลาดน้ำท่าคา อาศัยแนวคิดเศรษฐกิจวัฒนธรรมอันเป็นการพัฒนาในแนวเศรษฐกิจศาสตร์โบราณฐานแห่งวัฒนธรรม เป็นเศรษฐกิจแห่งการท่องเที่ยวหรือเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการดำเนินงานครบถ้วน ชุมชนและวัฒนธรรมพร้อม ๆ กัน</p>

จากข้อมูลที่สรุปในตารางที่ 2 จะเห็นว่าสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกนำมาเป็น “จุดดึงดูด” ของการท่องเที่ยวฯ ได้แก่ การมีวิถีชีวิตแบบชาวสวน หรือ วิถีชีวิตแบบสังคมชนบท บ้านทรงไทย กิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำ ธรรมชาติและวิถีชีวิตสองฝั่งคลอง กิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นไปเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวด้วยการดึงเอาทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสร้างรายได้ให้กับชุมชน วิถีชีวิตแบบชาวสวนและชาวบ้านสองฝั่งคลองจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่นำมาซึ่งการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น

ตารางที่ 3 วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว

วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็น "จุดขาย" ของการท่องเที่ยว	
ศูนย์อนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพพง	ชุมชนเขายี่สาร
<p>ศูนย์อนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพพง</p> <p>การมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบท</p> <p>วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ, ความปลอดภัย</p> <p>กิจกรรมทางการท่องเที่ยว</p> <p>บ้านทรงไทย : สถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านเรือนไทย เป็นบ้านเรือนไทยติดคลอง มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะพักรวมกับชาวบ้านในท้องถิ่น (Home Stay) หรือพักเป็นแบบส่วนตัวก็ได้เพื่อได้ทราบถึงวัฒนธรรมและความปลอดภัยของท้องถิ่น</p> <p>ผลผลิตจากน้ำตาลสดจากมะพร้าวมาแปรรูปเป็นน้ำตาลมะพร้าว - ขึ้นต้นมะพร้าวเข้า-เย็น เป็นน้ำตาล นำน้ำตาลสดที่ได้จากต้นมะพร้าวมาเคี่ยวให้แห้งแล้วหยอดเป็นก้อนหรือพิมพ์ ตามขนาด ราคาขายเป็นกิโล เพื่อเป็นของฝาก</p>	<p>ชุมชนเขายี่สาร</p> <p>การมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบท</p> <p>วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ, ความปลอดภัย</p> <p>กิจกรรมทางการท่องเที่ยว</p> <p>วิถีชีวิต วิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำคลอง การล่องเรือชมริมสองฝั่งคลองยี่สาร จนถึงแม่น้ำเพชรบุรี ออกชายทะเลปากอ่าวอำเภอบ้านแหลม จ.เพชรบุรี ชมการทำประมง และฟาร์มหอยแมลงภู, บ้านพักกลางทะเล, พิพิธภัณฑ์เขายี่สาร, ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอมจากเปลือกไม้ (สีมะเดื่อ), การทำประมง ที่ใช้ พิงพวง เป็นเครื่องมือ จุดขายดังกล่าวเป็นไปเพื่อการสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุดโดยการให้บริการที่พยาบาลธรรมชาติ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ ในการสร้างรายได้ให้กับแต่ละครัวเรือนในชุมชน</p>
	<p>ตลาดน้ำท่าคา</p> <p>การมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบสังคมชนบท</p> <p>วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ, ความปลอดภัย</p> <p>กิจกรรมทางการท่องเที่ยว</p> <p>การที่ชาวบ้าน(ชาวสวน) ได้นำผลผลิตทางการเกษตรได้แก่ผักสด, ผลไม้ชนิดต่าง ๆ มาจำหน่ายในราคาไม่แพง การแสดงออกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นกันเอง อธิษาศัยไม่ตรีที่ดี (ที่ไม่เสแสร้ง) ในบรรยากาศที่มีความเป็นธรรมชาติ เป็นภาพที่น่าดูได้ยาก ที่ทำให้บางคนได้นึกถึงความทรงจำที่ดีในวัยเด็ก ในขณะที่บางคนอาจจะเพิ่งเคยได้สัมผัสและเกิดความประทับใจ แล้วย้อนกลับมาเยี่ยมใหม่อีกเป็นครั้งต่อไป</p>

ระบบนิเวศวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: วิธีคิดและกระบวนการเชิงวัฒนธรรม

จากข้อมูลของพื้นที่ตัวอย่างที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงครามที่ใช้เป็นกรณีศึกษา 3 แห่ง อาจกล่าวได้ว่าผลประโยชน์เชิงธุรกิจกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นควบคู่กันไป กล่าวคือชุมชนมีความพยายามที่จะดึงเอาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่ยังคงยึดเรื่องนิเวศวัฒนธรรม คือระบบธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตแบบชาวสวนดั้งเดิมเป็นหลักโดยการพยายามนำเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งอาศัยรูปแบบที่มาจากต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ นั่นคือการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และการนำระบบนิเวศวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมมาเป็น กลยุทธ์ในการจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าว อย่างไรก็ตามการจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบเช่นนี้ยังคงต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรงจากชุมชนตามลักษณะของชุมชนชนบททั่วไป หากแต่ความร่วมมือดังกล่าวได้กลายจากความร่วมมือที่มีวงแคบญาติเป็นหลักรวมเป็นความร่วมมือของกลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมเมืองซึ่งแพร่กระจายไปยังสังคมชนบท ในที่นี้คือสังคมของชุมชนท้องถิ่นทั้งสาม ระบบนิเวศวัฒนธรรมในที่นี้จึงได้กลายสภาพจากลักษณะวัฒนธรรมชาวสวนดั้งเดิมที่มีเรื่องของค่านิยมพอเพียง มาเป็นการสร้างธุรกิจชุมชน เกิดการร่วมมือเชิงธุรกิจตามแบบสังคมเมือง

ท่าทีและการปรับตัวต่อระบบการจัดการเชิงทุนนิยม การคำนึงถึงเรื่อง "กำไร"หรือ "ขาดทุน" มีลักษณะแตกต่างกันในรายละเอียด กลุ่มจัดการการท่องเที่ยวฯในชุมชนบางแห่งอาศัยวิธีคิดแบบนักธุรกิจที่เน้นรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลัก ทำให้รูปแบบการจัดการยึดถือเอาประโยชน์ของนักท่องเที่ยวเป็นตัวนำ มีการใช้ศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวมาตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยแทบจะไม่มีขีดจำกัดในบางชุมชน ทั้งนี้แม้ว่าจะมีนโยบายเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นอุดมการณ์ยึดถืออยู่ก็ตาม หากแต่ในความเป็นจริงกลับพบว่านโยบายการอนุรักษ์ดังกล่าวยังคงเป็นไปอย่างผิวเผินและพ่ายแพ้ต่ออำนาจเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ครอบงำโดยอำนาจซื้อของนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่มาจากในเมือง

วิธีการจัดการการท่องเที่ยวของกลุ่มผลประโยชน์ในชุมชนแต่ละแห่งมีลักษณะแตกต่างกันไม่มากนัก สังเกตได้จากรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันไม่เพียงแต่เน้นจุดขายที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเน้นความเป็นอิสระในรูปแบบที่นักท่องเที่ยวคุ้นเคยในวัฒนธรรมของตนมาก่อนไม่ว่าจะเป็นทางเลือกพักแบบโฮมสเตย์ในรูปแบบของเรือนที่แยกตัวอยู่ต่างหากเพื่อให้นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ไม่ได้อยู่ปะปนกับชาวบ้านเพื่อเรียนรู้ที่จะใช้วิถีชีวิตท้องถิ่น ตามแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในต่างประเทศ นอกจากนี้ "วัฒนธรรมการทึบ" นำมาซึ่งความเข้าใจผิดตลอดจนก่อให้เกิดความคาดหวังและส่งผลให้ "วัฒนธรรมการต้อนรับ" ของเจ้าของบ้านตลอดจนกลุ่ม

ของชุมชนเปลี่ยนไปเมื่อนักท่องเที่ยวได้เปลี่ยนสถานะของเจ้าบ้านผู้มีน้ำใจ (ตามลักษณะของชุมชนชนบทของไทยแต่เดิมตามที่เข้าใจกันมา) เป็นเพียง “ผู้ให้บริการ” ในบางชุมชนพบว่า ความต้องการสร้างรายได้โดยการเปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์นั้น หากคนในชุมชนยึดถือผลประโยชน์เป็นหลัก จะทำให้เจ้าของบ้านมองนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักเป็นแหล่งรายได้สำคัญเท่านั้น โดยมีค่าของเงินเป็นสิ่งตอบแทนจากการที่นักท่องเที่ยวได้บริโภคและเสพความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกจัดฉากขึ้น นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ภายในชุมชนอันเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มีความยั่งยืนตามความหมายที่ควรจะเป็นคือการสร้างรายได้ที่พอเพียงสำหรับเลี้ยงชุมชนบนรากฐานทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศที่ไม่ถูกทำลายจากการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบางชุมชนก็ไม่ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต รูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากการเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งมาแต่เดิม มีการจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน ส่งผลให้ศักยภาพในการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงเป็นไปได้ในระดับหนึ่งและมีความเป็นไปได้ว่าจะมีการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไปหากได้มีการสานต่อและสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อระบบนิเวศวัฒนธรรม

ชุมชนในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามเป็นชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมและอยู่ในสภาพแวดล้อมของระบบนิเวศที่ผ่านช่วงเวลาของการปรับตัวโดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน ชาวสวนจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น การเข้ามาของกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นสิ่งที่เป็นไปตามกระแสการพัฒนาท้องถิ่นให้สามารถตอบสนองกับความเป็นไปของการพัฒนากระแสหลักหรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ ผลกระทบจากกระแสการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงแง่มุมบางประการที่ถูกหยิบยกมาอภิปรายดังต่อไปนี้

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน 3 พื้นที่ ของจังหวัดสมุทรสงครามก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมโดยรวม ได้แก่ มีการส่งเสริมให้เกิดการเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบนี้ในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ กล่าวคือนักท่องเที่ยวให้ความสนใจ เข้าร่วมกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวโดยการปรับตัวและยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกกำหนดไว้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมพายเรือชมหิ่งห้อย

ถูกกำหนดไว้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมพายเรือชมหิ่งห้อย กิจกรรมตกบาตรยามเช้า การท่องเที่ยวทางเรือชมสวนผลไม้และเตาตาล การท่องเที่ยวทางเรือชมวิถีชีวิตแถบป่าชายเลน ตลอดจนการร่วมรับประทานอาหารพื้นบ้าน

นอกจากนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวดังกล่าวยังนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น แม้ว่าในปัจจุบันวิถีชีวิตแบบเมืองจะได้เข้าไปมีอิทธิพลในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านสมุทรสงครามอยู่บ้างบางประการ เช่น ชาวบ้านในชุมชนเริ่มมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในชีวิตประจำวัน การบริการนักท่องเที่ยวโดยทางเรือก็ได้ใช้ประโยชน์จากการติดต่อผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อเรียกเรือมารับในพื้นที่ได้ หรือการที่ชุมชนมีถนนคอนกรีตตัดผ่านอันหมายถึงการนำความเจริญทางวัตถุเข้ามาสู่ชุมชน ในกรณีตลาดน้ำ นอกจากเส้นทางคมนาคมทางน้ำแล้ว เส้นทางคมนาคมทางบกก็อำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวได้ไม่น้อยเลย แม้คำบางคนที่พายเรือขายของในวันที่มีตลาดนัด ยังได้บรรทุกสินค้าใส่ท้ายรถกระบะไปขายตามหมู่บ้านต่างๆอีกด้วย อย่างไรก็ตามการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็ถือเป็นการกระตุ้นให้เกิดการสร้างจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์วิถีชีวิตที่เคยเป็นมาครั้งอดีตไม่ให้อ่อนหายไปพร้อมๆกับเปิดโอกาสให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านั้นได้เปิดตัวออกสู่สาธารณะ ไม่ว่าจะโดยวิธีการบอกต่อจากปากถึงปาก โดยสื่อ หรือโดยการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆของทางจังหวัดสมุทรสงครามซึ่งหมายความว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ได้รับการยอมรับทั้งจากระดับชุมชนเอง ระดับจังหวัดและระดับประเทศ

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อเชิงบวกให้แก่ชุมชนอยู่ไม่น้อย ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางด้านสังคมวัฒนธรรมก็ได้เกิดขึ้นในทางลบด้วย เมื่อวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกทำให้กลายเป็นสินค้า (Commoditization of Culture) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้กลายเป็นกระแสอยู่ในความนิยมหรือกลายเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม (Popular Culture) ของชนชั้นกลาง การตอบสนองทางด้านรสนิยมการท่องเที่ยว (a taste of tourism) ทำให้เกิดกระแสการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืนของชุมชนเป็นหลักอย่างเดียว หากแต่เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเอาใจและสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอันจะนำมาซึ่งรายได้ที่เป็นกำไร เช่น การจัดหาที่พักแบบโฮมสเตย์ที่ให้นักท่องเที่ยวเสนอรายการกิจกรรมที่อยากทำและชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของโฮมสเตย์นั้นจัดรายการดังกล่าวให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความพอใจ หรือแม้กระทั่งการที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกพักตามบ้านของชาวบ้านที่ตนเองพอใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกสบายที่เจ้าของบ้านมีไว้รองรับเป็นหลัก เช่น มีห้องแอร์ ห้องน้ำและห้องนอนที่เป็นสัดส่วนไม่ปะปนกับเจ้าของบ้าน กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวมีความโน้มเอียงที่จะปรับตัวตามความพอใจของนักท่องเที่ยวซึ่งในประเด็นนี้แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งก็ยังคงยึดเรื่องศักยภาพของชุมชนเป็นหลัก บาง

แห่งก็พยายามจัดให้มี บางแห่งยังอยู่ในระยะเริ่มต้น ยังไม่พร้อมจะทำแต่มีแนวโน้มที่จะทำตามความต้องการของนักท่องเที่ยว การทำตามความพอใจของนักท่องเที่ยวอาจเป็นไปได้เพื่อความสะดวกของทั้งฝ่ายจัดการท่องเที่ยวและฝ่ายนักท่องเที่ยว เนื่องจากต่างก็ต้องการความเป็นส่วนตัว หากแต่มีการปฏิสัมพันธ์ตามกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเป็นผู้กำหนดเองหรือตามรายการที่กลุ่มจัดการท่องเที่ยวนำเสนอให้ ไม่มีการบังคับ นอกจากนี้ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า เรือนที่ใช้รับรองนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ส่วนใหญ่เป็นเรือนที่อยู่แยกต่างหากจากเรือนที่เจ้าของบ้านอยู่จริงหรือในบางรายเจ้าของบ้านได้มอบหมายให้ผู้อื่นที่มีบ้านเรือนอยู่นอกชุมชนมาดูแลนักท่องเที่ยวแทนเนื่องจากตนเองติดภาระกิจ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้านในรูปแบบที่ “เข้าถึง” เป็นไปได้เพียงระดับหนึ่ง และเป็นเพียง “การท่องเที่ยว” ที่ไม่ได้เรียนรู้ “ชีวิตจริง” ของชาวบ้านเท่าใดนัก เนื่องจากการพักอาศัยดังกล่าวไม่ได้อาศัยพักเหมือนหนึ่งเป็นเครือญาติหรือเป็นสมาชิกของบ้านที่เข้าพัก ทางด้านเจ้าของบ้านก็เต็มใจและยินดีให้นักท่องเที่ยวอยู่แยกต่างหากเพื่อความสะดวกสบายและไม่เป็นการรบกวนนักท่องเที่ยว ความรู้สึกถึง “การแปลกแยก” (alienated) และ “ความเป็นอื่น” (others) จึงเกิดขึ้นท่ามกลางบรรยากาศที่มีความพยายามของการทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นกลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่ตอบสนองรสนิยมบางประการของนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวกรุงเทพมหานคร ลักษณะวิถีชีวิตแบบเมืองที่ผู้คนมีความเป็นส่วนตัวสูงได้แทรกซึมเข้าไปอยู่ในรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวที่พยายามสร้างรูปแบบของการศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น หากแต่ทำได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น

ทางด้านเศรษฐกิจชุมชน ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็สืบเนื่องมาจากรูปแบบของลักษณะนิสัยของผู้คนที่มีแนวโน้มเป็นแบบเมืองมากขึ้น กล่าวคือ ผู้ที่มีส่วนได้ ส่วนเสีย (stakeholders) ในการจัดการการท่องเที่ยวฯ คำนึงถึงประโยชน์ของตนเองและครอบครัว เครือญาติเป็นหลักเนื่องจาก หมู่บ้านท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวฯ โดยอาศัยเครือญาติ โดยให้ความสำคัญกับรายได้ที่จะเกิดกับการจัดการการท่องเที่ยวฯ มากขึ้น ผลประโยชน์ยังคงกระจุกตัวอยู่เพียงชาวบ้านบางกลุ่มที่สนใจเข้าร่วมโครงการการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งประเด็นนี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยปริยาย ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึงนี่ก็เป็นสิ่งที่ชุมชนแต่ละแห่งมีการจัดการแก้ปัญหาไปตามสถานการณ์ของตัวเอง อย่างไรก็ตามแม้ว่าการกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวฯ ยังทำได้ไม่ทั่วถึงในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา หากแต่ชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบางชุมชน ก็มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะนำมาซึ่งรายได้เสริมของชุมชนนอกเหนือไปจากรายได้อื่นๆ ที่เคยเป็นอาชีพหลักของชุมชนมาตั้งแต่อดีต เช่น รายได้จากการทำสวนผลไม้ การเผาถ่านไม้โกงกาง การทำนากุ้ง

เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็มีความเป็นไปได้ว่าโดยอาศัยกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พัฒนาอาชีพในอดีตเหล่านี้ให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวได้

ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม

เมื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้กลายมาเป็นกระแสของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน มิติด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นความพยายามของฝ่ายจัดการการท่องเที่ยวในการเร่งสร้างและปลูกจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติโดยมุ่งให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดนั้น จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีการปรับตัวทางด้านสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ในขณะที่ชุมชนต่างๆที่ใช้เป็นกรณีศึกษาก็ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้ด้วย แม้จะในระดับที่ต่างกัน

ในเรื่องของการปรับตัวพบว่าการปรับวิธีคิดหรือกระบวนทัศน์ทางความคิดใหม่ ได้แก่ การนำแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมที่อาศัยแนวทางการสร้างความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมาเป็นพื้นฐานของการจัดการการท่องเที่ยว ดังที่ได้กล่าวแล้ว กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในด้านวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศของท้องถิ่นโดยเฉพาะเรื่อง การมีวิถีชีวิตแบบป้าชายเลน ที่รู้จักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นแหล่งอาชีพและรายได้ นอกเหนือไปจากเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชน วิถีชีวิตแบบชาวสวนที่ยังคงสภาพความเป็นชาวสวนดั้งเดิมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมๆกับการพัฒนาทางกายภาพภายในชุมชน กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงความพยายามในการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพในระดับท้องถิ่นยังคงปรากฏในชุมชนที่ใช้เป็นกรณีศึกษา เช่นการปลูกพืช สวนผลไม้ที่หลากหลายขึ้นตามสภาพของดินที่เปลี่ยนไปจากเดิม แม้ว่า จะแตกต่างกันในรายละเอียด กล่าวคือ ในชุมชนทุกแห่งที่ใช้เป็นกรณีศึกษาได้ใช้ กระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดังกล่าวเป็น “จุดยืน” ในการขายโปรแกรมการท่องเที่ยวของตนซึ่งมีชุมชนบางแห่งที่ กระแสดังกล่าวได้ส่งผลในทางรูปธรรมให้เกิดการอนุรักษ์อย่างจริงจังและเป็นไปโดยสมัครใจ ไม่ใช่เพียงเพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเท่านั้น เช่น ชุมชนเขายี่สาร ที่มีการส่งเสริมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน โดยการเพิ่มจำนวนไม้โกงกางเพื่อทดแทนไม้ที่ถูกตัดไปเผาถ่าน ซึ่งนับเป็นกิจกรรมที่สามารถรักษาระบบสังคมกับระบบนิเวศของป่าได้อย่างสมดุลอันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป ในขณะที่บางชุมชน แม้จะมีจุดยืนดังกล่าวเช่นกัน แต่ด้วยกระแสของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการเติบโตที่ไร้ทิศทางของความเป็นเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างมนุษย์ด้วยกันลดลงหรือเปลี่ยนไป และแทนที่ความเจริญทางวัตถุ

เกิดขึ้นควบคู่กับความเจริญทางจิตใจ แต่จากข้อมูลภาคสนาม พบว่า ชุมชนบางแห่งเน้นความเจริญทางวัตถุมากเกินไปจนทำให้จุดยืนดังกล่าวสั่นคลอน การเอาเปรียบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการท่องเที่ยวฯ เช่น การผลิตซ้ำ (reproduction) เพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว พบได้ในกรณีการล่องเรือชมเตาตาล การกรีดตาลทำน้ำตาล (ทำซ้ำๆให้นักท่องเที่ยวดู) ตลอดจนการล่องเรือชมหิ่งห้อยยามค่ำคืนที่ส่งผลให้จำนวนหิ่งห้อยลดน้อยลง การลดจำนวนลงของหิ่งห้อยเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่คุณภาพของน้ำในคลองที่ด้อยลง ผิวดินที่ปนเปื้อนด้วยสารพิษที่แขวนลอยในน้ำมากขึ้นซึ่งตามปกติ หิ่งห้อยจะมีอายุในการกระพริบแสง 14 วัน ช่วงกระพริบก็เป็นช่วงที่หิ่งห้อยกินน้ำค้างบริสุทธิ์และต้องการความเยียบสงบปราศจากแสงและเสียง การนำนักท่องเที่ยวเข้าไปดูหิ่งห้อยโดยไม่ได้คำนึงถึงช่วงเวลาดังกล่าวจึงส่งผลให้จำนวนหิ่งห้อยลดลง ปัญหานี้สามารถเชื่อมโยงกับผลกระทบทางวัฒนธรรมได้เมื่อชาวบ้านบางส่วนในชุมชนผู้ซึ่งไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวฯเกิดการต่อต้านวัฒนธรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว (reaction of culture) โดยการตัดต้นลำพูทิ้งไปเพื่อไม่ให้มีที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อยและเพื่อตัดความรำคาญที่แต่ละวันจะมีเรือพานักท่องเที่ยวมาดูหิ่งห้อย ซึ่ง “มันไม่ได้อะไรขึ้นมาจากมาดู ดูเสร็จก็กลับไป แล้วก็ลืม” ชาวบ้านรายหนึ่งสะท้อนความเห็นออกมาดังๆ

ทางด้านนักท่องเที่ยว อาจกล่าวได้ว่า แม้จะมีจุดยืนว่าเป็นการท่องเที่ยวที่เป็นไปบนฐานของการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ แต่ความเข้าใจนี้ก็เป็นไปอย่างไม่ลึกซึ้งเท่าใดนัก กล่าวคือ การรับรู้เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นไปโดยผิวเผินสำหรับนักท่องเที่ยวบางกลุ่มและเป็นเรื่องตามกระแสมากกว่าจะเป็นเรื่องของจิตสำนึกเพื่อนำไปสู่กระบวนการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางที่มีลักษณะระสนิยมในการแสวงหาความพึงพอใจจากการท่องเที่ยวที่ต้องการความแตกต่างเพื่อให้อุดมการณ์ จึงได้เลือกที่จะมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อแสดงสัญลักษณ์ของการเป็นนายวิถีชีวิตแบบเมือง รวมทั้งแนวคิดการโหยหาอดีต (nostalgia) ที่ต้องการกลับไปหาความยั่งยืนในระบบสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวดังกล่าวจึงถูก “เสพ” เพื่อความพึงพอใจดังกล่าวเป็นหลัก อย่างไรก็ตามพวกนักท่องเที่ยวที่มีความรู้ก็อาจสามารถ “เข้าถึง” การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากกว่าพวกที่ไม่มีความรู้หรือมีความรู้แต่ต้องการเพียงไปเท่าเที่ยวเท่านั้น ดังนั้นจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมว่าเมื่อนักท่องเที่ยวที่ไม่ค่อยมีความรู้เข้าไปท่องเที่ยวแบบนี้ก็จะใช้ความต้องการและความเคยชินของตัวเองเป็นหลักและเรียกร้องให้มีการจัดให้ตามความต้องการซึ่งความต้องการบางอย่างก็เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นกับรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยว ถ้าหากกิจกรรมดังกล่าวไม่ไปรบกวนธรรมชาติและยังคงรักษาความสมดุลของระบบนิเวศได้ กิจกรรมนั้นก็

น่าจะยังคงได้รับการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น การเดินชมป่าชายเลน การปลูกป่าทดแทน
สวนกิจกรรมใดที่อาจส่งผลให้เกิดรูปแบบของการผลิตซ้ำ ผลิตภัณฑ์ต้องการ และการดึงเอา
ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้มากเกินไปจนหมุนเวียนไม่ทันก็สมควรได้รับการส่งเสริม นอกจากนี้การ
รักษาสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีและยั่งยืนควรเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างกลุ่ม
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด เช่น การสร้างระบบบำบัดน้ำเสียจากการชักล้างที่เกิดจากการมาเยือนของ
นักท่องเที่ยว ไม่ให้ส่งผลในทางลบต่อระบบนิเวศ เป็นต้น

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้รวบรวมข้อมูลที่ได้นำเสนอแล้วมาสรุปให้เห็นประเด็นสำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และนำไปเป็นแนวทางในการสร้างแบบแผนความร่วมมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมต่อไป

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

จากข้อมูลภาคสนามพบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งคือเรื่องการรับรู้เกี่ยวกับความหมายและการให้ความสำคัญต่อนิยามของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวซึ่งพบว่าการรับรู้ ตลอดจนแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่ตรงกันระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ได้แก่ 1) กลุ่มชาวบ้านทั่วไป 2) กลุ่มผู้สนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยว 3) กลุ่มนักท่องเที่ยว ดังนี้

กลุ่มชาวบ้านทั่วไป ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมในโครงการการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาจได้รับผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่ากลุ่มชาวบ้านดังกล่าวมีการรับรู้และความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวแตกต่างไปจากการรับรู้และความเข้าใจของคนกลุ่มอื่นๆในเรื่องเดียวกัน กล่าวคือเป็นการรับรู้และเข้าใจอย่างผิวเผินว่าการท่องเที่ยวหมายถึงการพักผ่อนหย่อนใจที่มีเรื่องความบันเทิง ความสนุกสนานเข้ามาเกี่ยวข้อง ในการนี้สถานที่ท่องเที่ยวก็ต้องเป็นฝ่ายให้บริการลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวสำหรับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็ยังไม่ชัดเจนว่าอนุรักษ์อะไรและอย่างไร ในที่นี้ชาวบ้านรับรู้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นไปตามนโยบายของรัฐที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวรวมถึงการทำให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลายเป็นของดีประจำตำบล (OTOP) เพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนภายนอกเข้ามาเที่ยวอันจะนำไปสู่ผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ

กลุ่มผู้สนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านท่องเที่ยวนั้นๆ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน คนกลุ่มนี้ ให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความพึงพอใจซึ่งกันและกัน กล่าวคือชาวบ้านสามารถสร้างรายได้บนฐานของวัฒนธรรมชุมชน นักท่องเที่ยว ยึดถือเรื่องรสนิยมในการ

กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความรู้เรื่องการรักษาระบบนิเวศและการอนุรักษ์วัฒนธรรม กับกลุ่มที่ไม่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวแต่อาศัยกระแสความนิยมเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การรับรู้และความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่มไม่ได้แตกต่างกันมากนัก เพียงแต่ในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความรู้เรื่องการรักษาระบบนิเวศและการอนุรักษ์วัฒนธรรม มีแนวโน้มในการ “เข้าถึง” วัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่า หากแต่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นไปเพื่อการท่องเที่ยวนั้นก็ก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นเป็นปรากฏการณ์ของกระแสการพัฒนาที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมได้ อย่างไรก็ตามความหมายของ “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” อาจเป็นคำคุ้นเคยที่ยังต้องการการตีความจากกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าวให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หากจะตรวจสอบกระบวนการให้ความหมายใหม่กับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อาจพบว่าเป็นความจริงนั้นได้ผิดไปจากหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ดังเช่นที่ ดรรชนีและสุรเชษฐ์ (2539) ได้สรุปหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า

1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ธรรมชาติและอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย โดยจะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ในประเด็นนี้พบว่าทุกชุมชนมีพื้นที่ธรรมชาติและแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรม แต่มีบางชุมชนเท่านั้นที่มุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติหรือลักษณะเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวฯ เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ระบบนิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (sustainable tourism) ไม่ทำลาย และไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติเสื่อมโทรม

ในประเด็นนี้พบว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวฯ มีสำนึกรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในระดับหนึ่งและมีความแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวฯ ในแต่ละพื้นที่ ส่วนการเน้นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ไม่ทำลายและไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติเสื่อมโทรมนั้นพบว่ามีบางหมู่บ้านที่ดำเนินการ

ได้ครบถ้วนดังกล่าวและมีบางหมู่บ้านที่ไม่ได้ดำเนินการบนพื้นฐานดังกล่าวอย่างครบถ้วน หากแต่ คำนึงถึงผลประโยชน์เรื่องรายได้และความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์กับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้วยังเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อม เชิงบวกด้วย

ในประเด็นนี้พบว่านักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ แต่จะเป็น การเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกนอกเหนือไปจากการได้รับความพึงพอใจด้วย หรือไม่นั้น งานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่สามารถให้ความชัดเจนได้ด้วยข้อจำกัดของข้อมูลและเวลาในการ ดำเนินการวิจัยเนื่องจากประเด็นเรื่องจรรยาบรรณเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนและยังต้องการเวลาใน การศึกษาต่อไปว่าการท่องเที่ยวดังกล่าวได้เสริมสร้างให้เกิดจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมท่ามกลาง นักท่องเที่ยวหรือไม่

4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็จะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

ในประเด็นนี้พบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ ธรรมชาติ และพบว่าการท่องเที่ยวฯได้เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นในทางตรง แต่ยังไม่พบการเอื้อ ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นในทางอ้อมเท่าที่ควร เนื่องจากการชี้ให้เห็นประโยชน์ดังกล่าวให้ชุมชนรับรู้ ร่วมกันเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้ง่าย ๆ และเป็นรูปธรรม

5. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการช่วยดูแลรักษาแหล่ง ท่องเที่ยวและการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมชาติสู่ท้องถิ่น

ในประเด็นนี้พบว่าประชาคมส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการช่วยดูแลรักษาแหล่ง ท่องเที่ยว แต่ในประเด็นเรื่องการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมชาติสู่ท้องถิ่นนั้นยังไม่มีความชัดเจน เกิดความขัดแย้งภายในและความยากลำบากตลอดจนความซับซ้อนของระบบการบริหารจัดการการ ท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามหากจะเชื่อมโยงหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ข้างต้นกับประเด็นการ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และหากจะพิจารณาว่าการท่องเที่ยวฯในที่นี้เป็นการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืนหรือไม่นั้น จากการทบทวนลักษณะของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ มุ่งเน้น

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวมและปรับสภาพการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป ขอบเขตของการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกองค์ประกอบ ทุกส่วนของการท่องเที่ยวหรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน ซึ่งโดยสรุป กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอ ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย กิจกรรมบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมจะต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุดเพื่อให้สามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้ ก็อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยนัยดังกล่าว หากแต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยนัยของการพัฒนาที่รวมเอาความสมดุลหรือบูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไว้ได้ตลอดไป ทั้งนี้ หมายความว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขาในการที่จะสนองความต้องการของเขาเอง (พระธรรมปิฎก 2546: 65-71) การประนีประนอมในที่นี้ หมายถึง หากประชากรในปัจจุบันทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้เสื่อมโทรมเสียหายหรือทำให้ร่อยหรอลงไป คนรุ่นหลังในอนาคตซึ่งก็มีความต้องการบริโภคทรัพยากร ก็จะไม่สามารถสนองความต้องการของพวกเขาได้อย่างเต็มที่ เกิดภาวะต้องประนีประนอมความต้องการไม่สามารถสนองความต้องการได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น หากจะพิจารณาว่าการท่องเที่ยวในที่นี้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาถึงแนวโน้มการตอบสนองความต้องการดังกล่าว การรักษาทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรในอนาคตด้วยจึงเป็นสิ่งที่คนรุ่นปัจจุบันต้องคำนึงถึง

โดยสรุปแล้วหากพิจารณาโดยเชื่อมโยงกับความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าวแล้ว การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตัวอย่างทั้งสามแห่งเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับที่สามารถสนองความต้องการในปัจจุบัน แต่ยังไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีแนวโน้มของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนหากมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่อไปเรื่อยๆโดยขาดการทดแทน บำรุงรักษา หรือทดแทน บำรุงรักษาไม่ทันให้มีใช้ยั่งยืนต่อไปถึงคนรุ่นหลัง ประการสำคัญก็คือหากขาดการสืบทอดในวัฒนธรรมท้องถิ่นท่ามกลางคนรุ่นใหม่ ในอนาคตเนื่องจากปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีอิทธิพลต่อระบบความคิดของคนรุ่นใหม่มากกว่า ทำให้เกิดการทิ้งถิ่นไปหางานทำในเมืองอย่างสมัครใจมากกว่าจะอยู่ในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาให้มีความยั่งยืนดังนั้นแนวโน้มของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนจึงมีสูง ซึ่งการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนนี้จะส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดการแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่การเอาเปรียบ

ธรรมชาติที่วางอยู่บนพื้นฐานของการมุ่งไปสู่การทำยอดทางการตลาดและผลกำไรที่จะเกิดขึ้นในชุมชนเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม วาทกรรมการพัฒนายังคงดำเนินต่อไปและเป็นปัญหาของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น รัฐ เอกชน องค์กรชาวบ้าน ในการสร้างความเข้าใจและนำไปสู่ความร่วมมือกัน ชาวบ้านกำลังต่อสู้กับชุดความรู้ใหม่ของการพัฒนา การปรับตัว ปรับวิธีคิดใหม่ให้สอดคล้องกับความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งจำเป็นหากแต่ต้องวางอยู่บนหลักการและพื้นฐานของการปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบนิเวศวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้มากที่สุด

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถทำให้อยู่ในขอบเขตของการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้โดยอาศัยการพิจารณาความสำคัญของเรื่องต่างๆ ดังนี้

1) การคำนึงถึงชุมชนในเชิงหน้าที่ (function) เป็นหลัก ทั้งในแง่ การเป็นแหล่งพักผ่อนของคนนอก การเป็นที่อยู่อาศัยของคนใน ในที่นี้การประสานกันทางความคิดเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับสมาชิกของชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมและสร้างพลังต่อรองให้เกิดระหว่างชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เข้ามาจัดการเรื่องการท่องเที่ยว ทั้งนี้โดยไม่ให้การหน้าที่อย่างหนึ่งอย่างใดต้องเสียหลักไปแต่ให้อยู่ในสภาพที่พอเหมาะพอดีกันคือชุมชนยังสามารถเป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกเช่นเดิมในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่พึงปรารถนาของผู้มาเยือน

2) การสร้างความสมดุลระหว่างจิตสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อมกับผลประโยชน์เชิงรูปธรรม สิ่งสำคัญที่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนต้องคำนึงถึงคือ ทำอย่างไรจะสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้อยู่เหนือการคาดหวังเรื่องผลกำไรและผลประโยชน์เชิงวัตถุ การสร้างการรับรู้ที่ตรงกันทั้งชุมชน

3) การสร้างความเข้าใจที่ตรงกันทุกฝ่าย ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรเป็นอย่างไร คงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ให้คนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ต่อไป และสร้างจิตสำนึกของการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ตรงกัน การตระหนักถึงคุณภาพชีวิตที่ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมที่ดีในการดำรงชีวิตอันหมายถึงความยั่งยืนของระบบนิเวศและธรรมชาติแวดล้อมเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญโดยการคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเป็นอันตรายกับวิถีชีวิตและชุมชนในอนาคต

4) การสร้างเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยว มีการประสานผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม การสร้างเครือข่ายชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งสมควรสนับสนุนให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างฐานของพลังท้องถิ่นและ

เพื่อพัฒนาให้เกิดการสร้างและกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ไม่ใช่การกระจุกตัวของรายได้ให้อยู่ในกลุ่มของผู้นำท้องถิ่นหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเท่านั้น การสร้างเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยวอาจทำได้โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่ แบ่งการจัดการให้เกิดการประสานงานกันอย่างทั่วถึงเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง การสร้างเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยวยังรวมถึงการดำเนินการการท่องเที่ยวที่ชัดเจนบนพื้นฐานแนวความคิดเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

5) การทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ต้องทำอย่างต่อเนื่อง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติไปเพื่อการพักผ่อนสำหรับคนในท้องถิ่นเองและคนภายนอกชุมชน การบริโภคนั้นจึงจำเป็นต้องมีการทดแทนซึ่งต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทรัพยากรดังกล่าวมีพอสำหรับการบริโภคในวันข้างหน้าด้วยจึงจะถือว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

6) การสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่ไม่ทิ้งถิ่นไปทำงานที่อื่น

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถทำให้เป็นกระแสความนิยมท้องถิ่นขึ้นอีกครั้ง (re-localization) เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนและเพื่อต่อต้านการพัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรม (anti-industrial development) เมื่อคนรุ่นใหม่ทิ้งถิ่นไปทำอาชีพหลากหลายนอกชุมชนโดยเฉพาะการเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมเต็มรูป ทั้งนี้ต้องอาศัยการจัดการของชุมชนและแนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชนที่วางอยู่บนรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาเป็นกำหนดยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่จากที่ในปัจจุบันยังมีกระแสการทิ้งถิ่นเพื่อไปหางานทำในเมืองให้กลายเป็นกระแสการพัฒนาท้องถิ่นขึ้นใหม่โดยอาศัยภูมิปัญญาที่คงอยู่แต่ปรับกระบวนการถ่ายทอดให้เข้ากับความสะดวกของคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะให้มีลักษณะการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจนสามารถดึงดูดให้คนรุ่นใหม่เกิดสำนึกและสร้างปรากฏการณ์แรงงานไหลกลับ เพื่อสร้างงานและรายได้ในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นสามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของพลังชุมชนที่มีแนวคิดและความเข้าใจเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้อาจจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระดับชุมชนขึ้นก่อนแล้วนำไปเทียบเคียงเพื่อหาความเหมาะสมในการปรับแผนแม่บทระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคต่อไปให้สอดคล้องกัน

งานวิจัยชิ้นนี้อาจมีความคล้ายคลึงในบางส่วนกับงานศึกษาอื่นๆที่เลือกกรณีศึกษาเดียวกัน หากแต่งานศึกษาชิ้นนี้ได้พยายามศึกษาถึงกระบวนการให้ความหมายซึ่งสะท้อนวิถีคิดรวมถึงวิธีการปรับตัวของชุมชนท่ามกลางวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาท้องถิ่นให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้ชุมชน และได้กลายเป็นกระแสความนิยมที่เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างทั่วถึงจนเกิดเป็นคำถามว่า“อย่างไรกันแน่ที่เรียกว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน?” และ “อย่างไรกันแน่ที่เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์?” วาทกรรมการพัฒนาและการให้ความหมายใหม่ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอาจนำไปสู่คำถามอื่นๆที่ยังสามารถทำให้เป็นประเด็นการศึกษาต่อไปได้อีกตราบใดที่คำตอบของการพัฒนายังเป็นไปในทิศทางที่แตกต่างกันท่ามกลางผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ทิศทางการวิจัยในอนาคต : ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับงานวิจัยครั้งต่อไปที่น่าจะมีการดำเนินการต่อ ควรจะมีลักษณะดังนี้

1) การวิจัยเชิงประยุกต์และสหวิทยาการที่เข้าถึงปัญหาโดยตรงของชุมชนแต่ละแห่ง โดยเน้นที่ตัวปัญหาที่เป็นผลกระทบการท่องเที่ยว เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการบริโภคของนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนรุ่นใหม่ต่อชีวิตชาวสวน . ชาวป่าชายเลน ที่โน้มเอียงไปทางวัตถุนิยม บริโภคนิยมมากขึ้น ปัญหายาเสพติดและปัญหาวัยรุ่นที่ใช้สถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนเป็นแหล่งอบายมุข ปัญหานามัยชุมชน ปัญหาการทิ้งถิ่นของคนรุ่นใหม่ ตลอดจนการเกิดภาวะแรงงานนำเข้ามากกว่าแรงงานในท้องถิ่น โดยการศึกษาเชิงคุณภาพที่เป็นการมองปัญหาจากมุมมองทั้งคนใน คนนอก เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นๆว่าสอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนอย่างไร

2) การศึกษาการปรับตัวของชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรในบริบทใหม่ของสังคมที่เปลี่ยนไป โดยศึกษาเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป การจัดการการท่องเที่ยวจะมีการจัดการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไปอย่างไร ศึกษาการปรับวิถีคิดและการรับมือกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเพื่อประเมินการพัฒนาการท่องเที่ยวในแง่ความสำเร็จหรือล้มเหลว

3) การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยอาศัยฐานคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยให้ความสำคัญกับวิธีการจัดการกับปัญหาโดยชุมชนว่ายั่งยืนหรือไม่ เพียงใด

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความภาษาไทย

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2539. *การตลาดในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540. *รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ* โดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย
- ชัยวุฒิ . 2542. *การจัดการการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ณรงค์ ศรีศุภสวัสดิ์. 2544. *นิเวศวิทยามนุษย์ ทฤษฎี แนวความคิดและการประยุกต์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ดรพรณี เอมพันธุ์และสุรเชษฐ์ เชษฐมาลี. 2539. *อุทยานแห่งชาติกับการนันทนาการและการท่องเที่ยวในทศวรรษหน้าเพื่อทรัพยากรที่ยั่งยืน*. เอกสารวิชาการเสนอในการประชุมสัมมนา. วันที่ 27-28 พฤษภาคม 2539. ภาควิชาอนุรักษ์ศึกษา. คณะวิทยาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. 2546. *มานุษยวิทยาการท่องเที่ยว*. แปลและเรียบเรียง จาก Nelson H.H. Graburn ใน David Levinson and Melvin Ember (eds.) 1996. *Encyclopedia of Cultural Anthropology*. Henry Holt and Company, New York. Pp.1316-1319.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542 *การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ปราณี กล้าส้ม. 2543 .“ยี่สาร : ชุมชนที่ถูกลืม”. ใน *เมืองโบราณ ปีที่26 ฉบับที่3* (ก.ค.-ก.ย.2543)
- ปาย ประไพ. 2545 .“เรื่องเล่า...จากบ้านปลายโพงพาง”. ใน *บ้านและสวน ปีที่26 ฉบับที่312* (ส.ค.2545)
- ปุกฤษณ์ บุคตาหวัง. 2543. *สมุทรสงคราม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ พี เอส พี.
- พระธรรมปิฎก. 2546. *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.
- ยศ สันตสมบัติ. 2544. *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร*. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. 2541. *ชุมชนโบราณที่บ้านยี่สาร*. เมืองโบราณ ปีที่24 ฉบับที่3 (ก.ค.-ก.ย.2541)

สุรจิต ชิริเวทย์. 2547. *คนแม่กลอง*. จัดพิมพ์โดยหอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพรส.

อภิสิทธิ์ วีระจากรวรรณ. 2542. "ชาวอีสานขอจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง". ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 20 ฉบับที่ 10 (ส.ค. 2542)

เอกสารราชการ

แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลยี่สาร ประจำปี 2544. ธันวาคม 2544

แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา ประจำปี 2545, ปี 2546

แผนพัฒนา 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคา ตำบลท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

งานวิจัย

ยาใจ ศรีวิโรจน์และคณะ. 2545. *ระบบมาตรฐานคุณภาพและการจัดการท่องเที่ยว ตำบลปลายโพรงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ. 2545. *การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาจังหวัดน่าน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ศุณยวิชัยป้าไม้. 2545. *แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบครบวงจรในพื้นที่นาร่องอำเภอวังน้ำเขียว เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*. ภาควิชาอนุรักษวิทยา. คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. 2543. *รายงานผลการศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: เพรส

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2540. *รายงานการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ

สินธุ์ สโรบล (บก.) 2546. *การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ*. เชียงใหม่: วนิตา เพรส

สุวัฒน์ จุฑากรณ์และรุ่งทิพย์ ว่องปฏิบัติกร. 2544. หลักการและแนวทางในการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยว, น.181-184 ใน เอกสารสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว. สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สารนิพนธ์ / วิทยานิพนธ์

กอบกุล ศรีวงศ์เจริญ. 2546. "ความพร้อมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน กรณีศึกษา : ตลาดน้ำท่าเสา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม" วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยมหิดล.บัณฑิตวิทยาลัยค้นจาก <http://thesis.tiac.or.th/>

ชินพรพรรณ เมฆโงบลุย์ . 2544 "ผลกระทบของการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมต่อระบบนิเวศ ธรรมชาติของชายฝั่งทะเล จ.ชลบุรีและระยอง" กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ญาณิศา วัฒนค่านวน .2546. "ทักษะแรงงานในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษา : หมู่บ้านทรงไทย ปลายโพรงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต (ประชากรศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล.<http://thesis.tiac.or.th/>

วนิดา บำรุงกิจ. 2542 . "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: บททางเลือกระหว่างการตลาดกับการ อนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน" สารนิพนธ์ศิลปศาสตร์บัณฑิต (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ .2544 *ตำนานและพิธีกรรมคุณปู่ศรีราชา : ภาพสะท้อนบูรณาการทาง สังคมวัฒนธรรมที่บ้านยี่สาร.* วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.(มานุษยวิทยา))—มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศนลิน เดียวสุรินทร์. 2546. "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการของประชาชนท้องถิ่นในการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านโคกเกตุ ตำบลปลาย โพรงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม" วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยมหิดล.

สิรินยา วัฒนสุขชัย. 2545. "ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน กรณีศึกษาหมู่บ้าน ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพรงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม "วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉภิญญา ตันหัจจงศ์ .2543. **ความสับสนและเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการทำถ่านไม้โกงกางที่หมู่บ้านยี่สาร.วิทยานิพนธ์ (ศ.ม.(มานุษยวิทยา))**—มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทความภาษาอังกฤษ

- Cohen, Eric. 1998. "Authenticity and Commoditization in Tourism" in *Annals of Tourism Research*. Vol 15, pp 371-386. USA: Pergamon Press.
- Ecotourism Center. 1994. "Sustainable development of environmental tourism: case study from Phuket" www.etc-dtcetera.com/information/paper3.htm
- John Edmonds & George Leposky.1998. "Ecotourism and sustainable tourism in Southeast Asia" www.hotel-online.com/Neo/Trends/AsiaPacificJournal/July98_EcotorismSustainable.html
- McIntoch, R.W. and C.R. Goeldner 1995. *Principle, Practice, Philosophies*. 6th ed., New York.: John Wiley and Sons, Inc.
- Uriely, N. et al 2002 . "Heritage Proximity and resident Attitudes Toward Tourism Development www.hotel-online.com/Neo/Trends/AsiaPacificJournal/July98_EcotorismSustainable.html
- King, Victor T. 1999. "Packing Culture and Selling Nature" in *Tourism and Development Anthropology and Development in South-east Asia: Theory and Practice*. New York: Oxford University Press.